

ISSN 2409-1375

**Західний науковий центр
НАН України та МОН України**

**Наукова організація «Львівський
аналітичний дім»**

**Психологічні виміри
культури, економіки,
управління:
науковий журнал**

**Psychological Dimensions
of Culture, Economics, Management:
Science Journal**

ВИПУСК IV

Львів – 2015

ISBN 978-966-397-184-9

Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал. – IV/1, січень, 2015.

Psychological Dimensions of Culture, Economics, Management: Science Journal. – IV/1, January, 2015.

Для читачів, які цікавляться психологічними аспектами культури, виховання, освіти, комунікації, управління, економіки, права, політики, міжнародних відносин.

Статті друкуються у редакції авторів. За дотримання авторських прав, достовірність інформації, коректність висновків відповідальність несуть автори.

На обкладинці використано фрагмент твору С. Ботічеллі.

Редакційна рада:

*к. політ. н., доц. М.З. Буник; к. філос. н., доц. О.І. Гук;
д-р. психол. н., проф. Н.І. Жигайло; Є.В. Захарчук;
к. філос. н., доц. І.В. Карівець; І.І. Кожушко-Лозинська; М.В. Кравець;
к. філос. н., доц. О.М. Лосик; к. техн. н., доц. Б.О. Магура;
к. соціол. н. Т.Д. Матвійчук; У.Ю. Парубій;
к. мистецтв., доц. О.В. Руденко; к. психол. н., доц. І.І. Семків.*

Керівник проекту, відповідальний редактор
О.М. Лозинський.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія ЛВ №1178/432-Р від 03.09.2014 р.

ББК 88. 5

ISBN 978-966-397-184-9

Зміст:

ПЕРЕДМОВА	4
ЧАСТИНА 1. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	5
Широка Анастасія, Кобецька Дзвенислава, Франчук Анастасія. Використання контент-аналізу на прикладі психологічного дослідження	5
ЧАСТИНА 2. ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	12
Бінас Оксана. Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі	12
Келюх Ганна. Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі.....	23
Максимів Христина. Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі.....	34
Власюк Олена. Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах	44
Вороняк Ірина. Розвиток вокальних здібностей у школярів на позашкільних заняттях з хорового співу.....	57
Костів Василина. Методика розвитку координаційних здібностей у дітей молодшого шкільного віку	61
Ружицька Марія. Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі	69
Семираз Ірина. Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі	77
Тимців Ілона. Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів у хореографічних гуртках	85
Яців Марта. Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі	94
Яцюшка Юлія. Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах	103
Дика Ірина. Розвиток творчих здібностей в підлітковому віці (12-17 років) у загальноосвітній середній школі	115
Срібна Діана. Розвиток спеціальних здібностей в підлітковому віці 12-15 років у спортивній секції кіокушінкай карате	125
Ярошук Назар. Розвиток спеціальних здібностей в підлітковому віці в навчально-виховному закладі імені Бл. Климентія Шептицького	133
Войтович Юліана. Дослідження мотиваційних тенденцій студентів-психологів	143
ЧАСТИНА 3. ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ	151
Баїк Юлія. Моральні конфлікти, шляхи їх розв'язання.....	151
Ільницька Ірина. Сімейні конфлікти з алкозалежними батьками	156
Михайлюк Мар'яна. Сімейні конфлікти та їх особливості	160
ЧАСТИНА 4. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	164
Захарчук Роксолана. Нормативно-правове регулювання охорони довкілля: психологічні аспекти.....	164
Лозинський Олег. Економічна психологія в аналізі психологічних аспектів фінансових криз	168
Пінчак Ліліана. Управління процесом формування житлового фонду України та його активізація	178
ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ	185

Передмова

Науковий журнал «Психологічні виміри культури, економіки, управління» покликаний оприлюднювати авторські наукові дослідження, у яких розкриваються психологічні аспекти культури, освіти, комунікації, управління, економіки, права, політики, міжнародних відносин – на перший погляд різних сфер, однак у яких значною мірою проявляється людський фактор.

Появу наукового періодичного друкованого видання зумовила необхідність здійснювати міждисциплінарні дослідження, поєднувати зусилля дослідників, а також регулярно обмінюватись ідеями фахівцям різних галузей знань. Вимогою сьогодення є налагодження більш інтенсивного спілкування між представниками різних освітніх, наукових закладів та установ, а також налагоджувати контакти із закордонними дослідниками.

Науковий журнал «Психологічні виміри культури, економіки, управління» зареєстрований Міністерством Юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія ЛВ №1178/432-Р від 03.09.2014 р.), а також Міжнародним центром ISSN (ISSN 2409-1375).

Цей науковою-видавничий проект реалізується організацією «Львівський аналітичний дім» та Західним науковим центром Національної Академії наук України та Міністерства освіти і науки України.

Інтернет-посилання на сайті Західним науковим центром Національної Академії наук України та Міністерства освіти і науки України: http://znc.com.ua/ukr/news/2013/201411_zhurnal.php

Науковий журнал виходить щоквартально в першій декаді січня, квітня, червня, жовтня. Термін подачі статей: до 28 грудня, 28 березня, 28 травня, 28 вересня. Відповідальний редактор Лозинський О.М. Статті, підготовлені згідно загально прийнятих вимог, прохання надсилати на E-mail: lvivforum@ukr.net

З матеріалами, що видаються за підтримки Наукової організації «Львівський аналітичний дім» читачі можуть ознайомитися в мережі Інтернет (електронна бібліотека: lad_@ukr.net пароль скриньки 555555). Також є можливість слідкувати за діяльністю Наукової організації «Львівський аналітичний дім» завдяки Інтернет-сторінці у соціальній мережі Facebook (пошук Інтернет-сторінки по назві: Львівський аналітичний дім).

Запрошуємо до співпраці молодих дослідників, науково-педагогічних працівників, практиків, авторитетних науковців та усіх небайдужих до розвитку української науки.

Частина 1.

Методи психологічних досліджень

**Широка Анастасія, Кобецька Дзвенислава,
Франчук Анастасія.**

Використання контент-аналізу на прикладі психологічного дослідження

У статті представлено метод контент-аналізу на прикладі опрацювання даних асоціативного тесту. Окреслено основні можливості та переваги, котрі дає даний метод роботи з якісними даними. Контент-аналітично проаналізовано асоціативні ряди досліджуваних та опрацьовано отримані дані за допомогою статистичних методів.

Коли мова йде про типове психологічне дослідження часто будь-які якісні дані залишаються поза кадром. Напевно, так стається оскільки не всі розуміють, що далі робити, коли, наприклад, тридцять людей розповіли про спогад з дитинства чи висловили власну думку про певну подію. Як структурувати такий матеріал, щоб в подальшому порівняти різних людей між собою, зіставити отримані дані з числовими показниками інших тестів? В даному матеріалі хотілося би запропонувати один з можливих способів опрацювання нарративних даних, котрий називають контент-аналізом. На прикладі опрацювання даних асоціативного тесту пропонується розглянути, як працює даний метод. Очевидно, це не єдиний можливий спосіб, добрий огляд сучасних методів роботи з якісними даними поданий в статті Х. Кулікена [2].

Для початку буде окреслено поняття контент-аналізу та коротку історію його виникнення. Далі представлено основну ідею використання асоціативного тесту. Після чого детально описано, як саме опрацьовувалися результати та переводилися у числові показники. Також представлено деякі статистичні процедури опрацювання асоціативного тесту та порівняння результатів з даними інших методик.

Хотілося би, щоб читачі усвідомили, використання виключно психологічних тестів з наперед визначеними шкалами та оцінками – це далеко не єдина можливість пізнати глибокий та багатогранний внутрішній світ переживань та думок людини.

Поняття контент-аналізу та коротка історія його становлення. Зародження контент-аналітичного методу можна прослідкувати ще від початку XVIII століття. Тоді у Швеції під час дискусії з офіційним лютерантством теологи порівняли тексти нових релігійних пісень на предмет їх відповідності з релігійними канонами. Появу ж контент-аналізу у його сучасному розумінні пов'язують з інтенсивним розвитком засобів масової

комунікації. Термін "контент-аналіз" (у перекладі з англійської content-analysis – аналіз змісту) почали застосовувати наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. американські журналісти Дж. Спід та Д. Уїлкокс. Одним з перших загально відомих контент-аналітичних досліджень стало дослідження змісту нью-йоркської преси 1881-1893 років. Зокрема було виявлено, що зі збільшення тиражу видання в ньому зростає кількість «бульварної» тематики, а саме сенсацій, скандалів та чуток, натомість зменшується кількість новин політичного, релігійного і культурного змісту.

Якою саме є процедура контент-аналітичного дослідження? Класичний контент-аналіз починається з пошуку та знаходження ключових змістів, котрі містяться в тексті і відповідають програмі дослідження. Власне ці змісти і вважають одиницями аналізу. Це відбувається у спосіб кількаразового читання та обдумування матеріалу. За одиницю аналізу приймають слово, ідею, персонаж, ситуацію або інший кавалок змісту.

Після цього відбувається пошук категорій, котрі могли би об'єднати між собою кілька окремих змістів. Кількість категорій може бути довільною, однак важливо, щоб вони були:

- доречними, тобто відповідали вирішенню дослідницьких завдань;
- вичерпними, тобто досить повно окреслювали зміст основних понять дослідження;
- взаємовиключними, один і той самий зміст в однаковому обсязі не повинен входити в різні категорії;
- надійними, тобто декілька різних дослідників мають дійти згоди, що певний зміст має бути віднесений до відповідної категорії.

Графічно контент-аналітичну процедуру представлено на рисунку 1.

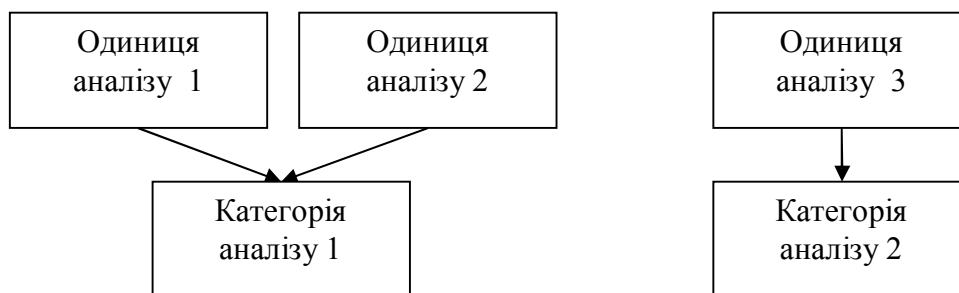

Рис. 1 Графічне представлення контент-аналітичного дослідження

Фактично пошук доречних категорій аналізу та розподіл окремих змістів повідомлень між ними і є суттю контент-аналітичної процедури.

Після цього відбувається процедура реєстрації частоти появи певної категорії в тексті. Таким чином ми отримуємо числовий показник. Саме цей числовий показник дає можливість в подальшому ставитися до якісних даних як до кількісних та застосовувати відповідні статистичні процедури аналізу (наприклад, підрахувати середню частоту появи певного змісту в повідомленні, робити порівняльний чи кореляційний аналіз різних змістів).

Процедура здійснення контент-аналізу потребує послідовних кроків, а саме:

- Крок 1: Формування загальної таблиці всіх змістів присутніх у повідомленнях;
- Крок 2: Виокремлення одиниць аналізу;
- Крок 3: Розробка категорій аналізу та групування окремих одиниць аналізу у ці категорії.
- Крок 4: Підрахунок присутності тої чи іншої змістової категорії в повідомленнях.

В наступному розділі спробуємо застосувати описані вище процедури на прикладі конкретного психологічного дослідження.

Приклад застосування методу контент-аналізу в психологічному дослідженні.

Мета дослідження. Нижче представлено фрагмент ширшого дослідження того, як студентська молодь приймає політичне рішення голосувати на парламентських виборах 2014 року в Україні. Основна частина дослідження проводилася за 1-2 тижні до події. Один з моментів, котрий нас цікавив, який індивідуальний зміст (думки та переживання) стоїть за політичним волевиявленням молоді людини? Пошук таких змістів видається цікавим, оскільки дозволяє подивитися «за кадр», які саме думки асоціативно супроводжували процес парламентських виборів серед студентської молоді. Також припускалося, що у такий спосіб ми зможемо розділити досліджуваних на певні групи, в залежності від характеру асоціацій про вибори, наприклад, на оптимістів та песимістів чи інакше (очевидно, наперед ми цього знати не могли).

Методологічне забезпечення дослідження: для дослідження індивідуальних змістів було обрано асоціативний тест. Протягом 1 хвилини студентів просили записати будь-які слова, котрі спадають на думку, коли вони думають про майбутні парламентські вибори. Даний варіант асоціативного тесту називають ланцюговим і він є повніше представлений роботі Т. В. Попова [3, с. 46-49].

Групу досліджуваних склали студенти 2-5 курсів НУ «Львівська політехніка», загалом 45 осіб.

Опрацювання даних асоціативного тесту. В результаті проведеного тесту було отримано 45 асоціативних рядів, приклад одного з них наводиться нижче (Приклад 1).

Вибори – президент, політика, брехня, виборча дільниця, незалежність, кандидати, народ.

Приклад 1. Асоціативний ряд на слово вибори.

У процесі опрацювання даних взяли участь троє людей, котрі проводили аналіз незалежно, після чого порівнювали отримані результати між собою і доходили спільного розуміння.

Процедуру аналізу змісту асоціацій можна описати за допомогою 4 кроків, представлених нижче:

- Крок 1: Для початку відбувалося детальне прочитання та осмислення асоціативних рядів.
- Крок 2: Всі слова асоціації були розділені на 2 групи: ті, котрі передають певне ставлення людини до виборів (наприклад, брехня, тупик, злість, надія на краще тощо) і ті, котрі являють собою опис певних атрибутів виборчого процесу (наприклад, виборча дільниця, депутат, політика). Саме слова першої групи було взято в якості одиниць для подальшого аналізу.
- Крок 3: Всі одиниці аналізу виписувалися на аркуш паперу, після чого їх перечитували і намагалися віднайти ширші за змістом назви, котрі могли би об'єднати декілька слів-асоціацій між собою. Даний крок пророблявся декілька разів, доки не вдалося знайти доречні, вичерпні, взаємовиключні та надійні категорії аналізу для всіх асоціацій щодо котрих всі троє дослідників дійшли спільної згоди.

Нам вдалося досягти згоди щодо 5 базових категорій. Тобто всі слова-асоціації, котрі описували ставлення студентів до виборів за змістом можна було розділити на категорії, в котрих йшлося про: *брехню та маніпуляції влади; переживання безвиході; особисту відповідальність за зроблений вибір; емоційну напругу та злість; надію на краще майбутнє.*

В даному місці хотілося б зауважити, що це є п'ять унікальних категорій, котрі описують певний контекст, в котрому приймали політичне рішення студенти напередодні парламентських виборів в Україні в 2014 році. В інший час ці категорії могли виявитися іншими. В цьому суть якісних даних – вони є вкрай чутливими до контексту!

- Крок 4: Далі кожен окремий асоціативний ряд аналізувався на присутність в ньому слів з 5 базових категорій аналізу.

Вибори – брехня, підкуп, маніпуляція свідомістю, депутат, реклама.

Приклад 2. Асоціативний ряд на слово вибори

В асоціативному ряді, наведеному вище (Приклад 2), перші три слова за змістом можна віднести до категорії «Брехня та маніпуляція влади», решта два – мають нейтральний зміст, відтак вони до уваги не бралися.

Результати проведеного аналізу заносилися в електронну таблицю даних в програмі SPSS Statistic. Зокрема по кожному досліджуваному нас цікавила кількість названих слів по кожній з 5-ти категорій (шкал). Припускалося, чим більше людина асоціювала слів з певної категорії, тим сильніше в неї виражене відповідне ставлення.

Статистичне опрацювання даних. Особливості внутрішнього контексту прийняття студентами політичного рішення. Контент-аналіз дозволив нам представити якісні дані в числах, що, в свою чергу, дало можливість описати загальний внутрішній контекст, в котрому молодь приймала політичне рішення. Також це дозволило зіставити слова-асоціації з результатами інших тестів, застосувавши до них статистичні процедури обчислення.

Мінімальна кількість слів про вибори, котра спала на думку досліджуваним протягом 1 хвилин становила 4, максимальна – 16 (з середнім значенням 8,7). При цьому відповідні слова можна було розділити від 1 до 5 категорій (з середнім значенням 2,5). З інших досліджень [3, с. 47-48] відомо, що достатньо добре асоціативно насичений контекст має містити в середньому 19-21 слів за 3-4 змістовими категоріями. Також цікаво, що лише 30% слів в середньому виражали ставлення молоді до виборів, натомість більша частина мала нейтральний зміст. В даному випадку, такий результат може вказувати на те, що більшість досліджуваних мають недостатню зацікавленість та осмисленість виборчого процесу. Швидше за все студенти досить мало читають, переглядають та спілкуються про вибори та майбутнє власної країни загалом.

При цьому в асоціативних рядах власне ставлення до виборів депутатів висловили 87% досліджуваних, з них: 68% - пов'язали вибори з брехнею та маніпуляціями; 38% - з надією на майбутнє; 20% - відповідальністю; 16% - з безвихіддю та безнадією; 13% - злістю та напругою (рис. 2).

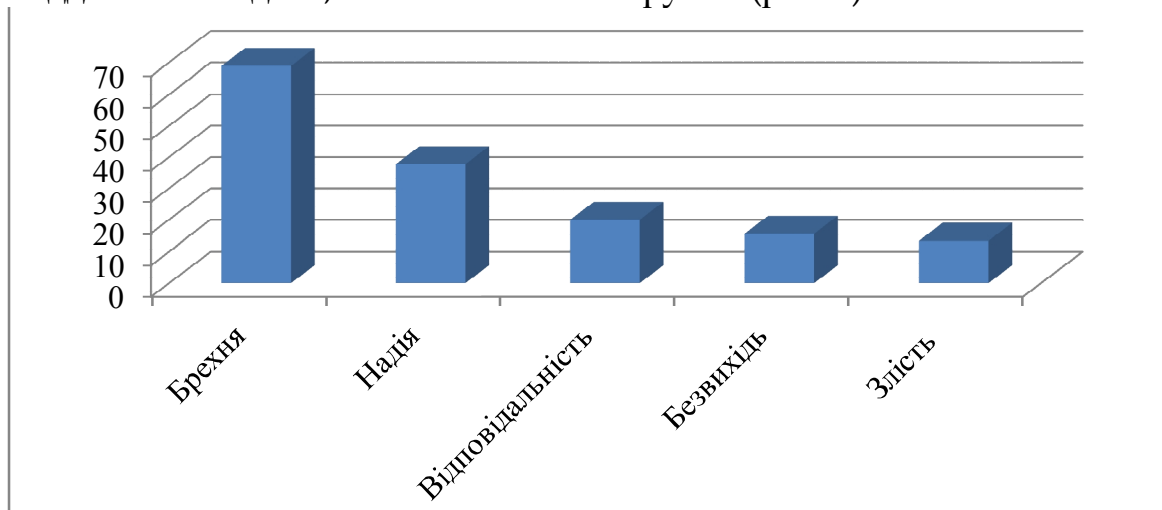

Рис. 2 Ставлення досліджуваних до парламентських виборів

Такі результати до певної міри пояснюють, чому молоді люди відносно мало проявляють інтересу до виборів: оскільки у свідомості більшості залишається стійке переконання, що вибори – це не є добрий легальний спосіб впливу на процеси в державі, натомість навпаки – це спосіб влади маніпулювати свідомістю громадян.

Кластерний аналіз дозволив виокремити окремі групи людей, споріднених за провідними темами в асоціативних рядах (рис. 3). Зокрема бачимо, що байдужими до політичній реальї залишається більша частина молодих людей (54%), у даній групі спостерігається найменша кількість асоціацій, котрі б виражали бодай якесь ставлення. Також є частина людей, котрі відчувають відповідальність за зроблений вибір і розглядають вибори як процес конструювання власного майбутнього, в дану групу потрапляють близько 33% опитаних. Найменшою виявилася група розчарованих та зневірених осіб «з опущеними руками» (13%), котрі не вірять, що вибори

принесуть за собою зміни на краще, відновлять цінності справедливості та закону в політичному житті держави.

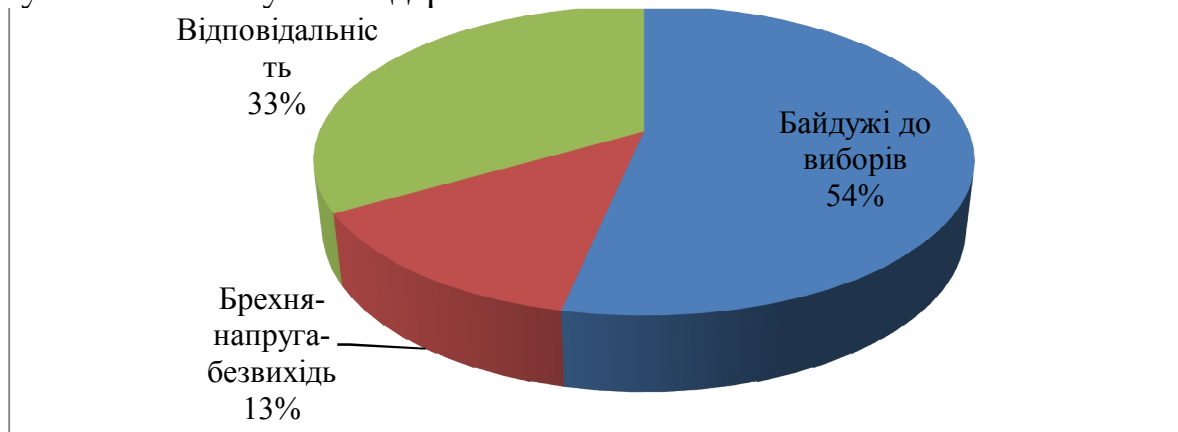

Рис. 3. Розподіл досліджуваних за провідними темами в асоціаціях на слово вибори

Чи можна сказати, що внутрішній контекст визначає реальну виборчу поведінку молоді? До певної міри так: зокрема більша половина досліджуваних (57%), котрі пов'язують вибори з безвихіддю не планують йти на вибори, натомість серед інших студентів даний показник коливається в межах 19-23%.

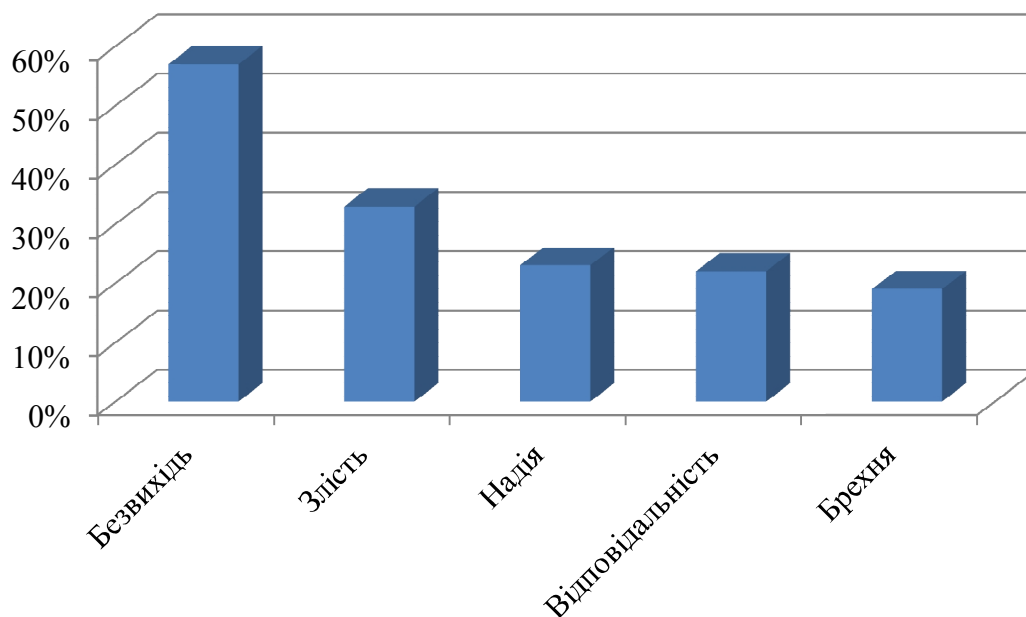

Рис. 4. Відсоток досліджуваних з різним асоціативним рядом, котрі не бажають брати участь у виборах

Також кореляційний аналіз показав, що чим більше слів безвиході в асоціаціях, тим вищим є бажання досліджуваних перекладати відповідальність за вибори на інших та відкладати остаточне рішення до останнього моменту. За таких умов про виважене та відповідальне рішення в принципі не йдеться.

Так виглядає, що безвихідь в головах молодих людей поганий порадинок, вона паралізує і відмежовує від процесу пошуку кращого рішення у

легальний спосіб впливу на владу. Кількість такої молоді не є критичною, однак і кількість відповідальних та не байдужих також не є переважаючою. Очевидно в даному випадку результати дослідження не слід розповсюджувати на всю студентську молодь, однак задуматися над ними не завадить.

Висновки. Дана матеріал є спробою запропонувати дослідникам альтернативу стандартизованим опитувальникам зі шкалами та запросити їх до ширшого використання якісних даних. Не варто боятися в дизайн дослідження включати відкриті питання, оскільки саме вони дозволяють доторкнутися до реальності думок та переживань людини, що в психологічних дослідженнях є особливо цінним та поживним матеріалом.

Як було показано вище, контент-аналіз пропонує достатньо просту покрокову процедуру опрацювання якісних даних. З досвіду роботи у даному методі можемо сказати, що це цікаво вчитуватися в думки інших людей, а пошук подібності між цими думками – це захоплюючий процес. Підрахунок частоти появи певних категорій в асоціативних рядах також не склав труднощів. Загалом робота над опрацювання асоціативного тесту потребувала зусиль трьох людей протягом 2-3 годин часу. В сучасному світі також є статистичні програми, котрі здатні опрацьовувати якісні дані, особливо якщо мова йде про велику кількість матеріалу. Як це зробити? Добре питання, котре потребує подальшого вивчення.

Джерела:

1. Губенко Д., Контент-аналіз / Курс Методологія медіа-досліджень. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://uk.wikibooks.org/wiki/Методологія_медіа-досліджень/Контент-аналіз.
2. Куликєн Х. Методи дослідження /Х.Куликєн// Психологія: комплексний підхід/ под.ред. М. Айзенка; пер.с англ. С. Б. Бенедиктова. – Мн.: Новое знание, 2002. – XVI. – с.667-731.
3. Попова Т. В. Асоціативний експеримент в психології/ Т.В.Попова// Учеб. пособие – Москва; Фланта, НОУ ВПО «МПСИ», 2011. — 72 с.
4. Сурмач О. Я. Асоціативний експеримент та вербальні асоціації у психолінгвістичних дослідженнях/ О. Я. Попова// Науковий блог КНУ ім. Тараса Шевченка, Військовий інститут, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://naub.ua.edu.ua/2012/asotsiatyvnyj-eksperyment-ta-verbalni-asotsiatsiji-u-psyholingvistychnyh-doslidzhennyah/>
5. Хилько М. М. Контент-аналіз: Історія і визначення методу Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 112.2010. – Серія: Політологія. — Севастополь, 2010 – С. 44.
6. Юрій М. Ф. Соціологія: підручник для студ. вищих навч. закл. / М. Ф. Юрій. – К.: Кондор, 2007. – С. 209-212.

Стаття надійшла 16 січня 2015 р.

Частина 2.

Психологія розвитку особистості

ДОШКІЛЬНИЙ ВІК

Бінас Оксана.

Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі

У статті обґрунтовано необхідність компетентного та цілісного підходу до виховання та розвитку дошкільнят з урахування психологічних характеристик дітей, подано теоретичні та методичні рекомендації щодо освітньої роботи педагогів, інформацію про організацію різних форм трудової та ігрової діяльності. Основний програмовий зміст методів розвитку здібностей упорядковано за такими розділами: “Фізичний розвиток”, “Пізнавальний розвиток”, “Мовленнєвий розвиток”, “Художньо-естетичний розвиток”, “Ігрова діяльність”, “Трудова діяльність”. У кожному розділі окреслено ключові освітні завдання, подано поради батькам щодо організації спільного буття дорослих з дітьми та визначено показники розвитку дітей.

Ключові слова: дошкільний вік, сюжетно-рольова гра, провідна діяльність, новоутворення, розумова активність, саморегуляція.

Характеристика вікового періоду розвитку

Дітям дошкільного віку властива низька витривалість м'язової системи. Тому малюки не можуть тривало виконувати одноманітні рухи, йти спокійним та рівномірним кроком. У старших дошкільників витривалість м'язів підвищується, однак відносно силових напружень вона низька.

Характерною ознакою мислення дошкільників є конкретність (образність). У цьому віці наочне навчання сприймається та засвоюється значно краще, ніж тільки словесне. Однак у старших дошкільників широко застосовуються словесні вказівки, що обумовлюють не тільки ближчі й зрозумілі дітям завдання, а й способи їх здійснення [1].

Новоутворенням є комплекси готовності до шкільного навчання: комунікативна готовність; когнітивна готовність; рівень емоційного розвитку; технологічна оснащеність; особиста готовність.

Комунікативна готовність. Комунікативна готовність полягає в тому, що дитина може нормально взаємодіяти з людьми за правилами, нормами. У дошкільні роки соціалізація дітей дозволяє їм подолати агресивність, вони стають уважнішими, дбайливішими, готовими співпрацювати з іншими дітьми. Дошкільники уміють навіть увійти в стан оточуючих. Вони починають розуміти, що їх однолітки і дорослі люди відчують і переживають не завжди так, як вони. Тому багато хто адекватно реагує на переживання інших.

До 6-7 років для дитини відбувається розширення сфери людських взаємин на нормативні (у діяльності) і людські (з приводу діяльності). Для

дошкільника така диференціація недоступна, він плутає ці дві сфери відносин. Для нього симпатія і антипатія більш значущі, ніж норми і правила.

Когнітивна готовність. Є на увазі рівень розвитку пізнавальних процесів: уваги, мислення, пам'яті, уяви. Все це пов'язано з грою. Дошкільник знаходиться на 2 стадії розумової активності. Розумовий розвиток від 3 до 6 років характеризується формуванням образного мислення, яке дозволяє йому думати про предмети, порівнювати їх в думці навіть тоді, коли він їх не бачить. Проте логічне мислення ще не сформувалося. Цьому перешкоджає егоцентризм і невміння зосередитися на змінах об'єкту.

Дитина починає формувати моделі тієї дійсності, з якою має справу, будувати її опис. Робить вона це за допомогою казки. Казка – це така знакова система, за допомогою якої дитина інтерпретує навколишню дійсність.

4-5 років – апогей казкового мислення. Потім воно руйнується. Коли дитина починає розрізняти бувальщину і небилицю, казка перетворюється на міф.

Відрізняється казка від міфу за функцією. Міф – пояснення деяких сторін дійсності. А казка – засіб організації поведінки дитини, у неї суто педагогічна функція. Схожість – в системі образів. Дитина творить власну міфологію, починаючи з 5 років. Саме до цього віку відносяться різні питання про походження. Ці питання носять принциповий характер (звідки узявся світ). Це перші питання, на які дитина хоче отримати відповіді в процесі навчання, перша початкова форма теоретичного мислення дитини.

Рівень емоційного розвитку. У міру розширення сфери спілкування діти випробовують дію різноманітних соціальних чинників. Дитина повинна навчитися долати ситуативні емоції, культурно керувати відчуттями. Дозволяє цьому навчитися гра, наприклад, вона допомагає справитися із страхами.

Діти старшого дошкільного віку повинні навчитися також справлятися з агресивністю. Є певна закономірність у розвитку дитячої агресивності.

До 3 років наголошуються звичайні прояви темпераменту з короткими спалахами гніву, але справжня агресивність для дітей не характерна. Пік її доводиться на 4-5 роки, а потім поступово згасає, поки не сходить нанівець. До початку шкільного віку діти засвоюють норми поведінки, які сприяють ослабленню агресивності. Батьки можуть прискорити цей процес, прищепивши дітям навички соціального спілкування і стимулюючи чутливість до переживань інших. Окрім гри допомагають опанувати соціальною технікою відчуття казки.

Технологічна оснащеність. Мається на увазі мінімум знань, умінь, навиків, що дозволяють навчатися в школі. Традиційно під цим розуміється уміння читати, рахувати, писати. Але психологи вважають, що набагато важливіше мати розвинену уяву. А уява розвивається в грі.

Індивідуальна готовність. Індивідуальна готовність виявляється в самоактуалізації. Це означає, що людина відкриває себе з радістю, що вона така, що вона є, а головне – з любов'ю і захопленням. Для дівчаток

самоактуалізація ще в ранньому дитинстві виступає у вигляді привабливості, для хлопчиків – у вигляді ефективності. Це наслідок культурних зразків.

Під впливом цих двох чинників у дошкільників складаються основні структури особи: прагнення особистості; Я-концепція; перспективи особистості.

Прагнення особистості. Рівень прагнень формується шляхом успіхів і невдач. У дітей він надзвичайно високий, але під впливом невдач починає знижуватися. Якщо дитина знайде свою область (сферу діяльності або сферу спілкування), то страх компенсується упевненістю в собі, у власних силах. Дитина постійно затверджується в тому, що у неї є переважність перед іншими.

Формування Я-концепції. Я-концепція включає 3 аспекти: оцінний, емоційний і когнітивний:

- Самооцінки у власному вигляді ще немає, дитині важко оцінити себе без зовнішньої опорної шкали, наприклад, методики Дембо. Дитина не може оцінити такі свої якості, як доброта, чуйність і т.д., але якщо попросити її відзначити міру цих якостей на запропонованій йому шкалі, вона з цим справиться.
- Здатність скласти опис самого себе.
- Сприйняття себе пов'язано з якимсь типом переживань. Якщо дорослий пригадає себе дитиною, то провідну роль грає якийсь емоційний фон (здивування, страх, загроза і т.п.). Дитину можна зрозуміти через малюнки.

Криза 7-ми років. Це криза саморегуляції. Дитина починає регулювати свою поведінку правилами. Раніше поступлива, вона раптом починає пред'являти претензії на увагу до себе, поведінка стає химерною. З одного боку, у неї в поведінці з'являється демонстративна наївність, яка дратує, оскільки інтуїтивно сприймається такими, що оточують як нещирість. З іншого, здається зайве дорослим: пред'являє до тих, що оточують норми.

Для дитини розпадається єдність афекту і інтелекту, і цей період характеризується утрикованими формами поведінки. Дитина не володіє своїми відчуттями (не може стримувати, але і не уміє управляти ними). Річ у тому, що, втративши одні форми поведінки, вона ще не набула інші.

Базальна потреба – пошана. Будь-який молодший школяр висловлює претензію на пошану, на відношення до нього як до дорослого, на визнання його суверенітету.

Утруднення в засвоєнні нових норм і правил поведінки можуть викликати невинні самообмеження і наднеобхідний самоконтроль. Діти в цей час прагнуть швидше знайти такі форми поведінки, які допомогли б їм ввести свої бажання і інтереси в соціально допустимі рамки. У цьому полягає суть конфлікту з формулою "ініціатива проти відчуття провини". Заохочення самостійності дітей сприяє розвитку їх інтелекту і ініціативи. Якщо ж прояви незалежності часто супроводять невдачі або дітей занадто строго карають за

якусь провину, це може привести до того, що відчуття провини запанує над прагненням до самостійності і відповідальності [2].

Соціальна ситуація розвитку. Впродовж старшого дошкільного віку істотно розширюється коло людей, з якими спілкується дитина. Предметом її уваги все більше стає світ соціальних взаємин дорослих людей, у який дитина намагається ввійти. Головним для неї та її щоденного буття є дорослий як носій суспільних функцій і вимог. Найважливіша потреба – прагнення жити з людьми, які її оточують, спільним життям, вступати з ними у безпосередній контакт, постійно перетинатися з дорослим світом. Проте життя дитини проходить в умовах опосередкованого, а не прямого зв'язку зі світом дорослих. Розрив між ідеальними прагненнями та реальними можливостями дошкільника усувається моделюванням дитиною бажаних взаємин у сюжетно-рольовій грі. Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини – стабілізація взаємин з однолітками, утворення “дитячого суспільства”, оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Провідна діяльність. Упродовж цього вікового періоду ускладнюється провідна діяльність дитини – сюжетно-рольова гра. У сюжетно-рольовій грі старший дошкільник програє різноманітні ситуації, пов'язані з людськими взаєминами, систему власних дій у цих ситуаціях та систему наслідків цих дій для себе й оточення. Розширюється діапазон ігрових ролей, розвивається здатність типізувати та індивідуалізувати роль. У ході сюжетно-рольової гри у дитини виникає потреба в друзях, однодумцях, без яких гра втрачає сенс. Особливого значення набуває гра для розвитку старшому дошкільному віці рефлексії – здатності дитини аналізувати власні дії, вчинки, мотиви, думки, співвідносити з очікуваннями інших, авторитетних для дитини осіб, та моральними нормами.

Гра як провідна діяльність відіграє визначальну роль у розвитку психіки та особистості дитини: в ній формуються довільна увага і пам'ять; розвивається розумова діяльність (предмет-замінник, щойого використовують у грі, стає опорою для розвитку мислення, дитина фантазує з ним, наділяє певними характеристиками); вдосконалюється уява (дитина замінює одні предмети іншими, обирає різні ролі, створює нові сюжети); відбувається подальший соціальний розвиток (дитина стежить за поведінкою та взаєминами дорослих, однолітків, набуває навичок спілкування, вчиться діяти за правилами); розвиваються почуття (вона тонше диференціює різні почуття, розпізнає та передає мімікою основні з них, адекватно реагує, робить припущення щодо ймовірних причин); розвивається волевоварегуляція поведінки (дошкільник вчиться очікувати, утримуватися від чогось, доводити розпочате до кінця, долати труднощі, виявляти наполегливість тощо) [3].

Методи розвитку здібностей

Нами проаналізовано методи розвитку здібностей дошкільників у ДНЗ "Теремок", що знаходиться у м. Миколаїв, Львівської обл. за адресою

вул. Болоні, 2. Тут працюють 6 груп: 1 група раннього віку «Вишенька», 5 груп дошкільного віку: 2 молодші групи «Сонечко» і «Колосок», 1 середня група «Віночок», 2 старших групи «Барвінок» і «Дзвіночок». Контактна особа - Онишко Галина Євстахіївна: завідувач ДНЗ "Теремок", кількість місць - 15.

Педагогічне кредо співзвучне з осмисленням В. Сухомлинського. «...Найдосвідченіший педагог ніколи не повинен спинятися на досягнутому, бо якщо немає руху вперед, то неминуче починається відставання».

Окрім традиційних занять для дошкільнят – математика, художня література, мовне спілкування, грамота, фізкультура, музичні заняття, малювання, аплікація, ліплення, християнське виховання, дитина і навколишній світ, в садочку проводять науково-дослідні заняття, ранкові зустрічі, заняття з приготування їжі, театралізацію, майстер-класи з виготовлення української народної іграшки (робота з глиною, тканиною, деревом, сіном та соломою), зустрічі з дитячими письменниками та цікавими людьми.

Ігри рухливі та дидактичні, музика, робота в малих групах чи двійках роблять навчальний процес цікавим та ефективним. Заняття за програмою стимулюють уяву, творчі здібності, розвивають мислення, логіку, вміння працювати у команді, комунікативні здібності, збагачують словниковий запас, покращують пам'ять.

Фізичний розвиток. Освітні завдання:

- формувати уявлення дошкільників про своє тіло, потребу збереження власного здоров'я;
- ознайомлювати із правилами безпечної поведінки у довкіллі;
- формувати культурно-гігієнічні навички;
- розширювати знання дітей про розмаїття фізичних і спортивних вправ;
- розвивати фізичні якості дітей;
- виховувати інтерес до різних видів рухової діяльності, до спорту;
- формувати у дітей позитивні моральні та вольові риси характеру.

Рухливі ігри:

- Ігри зі стрибками: "Хто краще стрибне", "Вудка", "З купини на купину", "Жаби і чапля", "Вовк у рову", "Класики", "Коники", "Не потрап!"
- Ігри з повзанням і лазінням: "Ведмідь і бджоли", "Переліт птахів", "Ловіння мавп", "Пожежники на навчанні".
- Ігри з метанням, киданням і ловінням: "Мисливці та зайці", "М'яч ведучому", "Хто найвлучніший", "Мисливець і звірі", "Серсо", "Літаючі тарілки".
- Ігри-естафети: "Веселі змагання", "Естафета парами", "Перевезення врожаю", "Городники", "Хто швидше побудує піраміду".

Сюжетно-рольові ігри:

- залучати до самостійного створення задуму, розгортання сюжету, розподілу та виконання взятих на себе ролей, ігрових дій, регулювання ігрових та реальних міжособистісних взаємин, аналізу досягнутих результатів тощо;

- активізувати дитячу уяву і стимулювати творчість через введення в один сюжет реальних і вигаданих персонажів, заміни знайомої сюжетної лінії на нову, розширення діапазону ролей, збільшення кількості учасників тощо.

Орієнтовний перелік ігор: “Сім’я”, “День народження”, “Магазин”, “Будинок моди”, “Салон краси”, “Автомайстерня”, “Пілоти”, “Машиністи потяга”, “Пошта”, “Школа”, “Будівельники”, “Пожежники”, “Лікарня”, “Аптека”, “Бібліотека”, “Телебачення”, “Кінотеатр”, “Кіностудія”, “Дослідники космосу”, “Дослідники підводних світів”, “Астрономи” та ін.

Конструкторсько-будівельні ігри:

- стимулювати інтерес і бажання до відображення широкого кола об’єктів навколишньої дійсності, використовуючи при цьому попередньо набутий досвід конструктивно-будівельної діяльності з різними конструкторами, природним та штучним матеріалом;
- розвивати конструктивні здібності (вміння планомірно розглядати предмети і споруди, виокремлюючи основні складові конструкції, їх співвідношення за розмірами, формами, розташуванням; створювати власні роботи за зразком, умовою).

Інтелектуальні ігри:

- викликати інтерес до вирішення проблемних та логічних завдань;
- удосконалювати основні мислительні операції (синтез, аналіз, узагальнення, абстрагування);
- сприяти прояву яскравих інтелектуальних емоцій (здивування, сумніву, впевненості, здогадки, радості відкриття та успіху);
- розвивати винахідливість, допитливість, наполегливість та здатність самостійно розмірковувати і знаходити розв’язання.

Орієнтовний перелік ігор: кросворди, ребуси, загадки, шашки, шахи, “Танграм”, “Чарівні палички”, квач, “кубик Рубіка”, диво-змійка, головоломки, лабіринти, комп’ютерні ігри та ін.

Народні ігри:

- формувати уявлення про різні види народних ігор (забави, рухливі, дидактичні);
- ознайомлювати з характерними особливостями народних ігор свого та інших регіонів України, їх правилами, основними сюжетами, ігровими діями;
- вправляти у гармонійному поєднанні словесних фраз, мелодії, танцювальних рухів, елементів драматичної дії в іграх-хороводах та в інших іграх сезонно-обрядового, соціально-побутового характеру;
- привчати до широкого використання у самостійній ігровій діяльності малих ігрових фольклорних жанрів (закличок, примовлянок, лічилок, мирилок), народної іграшки;
- розвивати почуття гумору, здорової змагальності, вміння розуміти виховну цінність народної гри;
- виховувати інтерес до пізнання культурної спадщини рідного народу.

Орієнтовний перелік ігор: “Сміх”, “Трицю, Грицю, до роботи”, “Подоряночка”, “Дід Панас”, “Пень”, “Жали, жали женчики”, “Котилася торба”, “Вийди, вийди, Іванку”, “Міцний горішок”, “Хапай за чуба”, “Горить, палає”, “Безкінечна гра”, “Визволяй”, народні загадки, небилиці тощо.

Пізнавальний розвиток: дидактичні ігри логіко-математичного змісту, ігри-лото, інтелектуальні ігри (танграми, ребуси, шаради, Колумбове яйце, шашки та ін.), читання творів художнього та наукового змісту, бесіди, розповіді дорослого, зустрічі з цікавими людьми, розглядання альбомів, серій картин, схем, плакатів, спостереження, екскурсії, цільові прогулянки, екологічні хвилини, хвилини-цікавинки, перегляд дитячих телепередач, влаштування міні-музею, “уроки мислення”, бібліотека “Читальня природолюба”, логічні розминки, логічні “ланцюжки”, слухові диктанти, інтелектуальні дозвілля (“Клуб допитливих”, вікторини, літературні турніри, вечори загадок), гуртки інтелектуально-пізнавального спрямування, робота з енциклопедіями, проблемні ситуації, пошуково-дослідницька діяльність.

Мовленнєвий розвиток: дидактичні ігри (словесні, настільно-друковані, з іграшками, предметами, картинками) і вправи (фонетичні, лексичні, граматичні), гурткова робота, ігри-драматизації, розповіді-описи, міркування, судження, розповіді за картинками, серіями картинок, із власного досвіду, творче розповідання, колективне сюжетоскладання, складання листів і пам’яток, бесіди, мовно-рухливі ігри, переказування.

Казковий тиждень

Схема календарного планування
навчально-виховної роботи за основними режимними моментами

Перша половина дня			Друга половина дня*		
Ранок	Заняття	Прогулянка	Праця, самостійна художня діяльність	Розваги, ігри	Прогулянка
Ігри, бесіди, спостереження, праця, індивідуальна робота з дітьми та батьками; самостійна рухова діяльність дітей	Тема. Програмовий зміст. Матеріал. План (хід) заняття.	Ігри, праця, спостереження, спортивні ігри та вправи, індивідуальна робота з різних розділів програми, екскурсії, прогулянки. походи за межі дитячого садка, самостійна рухова діяльність дітей	Різні види праці (ручна, господарсько-побутова, в природі) в різних формах. самостійна художня діяльність дітей (образотворча, художньо-оформлювальна, мовленнєва, музична, театралізована)	Різні види театрів (ляльковий, тіньовий, іграшок тощо), ігри-драматизації, інсценізації, концерти, фізкультурні, музичні, літературні дозвілля	Ігри, спостереження, праця, індивідуальна робота з батьками, самостійна рухова діяльність дітей

Схема календарного планування освітньої роботи
за видами дитячої діяльності та формами роботи з дітьми

Види дитячої діяльності	Форми роботи з дітьми
Ігрова діяльність	Різні види ігор: сюжетно-рольові, будівельно-конструктивні, драматизації, дидактичні тощо.
Навчально-пізнавальна діяльність	Заняття (тема, програмовий зміст, матеріал, хід заняття)
Трудова діяльність	Різні види і форми праці
Комунікативна діяльність	Індивідуальні, групові, колективні бесіди з дітьми на особистісні, морально-етичні теми, організація і розігрування ситуацій міжособистісного спілкування тощо
Пізнавальна діяльність	Спостереження, цільові прогулянки, екскурсії, дитяче експериментування, досліди, читання художньої літератури тощо
Рухова діяльність	Рухливі ігри, елементи спортивних ігор та вправ, фізкультурні свята і розваги; прогулянки-походи за межі дитячого садка, самостійна рухова діяльність дітей тощо
Гурткова робота	Тематика гурткових занять згідно з планами керівників гуртків
Індивідуальна робота з дітьми та батьками	Індивідуальна робота з дітьми з різних розділів програми (ігри, вправи, бесіди, розмови та інші форми), індивідуальні бесіди, розмови, консультації для батьків

Заняття на тему «Я Люблю Україну!»

Розклад організованої діяльності

	Групи раннього віку «Сонечко»	Молодша група «Сонечко»	Середня група «Калоссо»	Середня група «Віночко»	Старша група «Віночко»	Старша група «Дзвіночко»
Понеділок	1. Сенсорний розвиток 2. Фізкультура 2 тиж. дія БЖД Розваги	1. Розвиток мовлення + озна-ня з найпомітнішими 2. Малювання Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія БЖД Розваги	1. Малювання 2. Фіз-ра 10:00 3. Християнське викл-ня 2 тиж. дія БЖД Розваги	1. Малювання 2. Фізкультура 10:25 2 тиж. дія БЖД Розваги	1. Мовл. с-на + гра на п-да 2. Малювання 3. Фізкультура 10:50 2 тиж. дія БЖД Розваги	1. Музичне 9:30 2. Математика Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія БЖД Вісвітніче виконання
Вівторок	1. Розвиток мовлення + озна-ня з найпомітнішими 2. Малювання Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Сюж-рол. гри/Нар. гри СХД	1. Народознавство 2. Фізкультура 9:55 2 тиж. дія Основи здоров'я Сюж-рол. гри/Нар. гри СХД	1. Розвиток мовлення + озна-ня з найпомітнішими 2. Народознавство Фіз-ра на повітряні 2 тиж. дія Сюж-рол. гри /Нар. гри СХД	1. Музичне заняття 9:30 2. Розвиток мовлення + озна-ня з найпомітнішими Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Сюж-рол. гри/Народна гри СХД	1. Математика 2. Муз. заняття 10:15 Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія БЖД СХД	1. Мовл. с-на + гра на п-да 2. Малювання 3. Фізкультура 10:45 2 тиж. дія СХД БЖД
Середа	1. Художня література 2. Муз. заняття 9:50 Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Куточок книги Театральна діяльність	1. Муз. заняття 9:30 2. Математика Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Куточок книги Театральна діяльність	1. Математика 2. Муз. заняття 10:05 Фіз-ра на повітряні 2 тиж. дія Театральна діяльність Куточок книги	1. Математика 2. Народознавство 3. Християнське викл-ня Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Театральна діяльність Куточок книги	1. Роз-ток м-ня + під-ма руки до письма 2. Народознавство 3. Фізкультура 10:30 2 тиж. дія Театральна діяльність Куточок книги	1. Художня література 2. Народознавство 3. Музичне 11:00 2 тиж. дія Театральна діяльність Куточок книги
Четвер	1. Ліплення/ Аплікація 2. Фізкультура 2 тиж. дія Християнське викл-ня Емоційне виконання	1. Аплікація/Ліплення 2. Фізкультура 9:55 2 тиж. дія Християнське виконання Емоційне виконання	1. Художня література 2. Фізкультура 10:15 3. Розвиток мовлення Основи здоров'я Емоційне виконання	1. Музичне заняття 9:30 2. Розвиток мовлення Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Основи здоров'я Емоційне виконання	1. Основи здоров'я 2. Художня література 3. Музичне 10:30 Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Нар. гри/Сюж-рол. Гри Емоційне виконання	1. Рос-ок м-ня + під-готовка руки до письма 2. Основи здоров'я Фіз-ра на повітряні 2 тиж. дія Народна гри/Сюж-р. гри Розваги
П'ятниця	1. Розвиток мовлення 2. Музичне заняття 9:50 Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Трудова діяльність БЖД	1. Музичне заняття 9:30 2. Худ. на + трювання м-ня Фізкультура на повітряні 2 тиж. дія Трудова діяльність	1. Аплікація/Ліплення 2. Музичне 10:05 Фіз-ра на повітряні/ Дит. турніри 2 тиж. дія Трудова діяльність БЖД	1. Аплікація/Ліплення 2. Художня література 3. Фізкультура 10:30 Дитячий турнір 2 тиж. дія Трудова діяльність БЖД	1. Аплікація/Ліплення 2. Християнське викл-ня Фіз-ра на повітряні/ Дит. турніри 2 тиж. дія Трудова діяльність	1. Аплікація/Ліплення 2. Християнське викл-ня 3. Фізкультура 10:55 Дит. турніри 2 тиж. дія Трудова діяльність

**ОРІЄНТОВНІ ПОКАЗНИКИ
НЕРВОВО-ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ**

Психічні функції і соціальна поведінка	Показники розвитку	
	Достатній рівень	Низький рівень
5 років	ДИТИНА:	
1. Мислення і мовлення	Вміє скласти за картинкою розповідь з декількома варіантами. Правильно відповідає на запитання, як герой потрапив у цю ситуацію.	Складаючи розповідь, не може відповісти на запитання, як герой потрапив у певну ситуацію. Не розуміє змісту картинки, перелічуючи дії героя замість переказу сюжету.
2. Моторика	Вміє стрибати на місці на одній нозі і просуваючись уперед. Завжди або майже завжди одягається і роздягається самостійно.	Не вміє стрибати на одній нозі. Ніколи повністю не одягається і не роздягається самостійно, або робить це вкрай рідко.
3. Увага і пам'ять	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно.	Розсіяна, неуважна, часто "відключається". Ледве і ненадовго запам'ятовує вірші.
4. Соціальні контакти	Вміє гратися з інши-	Часто свариться з ді-
6 років	ДИТИНА:	
1. Мислення і мовлення	Вміє скласти за картинкою розповідь з розвитком сюжету, відобразивши в ньому події минулого, теперішнього і майбутнього. Допустимі навідні запитання.	Переказуючи сюжет, не може відповісти на запитання, як герой потрапив у певну ситуацію, чим усе завершиться.
2. Моторика	Загальна: вміє стрибати у довжину з місця з результатом не менший ніж 70 см. Ручна: акуратно зафарбовує круг діаметром 2 см.	Не вміє стрибати у довжину з місця або показує результат менший ніж 70 см. Неакуратно зафарбовує круг (часто і грубо перетинає лінію, багато великих пробілів).
3. Увага і пам'ять	Уважна, зібрана. Вірші, що відповідають віку, запам'ятовує швидко, надовго, після багатьох повторень, але в цілому успішно.	Розсіяна, неуважна, часто "відключається". Ледве і ненадовго запам'ятовує вірші.
4. Соціальні контакти	Вміє грати з іншими дітьми, не сварячись і дотримуючи правил гри.	Часто свариться з дітьми, ображається, б'ється. Уникає інших дітей, любить гратися на самоті. Не має друзів у дитячому садку, у дворі.

Джерела:

1. Вікові особливості дошкільнят // Електронний ресурс. Режим доступу: http://school67.edu.kh.ua/psihologichna_sluzhba_shkoli/robota_psihologa_z_batjkami/korisni_vidomosti_pro_nashih_ditej/vikovi_osoblivosti_ditej_doshkiljnogo_viku/
2. Вікові особливості // Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://udnz15.org/vikovi-osoblivosti-fizichnogo>]
3. Яшкова А.Н. Вікова психологія, 2009 // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://medbib.in.ua/psihologiya-rebenka-doshkolnogo-39414.html>
4. ДНЗ «Теремок» // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://teremoklviv.klasna.com/>

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Келюх Ганна. Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі

У статті розглядаються особливості та шляхи розвитку здібностей дошкільнят, а саме дітей віком 4, 5-6 років. Дитинство передусім дошкільне - єдиний період життя, коли творчість може стати універсальним і природним способом буття людини. Численні наукові дослідження різних часів свідчать про безкрайні креативні можливості дошкільного дитинства, тому провідна психолого-педагогічна проблема виявляється в тому, щоб створити ці сприятливі умови стимулювання і спрямування розвитку особистості.

Ключові слова: розвиток здібностей, методи і методики, педагогічна виховна робота.

Характеристика вікового періоду розвитку

Дошкільне дитинство є періодом первинного складання особистості, періодом розвитку особистісних механізмів поведінки.

Відокремлення дитини від дорослого наприкінці раннього віку призводить до нових взаємин дошкільника з ним та до нової ситуації розвитку. Вперше дитина виходить за межі свого сімейного кола і встановлює нові стосунки з більш широким світом дорослих людей.

Спілкування дитини з дорослим ускладнюється і набуває нової форми та нового змісту. Дошкільнику вже недостатньо уваги дорослого і спільної діяльності з ним. Завдяки мовленнєвому розвитку значно розширюються можливості спілкування з оточуючими. Відтепер дитина може спілкуватися з приводу не лише безпосередньо предметів, які сприймаються, але й уявлених предметів, які відсутні в конкретній ситуації взаємодії. Зміст спілкування стає позаситуативним, який виходить за межі ситуації, що сприймається.

Провідний для цієї форми мотивів спілкування – пізнавальний. Дорослий починає виступати перед дитиною у новій якості – як джерело нових знань, як ерудит, який здатний зняти сумніви та відповісти на питання.

Для старших дошкільників характерно прагнення не лише до доброзичливості та уваги дорослого, але й до взаєморозуміння та співстраждання.

Соціальна ситуація розвитку дошкільника не обмежується його контактами з оточуючими дорослими. Крім реальних оточуючих дитину дорослих у житті і у свідомості дошкільника з'являється ще один – ідеальний дорослий.

Він є ідеальним тому, що: існує лише у свідомості дитини як ідея, а не як конкретна ідеальна людини; втілює у собі досконалий образ якої-небудь загальної функції: дорослий - батько, лікар, продавець і т. п. Дошкільник хоче бути таким, як цей ідеальний дорослий. Його головна потреба – бути членом дорослого суспільства.

Протиріччя соціальної ситуації розвитку дитини-дошкільника полягає у розриві між його прагненням бути як дорослий і неможливістю реалізувати

це прагнення безпосередньо. Єдиною діяльністю, яка дозволяє розв'язати це протиріччя, є сюжетно-рольова гра.

Саме тому, що рольова гра дає дитині можливість вступити до взаємодії з такими сторонами життя, які недосяжні їй у реальній практиці, вона і є провідною діяльністю дошкільника. Основним мотивом ігрової діяльності є найкраще виконання ролі, діяти "як дорослий". Цей мотив підпорядковує собі безпосередні стосунки дитини і є провідним. З цієї точки зору, дошкільний вік – період інтенсивного засвоєння людських взаємин – норм і правил поведінки, які існують у світі дорослих.

Крім дорослого в соціальній ситуації розвитку дитини в дошкільному віці важливу роль починають відігравати однолітки. Спілкування і взаємини з іншими дітьми стає не менш значущим для дитини, ніж її взаємини з дорослими.

Таким чином, соціальна ситуація розвитку дитини в дошкільному віці ускладнюється. Доросла людина залишається центром життя дитини, але взаємини з нею суттєво змінюються: дитина вступає у взаємини з більш широким соціальним світом.

Становлення внутрішнього психічного життя і внутрішньої саморегуляції пов'язане з цілим рядом новоутворень у психіці і у свідомості дошкільника.

Розвиток пізнавальної і особистісної сфери дитини. На кожному етапі розвитку та чи інша психічна функція виходить на перше місце. Найважливішою особливістю дошкільного віку є нова система психічних функцій, в центрі якої стає пам'ять (на думку Л.С.Виготського).

Пам'ять дошкільника є центральною психічною функцією, яка визначає всі інші процеси:

Мислення: міркувати - згадувати, тобто спиратися на свій попередній досвід або змінювати його. Мислення перестає бути наочно-дійовим – дитина може встановлювати прості причинно-наслідкові взаємозв'язки між подіями та явищами, стає наочно-образним, починає розвиватися словесне мислення.

Сприймання: засвоєння сенсорних еталонів (найменування якостей, кольорів, форми, величини) стає довільною, самостійною дією, втрачає афективний характер.

Уява: одне з найважливіших утворень дошкільного віку, має багато спільного з пам'яттю – в обох випадках дитина діє в плані образів та уявлень. Пам'ять також можна розглядати як "відтворюючу уяву".

Пам'ять: у молодших дошкільників – мимовільна. Запам'ятовуються казки, оповідання, діалоги з фільмів, коли дитина співпереживає героям. Протягом дошкільного віку зростає ефективність мимовільного запам'ятовування. Смыслова пам'ять розвивається разом з механічною.

Мовлення: в основному завершується тривалий і складний процес опанування мовленням. До 7 років мовлення стає засобом спілкування та мислення дитини:

Важливим новоутворенням цього періоду є довільна поведінка, яку можна визначити як поведінку, яка опосередкована нормами та правилами.

Вперше виникає питання про те, як треба себе поводити, тобто формується попередній образ своєї поведінки. Дитина починає опановувати і керувати своєю поведінкою, порівнюючи її з тим образом, який стає взірцем.

Усвідомлення своєї поведінки і початок особистої самосвідомості – одне з головних новоутворень дошкільного віку.

Особистісні новоутворення:

- Виникнення першого схематичного контуру цілісного дитячого світогляду.
- Виникнення перших етичних інстанцій: "що таке добре". Етичні інстанції зростають поряд з естетичними: "красиве не може бути поганим".
- Виникнення підпорядкування мотивів.
- Виникнення довільної поведінки.
- Виникнення особистої свідомості – усвідомлення свого обмеженого місця в системі взаємин з дорослим.
- Розвиток самооцінки – усвідомлення можливостей своїх дій.

Дошкільний вік вважається класичним віком гри. В цей період виникає і набуває більш розгорнуту форму особливий вид дитячої гри, який в психології і педагогіці отримав назву сюжетно-рольової.

Сюжетно-рольова гра – це діяльність, в якій діти беруть на себе трудові та соціальні функції дорослих людей і в спеціально створених ними ігрових, уявних умовах відтворюють (або моделюють) життя дорослих і взаємини між ними. В такій грі найбільш інтенсивно формуються всі психічні якості та особливості особистості дитини. Центральним моментом рольової гри є роль, яку бере на себе дитина. При цьому вона не лише називає себе на ім'я відповідного дорослого ("Я – космонавт", "Я – мама", "Я – лікар"), але й діє як доросла людина, роль якої вона взяла на себе.

Крім гри для дітей цього вікового періоду характерні інші види діяльності:

- Продуктивна діяльність (малювання, конструювання, аплікації і т.п.);
- Сприймання казки;
- Навчальна діяльність;
- Трудова діяльність.

Методи розвитку здібностей

Загальна інформація про дошкільний навчальний заклад.
«Барвіночку зелененький, Україна - твоя ненька, а ми її онучата, а ще зуть нас - барвінчата» - цю пісеньку кожного ранку співають дітки, які відвідують Львівський дошкільний навчальний заклад ясла-садок №165 «Барвінок». Це державний заклад комбінованого типу: для дітей загального розвитку та для дітей з порушеннями спектру аутизм. Садок знаходиться за адресою: м.Львів, вул. Пулюя, 27.

25 квітня 1979 року яскравого весняного дня наш дошкільний навчальний заклад гостинно прийняв своїх перших вихованців і щодня відкриває двері своїм маленьким жителям, яких майже 360 чоловік, щоб огорнути їх турботою, стати другою домівкою для дітлахів, де вони вперше роблять

самостійні відкриття, де вперше відчувають себе особистістю, громадянами держави Україна.

В дошкільному навчальному закладі функціонує 12 груп:
2 групи раннього віку – від 2 до 3 років
3 молодші групи – від 3 до 4 років
3 середні групи – від 4 до 5 років
3 старші групи – від 5 до 6 років
1 група компенсуючого типу для дітей з розладами спектру аутизму

Заклад має велику територію, чисте повітря, прекрасну зелену зону, ігрові майданчики, спортивний майданчик, просторі світлі групи, в яких створені чудові умови для розвитку дітей.

Про персонал та вихованців. Завідувач ДНЗ – Прокіп Романа Андріївна, повна вища педагогічна освіта. Вихователь - методист – Крап Наталія Остапівна, повна вища педагогічна освіта. Старша медична сестра – Мерцало Ольга Василівна, базова вища. Кількість груп - 12; кількість дітей - 360

Педагогічний колектив нараховує 28 педагогів, 13 з яких мають вищу педагогічну освіту. В дошкільному закладі працюють досвідчені педагоги, а також молоді вихователі, які переймають досвід у своїх старших колег. Про те, всі без винятку педагоги, не зупиняються на досягнутому, а постійно підвищують свій професійний рівень, впроваджуючи позитивний педагогічний досвід та інноваційні технології.

Дитячий садок працює 5 днів на тиждень з 7:30 до 19:30.

Прийом дітей з 7:30 до 9:00. Своєчасний прихід дитини - необхідна умова правильної реалізації освітнього процесу.

Децо із вимог. Для створення комфортних умов перебування дитини в ДНЗ необхідно:

- не менше трьох комплектів змінної білизни (хлопчикам - шорти, трусики, колготки; дівчаткам - колготки, трусики, в теплу пору року - шкарпетки чи гольфи);
- піжама для сну;
- два пакети для зберігання чистої і використаної білизни;
- промаркована білизна, одяг та інші речі.

Вимоги до зовнішнього вигляду та одягу дітей:

Одяг дитини повинен бути чистим, охайним, відповідати порі року, температурі повітря, відповідати розміру дитини. Небажане носіння комбінезонів. Повинна бути чиста нижня білизна.

Зав'язки і застібки мають бути розташовані так, щоб дитина могла самостійно себе обслужити. Взуття має бути легким, теплим, точно відповідати нозі дитини, легко зніматися і надіватися. Носова хустка потрібна дитині як в приміщенні, так і на прогулянці. Зробіть на одязі зручні кишені для її зберігання.

Лице повинно бути умите, ніс, руки - чисті, нігті - підстрижені, зуби - почищені, зачіска - охайна.

Щоб уникнути випадків травматизму та з метою збереження здоров'я дітей, необхідно перевіряти вміст кишень дитини на наявність небезпечних предметів. Категорично забороняється приносити в садок гострі, ріжучі, склянні предмети, дрібні предмети (намистинки, гудзики і тому подібне, пігулки).

Основні напрямками роботи психологічної служби дошкільного навчального закладу «Барвінок» у 2014 – 2015 навчальному році:

- Психологічна підготовленість дітей до школи.
- Пізнання дитини, її педагогічні та вікові особливості, стану психічного розвитку та здоров'я.
- Підвищення психолого-педагогічної освіти та культури батьків
- Створення умов для зростання комфортності дітей, для виховання фізично здорової та гармонійно розвиненої особистості
- Підвищення власного фахового рівня
- Розширення діагностичного інструментарію для дітей та дорослих
- Психопрофілактична робота спрямована на покращення міжособистісних взаємин у колективі.

З метою створення покращеного психологічного стану педпрацівників дошкільного закладу та сприяння позитивному психологічному клімату культури в колективі і підвищення психологічної культури та професійної компетентності вихователів для досягнення мети психологічна служба використовує наступні методи: спостереження, діагностування, активна взаємодія, співбесіди, консультації, міні – тренінги, психолого-ігрові тренінги.

В рамках роботи з дітьми, спрямованої на зміцнення психічного здоров'я, під час занять з психологом використовувались елементи пальчикової гімнастики, психогімнастики, релаксаційні вправи, на підвищення самооцінки та впевненості у собі. З дітьми проводиться робота, яка сприяє емоційному здоров'ю дітей та допомагає впевнено почувати себе у соціальному житті.

Проводяться групові та індивідуальні консультації з педагогічними працівниками, колективом, батьками з тематики хвилюючих питань.

Розклад, форма та опис занять:

8:00-8:50	Прийом дітей
8:50-9:00	Ранкова гімнастика
9:00-9:20	Сніданок
9:20-9:40	Ігри, підготовка до занять
9:40-10:20	Організована навчально-виховна робота

10:20-12:00	Підготовка до прогулянки, прогулянка
12:00-12:10	Повернення з прогулянки
12:20-12:50	Обід
12:50-13:00	Підготовка до сну
13:00-15:20	Сон
15:20-15:40	Поступовий підйом, загартування
15:40-16:00	Полуденок
16:00-16:30	Творча діяльність, заняття щодо зацікавленостей
16:30-18:00	Прогулянка
18:00-18:30	ігри, повернення додому

Крім розкладу на кожен день, програма передбачає окремий план на кожен місяць. Нижче для прикладу подано план на листопад 2014 року.

Дні тижня	Розклад	Тиждень 1	Тиждень 2
Понеділок	Економічне/Екологічне виховання	Мій дім – моє здоров'я ¹¹	У нас ударили телефон ¹²
	Сюжетно-рольова гра	„Сім'я“	„Ботки, шатер“
Вівторок	Трудове виховання	Текстильною юстей	Сервіруємо стіл
	(Самостійна художня діяльність, розваги)	Музичні інструменти ⁴	Якби музичні інструменти вчили говорити
Середа	Пішохідний перехід	До крамнички посуду Фривалка вилки, виделки	До меблевого магазину
	Конструювання	Будує для вітра	Анотетатр ⁵
Четвер	Правове виховання/Патріотичне виховання	Чимовий і майстри Тітка і брат	Тобити знаряддя праці ¹⁰
	Валеологія	Лобедінка за столом	Складання людини з швидкості світла
П'ятниця	Безпека життєдіяльності	Монета ур. Жобре си копало ⁸	Зид ур. Монка, троб не шотко ⁷
	Дослідницько-пошукова робота	Косинд з ковтрим. Насудивні кривки	Косинд з ковтрим Використ шкільні бубони

У понеділок передбачені такі види діяльності як економічно-екологічне виховання та сюжетно-рольова гра. На першому занятті дітки отримують знання про те, як оберігати довкілля («Мій дім – моє здоров'я»). На іншому занятті («Сім'я», «Дитячий садок»).

Програма вівторка – трудове навчання і самостійна художня діяльність. Під час трудового навчання дітки можуть вчитися поратися на клумбах, сервірувати стіл і т.д. На другому занятті дитяча фантазія може розігнатися до швидкості світла, адже тут нема обмежень («Якби музичні інструменти говорили »).

Середа передбачає такі заняття: «пішохідний перехід», конструювання. Під «пішохідним переходом» розуміється похід до іншого садочка, меблевого магазину або щось на подобі цього. На конструюванні дітки вчать ся майструвати різні речі. Тут можлива і робота з конструктором.

У четвер – патріотичне виховання і валеологія. Під час патріотичного виховання дітки вчать вірші на відповідну тематику, вивчають звичаї і традиції (заняття «Традиційний український одяг»). На наступному занятті

дошкільнята, до прикладу, дізнаються про вітаміни чи складають людину з геометричних фігур.

П'ятниця – безпека життєдіяльності та дослідницько-пошукова робота. На занятті «Безпека життєдіяльності» вихованці на практиці засвоюють те, що в майбутньому може оберігати їх або врятувати їхнє життя («Добре чи недобре», «Можна, треба, не можна»). Під час дослідницько-пошукової роботи діти намагаються зрозуміти явища природи, закони фізики на елементарних речах (дослідження повітря з застосуванням мильних бульбашок).

МІСЯЦЬ: Листопад ТЕМА: Потрібен дні для кожного

Дні тижня	Рівень	Тижень I	Тижень II
Понеділок	1. Фізичне виховання	За планом інструктора з фіз. вих.	За планом інструктора з фіз. вих.
	2. Літературна інтеракція	Варіаційне читання твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111	Варіаційне читання твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111
Вівторок	1. Малювання	Малювання пейзажу	Малювання пейзажу
	2. Музичне виховання	За планом муз. кер.	За планом муз. кер.
Середа	1. Математична гра	Варіаційне читання твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111	Варіаційне читання твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111
	2. Фізичне виховання	За планом інст. з фіз. в.	За планом інст. з фіз. в.
	3. Християнське в-ня	Моя родина 11	Моя родина 11
Четвер	1. Музичне виховання	За планом муз. кер.	За планом муз. кер.
	2. Мовленнєве спілкування	Дні 71	У кожного є дні 13
П'ятниця	1. Завдання / виховання в природі	Моя оселя 15	Хто мешкає в нині 15
	2. Активізація / імпровізація	Відбувся та буревій 149	Зустріч з удернянськими історіями 149

МІСЯЦЬ: Листопад ТЕМА: Бізня осінь їде, зміни нам несе.

Дні тижня	Рівень	Тижень III	Тижень IV
Понеділок	1. Фізичне виховання	За планом інструктора з фіз. вих.	За планом інструктора з фіз. вих.
	2. Літературна інтеракція	Сказання про героя твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111	Сказання про героя твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111
Вівторок	1. Малювання	Осінній пейзаж	За мотивами картини «Осінь і городи»
	2. Музичне виховання	За планом муз. кер.	За планом муз. кер.
Середа	1. Математична гра	Варіаційне читання твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111	Варіаційне читання твору «Відбувся та буревій» Шмигун для дітей 111
	2. Фізичне виховання	За планом інст. з фіз. в.	За планом інст. з фіз. в.
	3. Християнське в-ня	Відбувся та буревій 149	Відбувся та буревій 149
Четвер	1. Музичне виховання	За планом муз. кер.	За планом муз. кер.
	2. Мовленнєве спілкування	Наш осінь та буревій	Хто як до зміни готовий 15
П'ятниця	1. Завдання / виховання в природі	Бізня осінь вже настає 15	Мешкає чи не мешкає для творчості 15
	2. Активізація / імпровізація	Осінній пейзаж	Осінній пейзаж 15

Гурткова робота. З метою реалізації завдань пріоритетного напрямку роботи в нашому дошкільному закладі створена система гурткової роботи, яка є важливою складовою освітньо - виховного процесу.

Метою гурткової роботи є : створення умов для розвитку художньо - естетичних здібностей дітей, з урахуванням їх вікових особливостей, формування креативної особистості.

Зміст гурткової роботи визначено методичними рекомендаціями складеними на основі досвіду педагогічної діяльності.

Профіль гурткової роботи підібрано з врахуванням матеріального та кадрового забезпечення дошкільного закладу.

Гурткова робота в ДНЗ №165 на 2014 – 2015 н.р.:

I. Драматичний гурток з напрямку театралізованої діяльності «Чарівний світ театру». Керівник: Домашевська Н.Є.

II. Гурток з напрямку нетрадиційні техніки малювання «Талановиті пальчики». Керівник: Ковальчук Л.М.

III. Гурток «Ми маленькі українці». Керівник: Стасишин Л.М.

Групи у дошкільному навчальному закладі комплектуються за віковими ознаками. За дитиною зберігається місце в дошкільному навчальному закладі державної та комунальної форм власності у разі її хвороби, карантину, санаторного лікування, на час відпустки батьків або осіб, які їх замінюють, а також у літній оздоровчий період (75 днів).

Розвиваючі методики, що застосовуються у виховному процесі.

Вчимося порівнювати. Метою цього модуля є розвиток уміння в дошкільнят виокремлювати якусь конкретну ознаку та порівнювати за нею об'єкти. Хід заняття передбачає таке: вихователь знайомить дітей з казковим героєм (Буратіно, Карлсон, Левеня); цей казковий герой пропонує пригадати кольори і дітки їх називають; вихованцям пропонується назвати п'ять великих та п'ять маленьких звірів; вихователь разом із дітками називає предмети, що

знаходяться найвище і найнижче у кімнаті. У кінці заняття вихованцям роздаються міні-щоденники, у яких вони виконують домашнє завдання.

Між переходом від однієї діяльності до іншої виконується розминка, яка триває 5-7хвилин. Традиційно розминку проводить той казковий, який у цей день є гостем дошкільного навчального закладу.

Ось, наприклад, одна із вправ, які виконують діти. Вихователь говорить: «Всі іграшки будемо порівнювати з ведмедиком. Ті, що менші за ведмедика, кладемо в коробку, а ті, що більші – на полицю.» Таким чином дитина зможе оцінити не лише якісну ознаку – величину, а одночасно й кількісну: маленьких іграшок багато, а великих мало. У відповідь дунатимуть питання: «А зайчик більший за ведмедика? А пташка маленька? А кубик який?». Саме це свідчитиме про успішність завдання. Або інший приклад. До діток говориться «Давайте будемо будувати гаражі для автомобілів. Я будувавиму гараж для великої машини, а ви – для маленької, легкової. Скільки кубиків потрібно вам, а скільки мені? Чому мені потрібно більше кубиків, ніж вам?» Побудувавши гаражі, проведеться узагальнююча бесіда, підведуться підсумки. «Який гараж вийшов у мене? (Великий.) А який у вас? (Маленький.)»

Вчимося бути уважними. Головним завданням цього модуля є розвиток у дошкільнят елементів довільної уваги, покращити її обсяг та розподіл, залучення дошкільнят до командної роботи.

Дітей збирають у команду, перевіряють домашнє завдання. Після цього вихователь з дітьми пригадує числа, геометричні фігури, назви тварин та їх кольори.

Наприклад, тут застосовується гра «Будь уважним». Діти крокують під спокійну мелодію. На слово "зайчики", вимовлене вихователем, діти повинні почати стрибати; "коники" - бити ногами ("копитами"! об підлогу; "раки" - задкувати; "пташки" - бігати, розкинувши руки ("крила"); "лелека" - стояти на одній нозі.

Розвиваємо пам'ять. Метою цього модуля є розвиток довготривалої та короткотривалої пам'яті, покращення навичок довільної пам'яті шляхом залучення дітей до гри.

У роботі з дошкільнятами використовується вправа, що називається «Піктограма». Слід починати з коротких речень, добре зрозумілих дитині, наприклад: \ кішка п'є молоко; книжка лежить на столі; капуста росте на городі; дівчинка сміється. Піктограми малює викладач. Потім діти за його малюнками відтворюють речення. З чотирьох років дитина сама може малювати піктограми. Або інший варіант: вихователь уявно пропонує дитині піти в магазин і при цьому запам'ятати всі предмети, які необхідно купити. Спочатку це 2-3 предметів, але постійно збільшуємо їх кількість. У цій грі корисно поміняти ролі.

Вчимося говорити правильно. Основним завданням даного модуля є розвиток мовленнєвих навичок дитини, виявлення артикуляційних та мовленнєвих проблем.

Наприклад, діти стоять випрямлено, потім встають на коліна, піднімають руки вгору, тягнуться й дивляться на руки — вдих («У жирафи зріст великий...»). Присідають, обхопивши руками коліна й опустивши голову, — видих із вимовою звука ш-ш-ш («...А малий — у мишеняти»). Потім діти йдуть й одночасно вимовляють:

Мишеня й жирафа — друзі,

Пішли разом погуляти.

У жирафи зріст великий,

А малий — у мишеняти.

Ця вправа повторюється близько 6 разів.

Маленькі художники. Малюнок — це те, що відображає все навколо нас, наш стан, емоції та почуття. Те ж саме з дітьми. Популярними є методики «Малюнок дерева», проективна методика «Малюнок сім'ї», «Неіснуюча тварина».

У ДНЗ «Барвінок» вихователі часто застосовують вправу «Малюємо настрої музики». Після прослуховування й обговорення характеру і настрою музики можна запропонувати дітям намалювати її. Це сприяє формуванню уміння виразити свої почуття, враження через колір, малюнок. Перед малюванням обговорюється, яка фарба (колір) відповідає якому настрою.

Або інший варіант. Вихователь прикріплює лист паперу на двері, стіну. Дітки шикуються в одну лінію. Вихователь зав'язує першому очі, підводить його до «мольберта», дає в руки фломастер і говорить, що зараз усі будуть малювати одну корову, слона, зайця, принцесу і т.д. Усі по черзі підходять із зав'язаними очима і домальовують відсутні деталі. У кінцевому результаті виходить доволі кумедна картина.

Висновок. На основі матеріалу, викладеного у статті зроблено такі висновки. У період дошкільного віку (4, 5-5 років) складається суттєво нова ситуація психічного і соціального розвитку дитини. Провідною діяльністю є гра. У процесі гри, художньої діяльності, праці дитина засвоює знання про

себе, опановує різноманітні навички. Однак засвоєння системи теоретичних понять як форми суспільного досвіду відбувається тільки у процесі організованої навчальної діяльності. Оскільки дошкільник незабаром стане школярем, основною діяльністю якого є навчання, необхідно підготувати його до цього. Ця робота передбачає:

- формування вміння усвідомлено виокремлювати спосіб дій;
- оволодіння загальними способами дій, які дають змогу розв'язувати практичні, пізнавальні завдання, виокремлювати нові зв'язки і відношення;
- розвиток уміння самостійно знаходити способи вирішення практичних і пізнавальних завдань;
- опанування навичок контролю за способом виконання дій та їх оцінювання.

Значну увагу в цей період надають розвитку пам'яті, уваги, правильного мовлення. З огляду на це підбираються відповідні методики.

Джерела:

1. Акрушенко А. В., Ларіна О. А., Каратьян Т. В. Психологія розвитку та вікова психологія. Конспект лекцій.
2. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: Монографія. - К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005.
3. Шаповаленко І.В. Вікова психологія (Психологія розвитку та вікова психологія).

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Максимів Христина. Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі

Анотація. У дошкільному віці починають виділятися особливі процеси, спрямовані на безпосереднє ознайомлення з усім, що оточує (зародки цілеспрямованого спостереження), на запам'ятовування і відтворення сприйнятого матеріалу (зародки довільної пам'яті), на з'ясування взаємозв'язків і взаємозалежностей між явищами (зародки логічного, розсудкового мислення) тощо. Такого роду психічні процеси здійснюються вже не разом, не одночасно з зовнішніми діями, а окремо, майже незалежно від останніх, в інтересах більш широкого і глибокого пізнання дійсності, а разом з тим і більш повного використання наявних умов в практичній та ігровій діяльності дитини.

Ключові слова: дошкільний вік, здібності, задатки, пізнавальний інтерес, гра.

Дошкільний вік охоплює великий період дитинства від третього до сьомого року життя дитини. У дошкільному віці дитина швидко росте й збільшується у вазі.

Дитина в дошкільному віці стає поступово незалежнішою і самостійнішою. Їй доступна діяльність не тільки здійснювана спільно і при постійній допомозі з боку дорослого, але й виконувана нею за власною ініціативою або ж під керівництвом батьків і вихователів. Відносини дитини з усіма навколишніми людьми змінюються. З одного боку, дошкільник починає трохи відділятися від дорослих, у нього появляются свої особливі справи та інтереси. З другого боку, зв'язки дитини з дорослими й дітьми стають складнішими й різноманітнішими. Важливим тут є те, що за правильного виховання дитина з об'єкта догляду й турботи помалу стає діяльним членом колективу сім'ї або групи дитячого садка і не тільки користується послугами інших, але й може щось сама для них зробити, виконує свої маленькі обов'язки, посильні доручення батьків і вихователів, допомагає своїм товаришам, починає турбуватися про малюків, привчається до участі в загальній справі тощо.

У процесі спільних дій, спрямованих на розв'язання загальних практичних, ігрових або навчальних завдань, починає складатися дитячий колектив, вироблюється звичка діяти спільно, допомагаючи один одному, виникає найпростіший розподіл ролей і обов'язків групи дітей, які граються або працюють. Треба, однак, зазначити, що дитячий колектив у дошкільному віці тільки починає формуватися і необхідне постійне керівництво дорослих, щоб підтримувати його існування і розвивати його в потрібному напрямі. Часто об'єднання дошкільників, що виникло при виконанні однієї якої-небудь спільної справи, розпадається після її закінчення, щоб знову відродитися в іншому вигляді, в умовах нових колективних ігор і занять.

Завдяки недостатньому фізичному й психічному розвитку дошкільник ще нездатний до виробничої праці і може виконувати лише найпростіші трудові обов'язки. У зв'язку з цим творчий момент найяскравіше виявляється

у нього в грі, а також в зображувальній діяльності, в яких за допомогою відносно примітивних і доступних їй засобів дитина творчо відтворює трудове життя навколишніх дорослих і таким шляхом одержує можливість у дійовій формі пізнати це життя і тим самим зробити перші кроки на шляху підготовки до нього.

Разом з тим уміння підпорядковувати свої дії певному завданню, яке формується у дошкільника, зростаюча цікавість і досягнутий рівень розумового розвитку дозволяє перейти в цьому віці до більш систематичного навчання за певною програмою.

При правильній організації виховання в дитячому садку у дошкільників починають складатися зачатки навчальної діяльності, з'являється інтерес до набуття нових знань, вироблюються найпростіші навички навчальної роботи.

Внаслідок встановлення нових взаємовідносин з навколишніми людьми, під впливом ускладнення діяльності в дошкільному віці відбувається далі збагачення досвіду дитини, розвиваються і вдосконалюються її психічні процеси.

Сфера пізнаваної дитиною дійсності надзвичайно розширюється. Дошкільник ознайомлюється не тільки з тим, що відбувається в його найближчому оточенні, але й з тим, що робиться на фабриці або колгоспі, де працюють його батьки, в школі, де вчиться його старший брат чи сестра, на будівництві, яке йде поблизу від його будинку, тощо. Він дізнається про цю широку дійсність не тільки на основі безпосередніх вражень, але й за розповідями дорослих, під впливом прочитаних йому книг тощо.

Розширення сфери пізнаваної дійсності сполучається з глибшим її розумінням. На відміну від дитини раннього віку, яка пізнає лише зовнішню сторону сприйманого, дошкільник починає розуміти найближчі причини спостережуваних явищ, цілі деяких людських дій, зв'язок, що існує між ними, тощо.

Разом із зміною змісту змінюється і характер таких пізнавальних процесів, як сприймання, пам'ять, мислення тощо. У дитини раннього віку вони ще не відокремлені від його практичної та ігрової діяльності. Діючи з предметами, малюючи одночасно сприймають їх особливості, пригадують те, що вони робили з подібними предметами раніше, узагальнюють набутий ними досвід тощо.

У дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток мислення і мови. Засвоюючи в процесі спілкування з дорослими певну систему елементарних понять про навколишній світ і оволодіваючи найпростішими формами логічного мислення, дошкільник поступово навчається розв'язувати деякі мислительні задачі, відвертаючись від другорядних ознак і виділяючи більш істотні особливості предметів, що розглядаються. Характерні для дошкільника запитання — «Чому?, навіщо?, для чого?» — свідчать про те, що він починає осмислювати причини навколишніх явищ, а також цілі людських дій.

Дошкільник є дуже емоційною істотою. Всі його дії і помисли супроводяться яскравими емоційними переживаннями. Почуття

дошкільника набувають більш складного характеру, ніж у молодших дітей. Вони можуть викликатися не тільки сприйнятими, а й уявленими обставинами. Разом з тим вони стають більш глибокими і більш стійкими, ніж у ранньому дитинстві. У дошкільника появляются найпростіші форми моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів.

Разом з розвитком окремих психічних процесів у дошкільному віці відбувається формування особистості дитини в цілому. Вироблюється вміння підпорядкувати свої зовнішні дії, а також деякі внутрішні психічні процеси (процеси сприймання, пам'яті) свідомим цілям. Для формування здібностей необхідно розвивати у дитини інтерес до певної справи, бажання нею активно займатися. Так, для розвитку музикальності слід розвивати любов до музики, прагнути до того, щоб музичні заняття були захоплюючими, цікавими.

В основі більшості здібностей лежить розвиток певних відчуттів і сприймань. Так, формування музикальних здібностей передбачає високий розвиток музикального слуху, зображувальних здібностей — досконалість зорових відчуттів і сприймань, моторних здібностей — уміння тонко аналізувати свої рухові відчуття тощо. Тому в системі виховної роботи дитячого садка треба приділяти велику увагу сенсорному вихованню дитини.

Здібності розвиваються в діяльності і насамперед у тій діяльності, для якої вони є необхідними. Так, здібності тонко розрізняти кольори, форми, розміри, просторові відношення предметів інтенсивно розвиваються у зображувальній діяльності дитини.

Розумові здібності формуються в процесі ігор і занять, які вимагають самостійного розв'язання розумових завдань, практична кмітливність вироблюється у дитини в ручній праці, в конструюванні тощо. Спілкуючись з навколишніми дорослими, беручи посильну участь у їх житті та діяльності, дошкільник не тільки засвоює їх досвід, але й проймається їх інтересами й ідеалами.

У людини є два класи задатків: вроджені і набуті. Перші іноді називають «природними», а другі - «соціальними» або «культурними».

Будь-які задатки, перш ніж перетворитися на здібності, повинні пройти великий шлях розвитку. Для багатьох людських здібностей цей розвиток починається з перших днів життя і, якщо людина продовжує займатися тими видами діяльності, в яких відповідні здібності розвиваються, не припиняється до кінця. У процесі розвитку здібностей можна виділити ряд етапів. На одних з них відбувається підготовка анатомо-фізіологічної основи майбутніх здібностей, на інших йде становлення задатків небіологічного плану, на третьому складається і досягає відповідного рівня потрібна здатність.

Становлення спеціальних здібностей активно починається вже в дошкільному дитинстві і прискореними темпами продовжується в школі, особливо в молодших і середніх класах. Спочатку розвитку цих здібностей допомагають різного роду ігри дітей, потім істотний вплив на них починає надавати навчальна і трудова діяльність. В іграх дітей початковий поштовх до розвитку отримують багато рухові конструкторські, організаторські,

художньо-винахідливі, інші творчі здібності. Заняття різними видами творчих ігор в дошкільному дитинстві набувають особливого значення для формування спеціальних здібностей у дітей.

Основою розвитку розумових здібностей є оволодіння дитиною діями заміщення та наочного моделювання. Величезна роль у розвитку та вихованні дитини належить грі - найважливішим виду дитячої діяльності. Вона є ефективним засобом формування особистості дитини, його морально-вольових якостей. В. О. Сухомлинський підкреслював, що «гра - це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра - це іскра, що запалює вогник допитливості і допитливості». Через гру відбувається розвиток пізнавального інтересу, що характеризується такими освітніми моментами: позитивними емоціями; радістю пізнання; наявністю інтересу до діяльності, незалежно від інших мотивів.

Є декілька умов успішного розвитку творчих здібностей:

- Перша умова – ранній початок, тобто батькам потрібно створювати своїм дітям з дитинства сприятливі умови для розвитку.
- Друга умова – постійне вправління, що впливає з характеру творчого процесу, який вимагає максимальної напруги сил, вирішення все нових завдань, самостійно і без попереднього навчання.
- Третя умова - дитині потрібно надати більшу свободу у виборі діяльності.

Основні вимоги, які пред'являються до діяльності, що розвиває здібності людини є такі: творчий характер діяльності, оптимальний рівень її труднощі для виконавця, належна мотивація і забезпечення позитивного емоційного настрою під час і після закінчення діяльності.

Якщо діяльність дитини носить творчий, не рутинний характер, то вона постійно змушує його думати і сама по собі стає досить привабливою справою як засіб перевірки та розвитку здібностей. Така діяльність завжди пов'язана з створенням чогось нового, відкриттям для себе нового знання, виявлення в самому собі нових можливостей.

Становлення і розвиток здібностей - це результат навчання, і чим сильніше підкріплення, тим швидше буде йти розвиток. Потрібний емоційний настрій створюється чергуванням успіхів і невдач у діяльності, що розвиває здібності людини, при якому невдачі обов'язково слід емоційно підкріплювати успіхами, причому їх кількість має бути більшою, ніж кількість невдач.

Методи розвитку здібностей

Дошкільний навчальний заклад №134 «Журавлик» м.Львів вул. Володимира Великого 55. Заснований у 1972 році і уже 40 років поспіль успішно працює на користь своїх вихованців. У ДНЗ виховується 309 дітей на базі 11-и вікових груп:

- I молодша (2 –3 роки).
- II молодша (3 –4 роки).

- Середня група (4 – 5 років). Вихователь середньої групи «Віночок» - Лампіка Софія Василівна.
- старша (5 – 6 років). Вихователь старшої групи «Казка» - Горещька Оксана Леонтівна.
- Дві спеціальні групи компенсуючого типу для дітей з вадами мовлення (4-6 років).

Найкращим методом розвитку, як стверджують вихователі, є гра. Адже у грі діти багато чого пізнають, дізнаються що нове для себе і їм саме в ігровій діяльності їм все легше вдається.

Розробляється педагогами та психологом психологічна допомога в адаптації дітей раннього віку, молодшого дошкільного віку, та новоприбулих виконавців старшого дошкільного віку до умов дошкільного закладу. А також розробка рекомендацій батькам та педагогам в допомогу дітям адаптації до умов в ДНЗ.

Садочок працює в напрямку «Індивідуалізація навчально-виховного процесу у системі розвиваючого навчання», впроваджуючи принципи «Обличчям до дитини».

Реалізуючи Базовий компонент дошкільної освіти, діти, відповідно до вікових груп, щоденно задіяні на таких заняттях: художня література, розвиток мовлення, музика та співи, рідний край, математика, малювання, ліплення, аплікація, фізичне виховання, сенсорне виховання, валеологія.

Виступи та вистави : святкові ранки присвячені дню Матері, новорічні ранки, прихід Св. Миколая, вертепна вистава, свято Стрітєня, осінні ранки, весняні ранки, великодні свята, гаївки, веснянки, тематичні вечори, присвячені вшануванню пам'яті Л.Українки, Т.Шевченка, І.Франка, день незалежності України.

Режим дня у садочку:

7.30 – 9.00 – ранковий прийом дітей.

9.00 – 9.30 – сніданок.

9.30 – 9.50 – ранкова зустріч.

9.50 – 10.30 – заняття.

10.30 – 12.00 – прогулянка “Пізнай світ”.

12.00 – 12.30 – обід.

12.35 – 15.00 – читання казок перед сном, сон.

15.00 – 15.15 – підйом, загартовуючі процедури.

15.30 – 16.00 – полуденок.

16.00 – 17.00 – ігри, творча діяльність дітей, заняття за інтересами, індивідуальні заняття вихователя з дітьми.

17.00 – 18.00 – прогулянка «Пізнай світ», ігри дітей.

18.00 – 19.30 – ігри дітей, читання книжок, повернення дітей додому.

Методи роботи спрямовані на: фізичний розвиток дитини та соціально-моральний, пізнавальний, мовленнєвий, художньо-естетичний, креативний.

Тижнева програма. «Нежива природа»:

- Понеділок - тема «Повітря». Бесіда-розповідь «Щоб повітря було чистим», дитяча гра «Кому потрібне повітря», вправа «Подуємо на пір'їнку», музична гра «Віяло», дослід «Як утворюється повітря».
- Вівторок – тема «Вода». Ігри «По рівенькій доріжці», дитяча гра «Кому потрібна вода», бесіда-розповідь «Бережне ставлення до води», гра «Купання ляльки», спостереження за водою, обмін думками «Де є вода».
- Середа - тема «Сонце». Гра «Сонце, місяць і зорі», розглядання ілюстрації із зображенням сонця, бесіда «Де ховається сонце у похмуру погоду», гра «Сонечко», бесіда «Сонце і його друзі».
- Четвер - тема «Місяць і зорі». Бесіда «Таємниці зоряного неба», розгляд ілюстрацій з зображенням місяця і зірок, гра «День і ніч», вирізання із фольги зірочок.
- П'ятниця – узагальнення. Діти розповідають, що знають про неживу природу, ігри з кольоровою водою, мовленнєва гра «Склади речення».

Методики які використовують вихователі у своїй роботі:

«Схоже – відмінне». Мета: визначити рівень розвитку здатності порівнювати знайомі предмети, співставляючи уявні образи (завдання потребує здатності виділяти різні ознаки; схожі ознаки; однакові ознаки, що збігаються). Матеріал: аркуш із записаними парами слів (м*яч – кавун, кіт – миша, вовк – собака, тарілка – човен, береза – ромашка, людина – кінь, зима – літо, помилка – обман).

Інструкція: Я називатиму по два слова. Ти маєш порівняти предмети, які вони означають, і сказати, чим вони відрізняються і чим схожі.

Можливі рівні виконання завдання.

- Дитина виокремлює суттєві і несуттєві ознаки предметів і встановлює між ними співвідношення.
- Дитина виокремлює суттєві і несуттєві ознаки предметів, вказує на їх схожість і відмінність у перемішці.
- Дитина порівнює поверхово, однобічно. Виокремлює здебільшого зовнішні схожі та відмінні ознаки.
- Дитина не в змозі виконати завдання.

«Вивчи слова». Мета: дослідження слухової пам'яті. Обладнання: набір односкладових слів, не пов'язаних безпосередньо між собою (дерево, лялька, вилака, телефон, птиця, пальто, людина, книга). Процедура обстеження: Дитині повільно, з інтервалом в 1-2 секунди, пред'являються слова. До пред'явлення слів дається установка: «Я буду говорити тобі слова, а ти слухай їх уважно і постарайся запам'ятати». Після пред'явлення слів дається інструкція: «Повтори слова, які запам'ятав, в будь-якому порядку».

«Запам'ятай фігури». Мета: вивчення обсягу короткочасної зорової пам'яті. Обладнання: 2 картки, на одній з яких намальовано 4 геометричних фігури, на іншій - 9 фігур. Процедура обстеження: Дитині пред'являється на 30 секунд картка з 4-ма фігурами. До пред'явлення картки дається установка: «Я покажу тобі картинку, на якій намальовані 4 фігури. Постарайся запам'ятати ці фігури». Після пред'явлення першої картки дається інструкція:

«Покажи на цій картинці (пред'являється друга картка) тільки ті фігури, які ти бачив на першій картинці».

Оцінка виконання завдання:

- 0 - не дізнався ні однієї фігури,
- 1 - дізнався хоча б одну фігуру за допомогою дорослого,
- 2 - 1 дізнався фігуру самостійно,
- 3 - дізнався 2 фігури самостійно,
- 4 - дізнався 3 фігури самостійно,
- 5 - дізнався 4 фігури самостійно.

У своїй роботі використовують практичні методи навчання. За допомогою них організовується різноманітна практична діяльність дітей, що сприяє засвоєнню ними знань, умінь і навичок. Використання практичних методів змінюється з віком дітей, оволодінням ними відповідними вміннями. Якщо у молодшій і середній групах вихователь здебільшого показує способи виконання завдання за зразком, то у старшій групі демонстрація все більше поступається місцем самостійному виконанню роботи за заданими умовами. До цих методів належать вправи, ігри, прості досліди, моделювання.

Вправи, їх суть полягає у багаторазовому повторенні дитиною розумових і практичних дій, зміст яких заданий педагогом. З огляду на функціональне призначення виокремлюють такі види вправ:

- вправи, спрямовані на відтворення навчального матеріалу з метою його закріплення. Вони сприяють формуванню в дошкільників умінь зіставляти одержаний результат із передбачуваним, виправляти помічені невідповідності, розвивають самоконтроль. У педагогічній практиці дитячого садка такі вправи є найпоширенішими;
- вправи, спрямовані на використання засвоєних знань, умінь і навичок у нових умовах. Вимагають від дітей розвинутої самостійності, наполегливості у досягненні мети;
- творчі вправи. Передбачають застосування нових дій і операцій, якими дошкільники ще не оволоділи.

Раціональному використанню вправ сприяє чітке формулювання перед дітьми навчального завдання, демонстрація способів виконання, поступове ускладнення їх з урахуванням вікових можливостей та індивідуального розвитку дошкільнят, володіння ними навичками самоконтролю, а також диференційований аналіз та оцінка результатів їх виконання.

Ігри. Цей метод передбачає застосування у навчанні елементів ігрової діяльності, внаслідок чого дидактичне завдання стає більш зрозумілим, доступним і привабливим для дитини, а процес навчання — цікавішим. Гра сприяє розвитку довільної уваги, активізує мислительну діяльність, творчу думку і волю дошкільників. Особливо часто звертаються у дитячому садку до автодидактичних ігор, під час яких дії дітей регулюються певним завданням і правилами. Використовують їх з метою закріплення, узагальнення, систематизації знань як на заняттях, так і в повсякденному житті.

Прості дослід. Полягають у перетворенні предмета, явища чи ситуації з метою виявлення прихованих якостей об'єктів, установлення зв'язків між ними та ін. Такі дії є пошуковими, їх зміст залежить від навчально-пізнавальних завдань, які ставить вихователь, можливостей дитини діяти самостійно. Пошукові дії дошкільнят можуть бути спрямовані на виявлення властивостей предметів (важкий — легкий; плаває — тоне) та їх станів (перехід води у пару тощо). До такої діяльності, як правило, залучають старших дошкільників, а дітям молодшого і середнього дошкільного віку пропонують виконувати окремі пошукові дії. Поступово вони переходять від спроб певним способом досягти практичного результату до дій, спрямованих на пізнавальний результат, виявлення прихованих властивостей предметів та їх зв'язків.

Моделювання. Його основою є принцип заміщення, згідно з яким реальний предмет заміщується його зображенням або певним знаком. Створення та використання моделей цінні для формування знань про властивості, зв'язки предметів і явищ. Вони дають змогу простежити недоступні для безпосереднього споглядання зв'язки.

У навчанні дітей дошкільного віку використовують предметні (аналогічні предмету фізичні конструкції), предметно-схематичні (суттєві компоненти об'єкта, зв'язки між ними позначають за допомогою предметів-замінників і графічних знаків), графічні (графіки, формули, схеми та ін.) моделі.

За типом пізнавальної діяльності виокремлюють такі методи навчання:

- пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний);
- репродуктивний (відтворюючий);
- частково-пошуковий (евристичний);

- проблемний;
- дослідницький.

Вихователь переконанна, що дитину формує не один вихователь, а весь колектив закладу. Люди, які постійно знаходяться поряд з дітьми, в перш чергу, мають бути порядними, людяними, інтелігентними. А вже потім – мати певний рівень освіти, нагороди, атестаційні категорії і т. п. Найважливішим має бути глибоке розуміння дитини.

Основним завданням дошкільного навчального закладу є підготовка дитини до школи. Проте це не означає лише навчити малюка читати й писати, а й жити в суспільстві. Діти, які не відвідують садочок, перебувають у своєму сімейному мікрокліматі, тому вийти на рівень колективу їм важко. У навчальному закладі дитина спілкується, вчиться поводитися з однолітками, вирішувати спірні питання, розв'язувати конфлікти і т. п, тобто все те, що їй знадобиться у школі. Тому вихователь повинен підготувати платформу, з якої дитина піде до школи. Крім того, у садочку є чіткий розклад, що привчає дитину до самоорганізації. Малюк повинен розуміти, що доросла людина – це не лише мама.

Висновок. Дошкільний вік охоплює великий період дитинства від третього до сьомого року життя дитини. У дошкільному віці дитина швидко росте й збільшується у вазі. У цей період дитинства закладаються основи правильного ставлення до всього, що оточує, до самої себе, до своєї справи.

У дошкільному віці інтенсивно розвиваються здібності, формуються нові потреби й інтереси, певні риси характеру, намічається спрямованість

особистості. Якою сформувалася дитина в цей період свого розвитку, такою багато в чому вона буде, коли виросте й стане школярем, а потім і дорослою людиною. Важливим моментом у розвитку здібностей у дітей виступає комплексність, тобто одночасне вдосконалення кількох взаємно доповнюють один одного здібностей. Розвивати якусь одну з здібностей, не піклуючись про підвищення рівня розвитку інших, пов'язаних з нею здібностей, практично не можна. Величезна роль у розвитку та вихованні дитини належить грі - найважливішим виду дитячої діяльності. Вона є ефективним засобом формування особистості дитини, його морально-вольових якостей, у грі реалізується потреба на світ. Радянський педагог В. О. Сухомлинський підкреслював, що «гра - це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ.

Дослідження показують, що дитині, яка «не дограв» в дитинстві, буде важче вчитися і налагоджувати контакти з іншими людьми, ніж дітям, які мають багатий ігровий досвід, особливо досвід спільної гри з однолітками. Гра - зовсім не пусте заняття, вона не тільки доставляє максимум задоволення дитині, але і є потужним засобом його розвитку, засобом розвитку повноцінної особистості.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Власюк Олена. Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах

Розвиток у школярів здатності повноцінно сприймати музику здійснюється за двома тісно пов'язаними між собою напрямками. Перший - це розвиток у широкому плані, коли у дітей формується здатність розуміти роль і місце музики в житті людини, її багатство і різноманітність, а також усвідомлювати і систематизувати музичні враження, що отримані з навколишнього життя.

Другий напрям передбачає розвиток музичного сприйняття в цілому і окремих його компонентів як музичної здібності, як психологічного процесу.

Усі види діяльності дітей на уроці об'єднує важливе завдання - формування здатності глибоко сприймати і переживати емоційно-естетичний зміст музики, розуміти її зв'язок із життям, усвідомлювати образність і виразність музичного твору.

Сучасна дитина отримує з навколишнього життя значну кількість музичних вражень, але вона не спроможна самостійно розібратися в них. Тому вона або «пропускає їх повз вуха», сприймаючи лише як звуковий фон, або ж звертає увагу на легку музику, що доволі часто позбавлена змісту, є малохудожньою і не вимагає жодних зусиль для її засвоєння.

Отже, одне із завдань полягає в тому, щоб допомогти дітям орієнтуватися в яскравому і різноманітному світі музики, навчити їх виділяти «крупні» та найбільш значущі ознаки, орієнтири (музичні жанри, форми, тембри інструментів і голосів).

Зважаючи на актуальність даної проблеми, було обрано наступну тему курсового дослідження: **Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах**

Характеристика вікового періоду. Найбільш характерною рисою дітей вікового періоду з 7 до 11 років є те, що у цьому віці дошкільник стає школярем. Це перехідний період, коли дитина поєднує в собі риси дошкільного дитинства з особливостями школяра. Ці якості поєднуються в його поведінці і свідомості у вигляді складних, часом суперечливих сполучень. Як і будь-який перехідний стан, даний вік багатий прихованими можливостями розвитку, які важливо своєчасно впіймати і підтримати. Основи багатьох психічних якостей особистості закладаються і культивуються у молодшому шкільному віці. Тому особлива увага вчених зараз спрямована на виявлення резервів розвитку молодших школярів. Використання цих резервів дозволить більш успішно підготувати дітей до подальшої навчальної та трудової діяльності [1].

Отже, тепер дитина-дошкільник стає школярем і його основною діяльністю стає навчання.

В жодному шкільному віці навчальна діяльність не пов'язана так тісно зі станом здоров'я і фізичним розвитком, як у молодших школярів. В цьому віці недостатнє відношення до здоров'я дитини може бути серйозним гальмом для успішного навчання.

В цьому віці відбуваються суттєві зміни у всіх органах і тканинах тіла. Так, формуються всі вигини хребта – шийний, грудний і поперековий. Але закріплення скелета ще не закінчується, звідси – його велика гнучкість і рухливість, які відкривають як великі можливості для правильного фізичного виховання і занять багатьма видами спорту, так і можливості, в яких криються негативні наслідки (при відсутності нормальних умов фізичного розвитку) [3].

Свідома і розумна дисципліна, систематичність вимог дорослих є необхідними зовнішніми умовами формування у дітей нормальних взаємовідносин процесів збудження і гальмування. Разом з тим до 7 років їхній загальний баланс відповідає новим вимогам до дисципліни, посидючості і витримки.

Таким чином, у молодших школярів у порівнянні з дошкільнятами, відбувається значне зміцнення скелетно-м'язової системи, відносно стійкою стає серцево-судинна діяльність, більшу рівновагу набувають процеси нервового збудження і гальмування [5].

Всі ці фізичні особливості молодших школярів вчитель повинен обов'язково врахувати у виховному процесі.

Тільки зі вступом дитини до школи його розумова діяльність стає розумовою роботою, яка точно планується і спрямовується на отримання певних результатів.

У взаємозв'язку змісту набутих знань з набутими навичками розумової праці відбувається те, що можна назвати розумовим ростом дитини, який конкретно доводиться здатністю дитини засвоювати все більш складні завдання і набувати все більш складні навички, а також в здатності до самостійної і творчої розумової праці [3].

Розвиток окремих психічних процесів здійснюється протягом всього молодшого шкільного віку. Засвоєння знань потребує відповідного розвитку процесів безпосереднього пізнання дійсності: відчуття, сприймання і спостереження.

Спеціально вивчається розвиток звуковисотного слуху (О.М. Леонт'єв), тонкощі розрізнення звукових відтінків у процесі навчання музичної діяльності. Дослідження показали, що з віком вдосконалюється не стільки абсолютна і вирізняльна чутливість дітей, скільки вміння використовувати різноманітні відтінки звуків, що сприймаються для осмислення музичного твору [7].

Одночасно із загальним розумовим розвитком дитини вдосконалюється і діяльність її аналітичного апарату. Розвинений аналітичний апарат сприяє тому, що діти стають чутливими до гармонійних і дисгармонійних поєднань

кольорів, звуків, рухів. Зростає й рівень естетичних переживань дітей, що збагачує почуття, підвищується загальна культура.

Отже, відчуття розвиваються в загальному процесі формування й вдосконалення психічної діяльності дитини.

У молодшому шкільному віці далі продовжує розвиватись сприйняття. Завдяки вдосконаленню спостереження сприймання перетворюється в дедалі більш цілеспрямований і керований процес. Істотно розвивається і спеціальний вид сприймання – слух. Слух є своєрідною формою розумової діяльності [4].

Процес формування співацьких навичок багато в чому залежить від індивідуальних особливостей дітей, від співацької підготовки, з якою вони прийшли в школу. Складність виховання співацьких навичок у молодших школярів полягає в тому, що вони не вміють аналізувати поставлене завдання загалом, не мають здібності переносити досягнуті результати з одного завдання на інше, більш складне, не бачать зв'язку між окремими навичками [6].

Як і в дитячому садку, у навчанні першокласників важлива роль належить ігровим прийомам, змінам ситуацій, чергуванню слухових і моторно-рухових дій, використанню колярів.

Ці особливості загального і музичного розвитку дітей молодшого шкільного віку визначають конкретний зміст та методику навчання і виховання на уроках музики.

Методи розвитку здібностей молодших школярів. Дане дослідження було проведене у Миколаївській гімназії із учнями молодших класів(початкова школа 7-11 років). Було проведено опитування головних експертів таких як Грицко Андрій Іванович, Сиротич Любов Василівна та Присташ Оксана Володимирівна.

Але саме вчитель музики Андрій Іванович найбільше був задіяний у бесідах та опитуваннях. Він розповів як саме розвиваються сприйняття музичних властивостей учнів та їхня ефективність у використанні. Було досліджено які саме методи розвитку використовуються, і що для цього роблять вчителі та самі учні.

У школі є урок музики і також музичні гуртки, які допомагають вдосконалити свою музичну інтонацію, слух, ритм, практичні і теоретичні здібності.

Школа бере участь у багатьох виступах, та концертах, проте учні молодших класів задіяні саме в таких як:

- День знань.
- День вчителя.
- День Святого Миколая.
- День матері.
- День гімназиста.

Також дітки беруть участь у різноманітних інсценівках казок на українській, англійській і німецькій мовах.

А тепер більш детально про самі методи розвитку музичних властивостей учнів молодшого шкільного віку Миколаївської гімназії.

Сенсорною основою музичних здібностей є наочно-дійова орієнтація у звуковисотних, ритмічних, тембрових і динамічних співвідношеннях.

На базі єдності емоційного і слухового компонентів складаються й основні музичні здібності. Якщо ладове почуття пов'язане з таким провідним музичним виражальним засобом, як звуковисотність, то музично-ритмічне почуття - з ритмом. Музично-слухові уявлення відображають ці та інші елементи музичної мови, але поза реальним звучанням, незалежно від нього.

Зрозуміла умовність виділення окремих музичних здібностей, оскільки вони не існують один без одного. У людини не може розвинути одна музична здібність при повній відсутності інших. Усі вони виникають і розвиваються в музичній діяльності, доповнюють або компенсують один одного, по-різному проступаючи у процесі музичного розвитку дитини.

Раннє виявлення музичних здібностей дитини є показником її музичної обдарованості. Однак не слід вважати, що відсутність ранніх виявів є свідченням відсутності й музичних здібностей. Виявлення музичних здібностей залежить не тільки від вроджених задатків, а й від культурного середовища, музичного оточення. У багатьох дітей музичні здібності вперше починають розвиватися лише в школі [8].

(Експерт 1) У різних дітей музикальність може характеризуватися різним поєднанням окремих здібностей. Зокрема, одні діти помітно виділяються емоційним відгуком на музику, другі - руховими реакціями на неї, треті - серйозно зацікавлені певною музичною діяльністю, водночас маючи нерозвинений звуковисотний слух, у четвертих означені здібності більш-менш органічно поєднуються тощо. Виходячи з того, які здібності учнів виступають на перший план є більш або менш розвинутими, має обиратися й методика музично-виховної роботи.

Залежно від конкретної музичної діяльності, якою займаються школярі (сприймання, виконання, творчість), їм необхідні й інші музичні здібності. Наприклад, здатність до сприймання музики включає, крім основних музичних здібностей, здібності до цілісного і диференційованого сприймання. Виконавська діяльність теж вимагає відповідних здібностей: чистоти співацьких інтонацій, якості звукоутворення у співі, пластичності моторного апарату, витонченості ритмічних рухів, узгодженості рухів рук під час гри на музичних інструментах. Творча діяльність потребує здібностей до пісенної, музично-ігрової, танцювальної творчості, до імпровізації на музичних інструментах, до творчих уявлень при сприйманні музики. Здібність цілісного сприймання передбачає тотожну емоційну реакцію на загальний настрій п'єси чи пісні. Кількаразове прослухування твору дозволяє сприймати його диференційовано, виділяючи дедалі більше характерних рис. Не можна сприйняти музику, не диференціювавши тих елементів звучання, які є носіями музичної виразності, так само як не можна їх почути, не відчуючи цієї виразності [15, с.123].

Музично-творча діяльність молодших школярів виявляється в імпровізації пісенних мелодій, придумуванні нескладних мотивів, інсценуванні сюжетів пісень, пластичному інтонуванні музики, складенні елементарних танців, створенні ігр-драматизацій, темброво-ритмічних супроводів тощо. Музикальність дітей значною мірою визначається розвитком музичного слуху, під яким розуміється здатність до такого сприймання звучань, яке відповідає специфічним особливостям музики як особливого виду людської діяльності [15, с.122].

Зрозуміло, що слух виразний ніякого мірою не слід відривати від слуху звуковисотного. Але питання про пріоритетність одного з них на певному етапі розвитку дитини набуває принципового значення. Зокрема, психологи пропонують таку логіку розвитку музичного слуху: йти від виховання музичного слуху в широкому розумінні слова до виховання його у вузькому розумінні через їх взаємовплив і взаємозв'язок до повної єдності [13; 17].

Щоб обрати доцільну методику розвитку музичного слуху, слід врахувати такі положення:

- «...безглуздо вважати, що можна спочатку розвинути музичний слух, а потім приступити до його використання для емоційно насиченого сприймання музики» [15, с.122]. Не можна підходити до виховання музичного слуху як до особливого завдання, незалежного від завдання виховати музичне сприймання;
- на початковому етапі особливо важливий зв'язок музичного слуху з іншими сенсорними і сенсомоторними здібностями. Штучне роз'єднання зорових, рухових та інших відчуттів гальмує музичний розвиток дітей;
- основою розвитку звуковисотного слуху є формування мелодичного слуху як узагальненої музичної здібності;
- показником рівня розвитку музичного слуху школярів є здатність змістовно сприйняти чисто інструментальну музику (без зовнішньої програмотності) [13; 17].

В умовах загальноосвітньої школи у 1-2-му класах не слід прагнути до неодмінної чистоти звуковисотного інтонування, хоча на певному етапі це може стати домінуючим завданням (наприклад, при підготовці до заключного уроку-концерту). Це завдання всього етапу навчання. Найперших порох важливіше викликати життєве, нехай навіть не завжди тотожне, але все ж таки образне ставлення дітей до музики.

Основою музичного слуху є ладове почуття. В музиці кожен звук сприймається не відокремлено, а в зв'язку з іншими, як елемент ладової системи, що посідає в ній належне інтонаційне місце. Ми наділяємо звуки мелодії певними характеристиками, в основі яких лежить емоційне переживання стійкості або нестійкості звука, закінченості або незакінченості звороту, мажорного або мінорного забарвлення, структури і членування мелодії на фрази, тяжіння і розв'язання акордів тощо. Всі ці відчуття пов'язані не з конкретною висотою звуків, а лише з їх співвідношеннями. Вони не

можуть виникнути в процесі сприймання випадкових, окремих звуків. Тільки організовані в ладу звуки мелодії можуть викликати ці відчуття (Експерт 2).

Розрізнення ладових функцій звуків - це розрізнення тих емоційних якостей, які характеризують окремі ступені ладу. Якщо емоційне переживання виразності звуковисотного руху слабе, то таким же слабким буде й мотив до музичної діяльності. Звідси - відсутність інтересу до сприймання музики, байдужість до її емоційного змісту.

Слід враховувати, що ладове сприймання мелодії можливе лише на основі відчуття музичної висоти як переживання відношень між звуками. Не можна розвинути відчуття музичної висоти, працюючи над окремим звуком чи інтервалом. Водночас хороші результати дає використання мелодій з яскравими ладовими співвідношеннями.

Розвиток ладового почуття дітей виражається в тому, що вони поступово засвоюють інтонаційне місце кожного звука, починають відчувати стійкий і нестійкий характер звуків, тяжіння їх до більш стійких і відчувати тоніку як найстійкіший звук ладу. Розвиток музичного слуху у дітей, що зростають в атмосфері європейської музичної культури, найприродніше починати з формування ступеневих уявлень мажорного ладу.

(Експерт 1). Музичний звук має дві основні властивості: абсолютну висоту, тобто місце даного звука в загальній звуковій системі, і відносну висоту - місце звука в звукоряді певного ладу. Залежно від того, яка властивість звука лягла в основу сольфеджування, склалися й відповідні методичні системи виховання музичного слуху: абсолютна і відносна (релятивна).

Абсолютне сольфеджування починається із засвоєння назв звуків музичної системи, звукоряду мажорної гами. Зручних назв ступенів у системі абсолютного сольфеджування немає, а наявні цифрові позначення ступенів і термінів ладово-мелодичних функцій на початковому етапі навчання не можуть бути використаними. Це значно ускладнює виховання ладового почуття школярів.

Вимушений спів протягом тривалого часу в тональності до мажор приводить до виникнення неправильних ладових асоціацій: стійкі звуки - тільки до, мі, соль, нестійкі - сі, ре, фа, ля. Будь-який перехід у нову тональність приводить до руйнування складених стереотипів. Наприклад, у тональності фа мажор звук до, зберігаючи свою абсолютну висоту, набуває іншої ладової функції. Це дезорієнтує дітей, порушує ладові відчуття, що виникли, викликає слухову невпевненість.

Враховуючи досвід виховання ладового почуття дітей на релятивній основі, розвиток музичного слуху шестиліток-першокласників слід проводити на основі відносного сольфеджування з паралельним переходом до абсолютної в наступних класах. Методологічною основою такого підходу є висновок Б.М.Теплова про те, що саме відносна, а не абсолютна висота звуків, є провідним моментом у сприйманні музики [13, с.80].

(Експерт 2) Школярам не обов'язково знати, як називається звук, який вони співають. Значно важливіше, щоб вони відчували його ладове

забарвлення, щоб у них склалися стійкі ладові асоціації. Цьому сприяє сольфеджування з використанням відносних назв ступенів - ІО, ЛЕ, ВІ, НА, ЗО, РА, ТІ. Спів за відповідними ручними знаками звільняє від таких труднощів, як читання нот і ритму, спрямовує увагу дітей на точне інтонування, активізує слухові уявлення і розвиває ладове чуття.

Перевагою ладової сольмізації є також наявність цікавих прийомів і методів роботи на уроці, які підвищують активність учнів.

Ладо-ступеневі уявлення не можна виховати протягом кількох уроків - для цього потрібні багаторазові повторення окремих інтонацій і звукових послідовностей, утворених ступенями ладу.

Практика відносного сольфеджування виробила таку послідовність засвоєння ступенів ладу: починати роботу з інтонації ЗО-ВІ (V-III), потім переходити до трихордової (ЗО-ВІ-РА) і тетрахордової (ЗО-ВІ-РА-ІО) інтонацій. Відповідно до цього, першокласники засвоюють у другій чверті інтонацію ЗО-ВІ, у третій - новий ступінь РА, у четвертій - ступінь ІО.

У 2-му класі учні засвоюють нові ступені ДЕ і НА (друга і третя чверті), що дає змогу співати по нотах та за ручними знаками поспівки й пісні з використанням ступенів ІО-ЛЕ-ВІ-НА-ЗО-РА (I-II-III-V-V-VI). У 3-му класі засвоюються VII ступінь - ТІ.

Однак повернімося до початку роботи з першокласниками. Перша інтонація, з якою вони знайомляться - це низхідна мала терція. Ця інтонація часто зустрічається у дитячих піснях, поспівках, тому легко засвоюється, повідомивши учням назви ступеней (ЗО і ВІ) порівнюємо їх звучання зі співом "зоулі", потім розучуємо поспівки, побудовані на цій інтонації ("Зозуле рябенька", "Ходить квочка", "Тук, тук, чобіток", "Кумо, кумо, що варила?" тощо)

Необхідно засвоювати також висхідну інтонацію ВІ-ЗО, спів якої викликає у дітей затруднення. Слід якомога раніше починати порівнювати і чергувати обидві інтонації (висхідну і низхідну).

З самого початку вправи виконуються в різному висотному положенні, щоб учні могли усвідомити тотожність інтонацій незалежно від висоти виконання.

Коли до ступеней ЗО і ВІ поступово додаються нові ступені, слід постійно урізноманітнювати звукові послідовності, варіювати їх з участю дітей, придумувати нові.

Засвоєння трихорду ВІ-ЗО-РА відкриває можливість для ладових переходів з мажору в паралельний мінор.

З появою ступеня ІО вводиться поняття тоніки. Відповідно до цього й поспівки будуть лише мажорними. Повідомляти учням про тоніку паралельного мінорного ладу поки що недоцільно.

Ознайомлюючи друтокласників зі ступенями ЛЕ і НА, слід одразу звернути увагу на нестійке звучання цих ступеней у порівнянні зі ступенями ІО, ВІ, ЗО.

Наочно зобразити звуковисотний рух мелодії з точною передачею ритму і водночас виразного характеру дозволяють ручні знаки. Вони дають учням

наочні зорові й рухові уявлення про співвідношення ступенів ладу і водночас служать засобом зворотнього зв'язку: за реакцією дітей на ручні знаки вчитель може робити висновки про розвиток у них музично-слухових уявлень.

Ручні знаки слід показувати правильно, дотримуючись послідовності ступенів за висотою. Нижня ступінь ІО показується на висоті пояса, верхня ступінь ІО - трохи вище голови. Важливий характер показу ручними знаками: переходи руки з одного положення в інше повинні бути плавними, м'якими, але з чіткою фіксацією ступенів.

Слід уникати формального показу - рука повинна активно допомагати учневі правильно співати, адже чим точніше він показує висоту рукою, тим чистіше інтонує. Звернути увагу на особливості ручних знаків, які підкреслюють стійкість або нестійкість ступенів.

Після багаторазових повторень назви ладових ступенів і ручні знаки викликають у дітей слухові уявлення про ці ступені. Щоб закріпити такі уявлення, можна "виконувати" ручними знаками мелодії, вивчені раніше на слух, "розшифровувати" незнайомі мелодії, які виконує вчитель. Корисно співати за ручними знаками вчителя на певний склад (наприклад, на ля). Добрі результати дає вокальна імпровізація учнів за допомогою ручних знаків на завдань.

Музичне виховання буде успішним лише у тому випадку, коли вчитель свідомо працюватиме над розвитком здібностей дитини. Тобто, якщо його цікавить не сама по собі сольмізація і точне застосування ручних знаків, а коли він розглядає релятивну сольмізацію як засіб музичного розвитку дитини.

Звуковий склад пісень, які розучуються у початкових класах, здебільшого не відповідає кількості засвоєних ладових ступеней. Він включає як діатонічні, так і хроматичні послідовності в мажорі й мінорі. Тому ладово-ступеневі уявлення дітей виховуються передусім на матеріалі поспівок, в основу яких доцільно покласти дитячі лічилки, скоромовки, забавлянки тощо. Вчитель разом з дітьми може легко придумати на ці тексти елементарну мелодію, яка будується на необхідних ступенях. У наступних чвертях ці мелодії можуть збагачуватися за рахунок включення нових ступенів.

У формуванні ладових уявлень учнів значну роль відіграє нотний запис. Його слід ввести одночасно з ручними знаками ЗО-ВІ у другій чверті 1-го класу. Щоб читання нот була осмисленим і емоційним, можна використати такі прийоми: спостереження за нотним записом знайомої мелодії, що звучить; спів за нотним записом мелодії, вивченої раніше на слух або за ручними знаками.

Спів за нотним записом вимагає постійної настройки слуху в ладі, темпі й розмірі. Набуті навички підведуть школярів до читання за нотним записом незнайомих мелодій. На перших порах цю роботу слід починати з читання ритмоскладів, співу за ручними знаками.

Вироблення початкових навичок читання нот - завдання цілком доступне першокласникам. Однак ознайомлення з нотами має цінність настільки, наскільки пов'язане з розвитком музично-слухових уявлень дітей. Слід

пам'ятати, що виховання інтересу до музики, любові до неї і музичного смаку важливіше, ніж формування бездоганного вміння читати і записувати мелодію.

У музиці висотні співвідношення звуків невіддільні від їх часової організації, тому робота над розвитком звуковисотного слуху проводиться одночасно з вихованням музично-ритмічного почуття.

Поняття музичного ритму включає всі аспекти часової організації музики. З одного боку, воно охоплює такі загальні особливості музичного твору, як темп, метр, структура, з другого - характерні співвідношення тривалостей звуків, їх фразування [10, с.23].

Проблема виховання музично-ритмічного почуття ускладнюється саме намаганням частини вчителів виділити ритм з музичної тканини і домогтися його сприймання і відтворення спочатку поза музикою, а вже потім у цілісності з музикою. Слід пам'ятати, що не можна виховувати почуття ритму взагалі, поза його життєвим змістом, адже воно з самого початку виникло і розвивалося не інакше, як у процесі певної змістовної діяльності.

Музично-ритмічне почуття може розвиватися тільки у процесі музичної діяльності [8].

(Експерт 1). Під час слухання музики у дітей виникає інтуїтивна потреба рухатися в такт ритму. Такий елементарний емоційний відгук на ритм є первинним виявом музичності. Мимовільну моторно-емоційну реакцію дітей слід зробити осмисленою, ритмічною, виразною. Наприклад, вчити крокувати чітко і впевнено під маршову музику, плавно рухатися - під колискову, завзято плескати - під швидку танцювальну тощо. Особливо корисне пластичне інтонування під час слухання творів, багатих алогічними змінами, динамічними відтінками тощо.

Виконуючи ритмічні рухи, діти звикають уважно вслухатися в музику, що сприяє розвитку мелодійного слуху і ладового почуття. Однак потрібно враховувати: якщо ритмічні рухи стають самоціллю, музика перетворюється в акомпанемент до рухів, а отже, весь музичний зміст такої діяльності зникає.

Нерідко вчитель починає ритмічне виховання з пояснення тривалостей нот, з якими учні спочатку не можуть пов'язати свої слухові уявлення. Нагадаємо, що найпростішим і найефективнішим способом засвоєння музики молодшими школярами є спів по слуху, тобто розучування мелодій рефлексивно-наслідувальним шляхом.

Ритмічне виховання доцільно починати не з деталей, а з цілісного сприймання музичного твору, відчуття його темпу, який є важливим елементом музичної мови і жанровою ознакою.

Слухаючи марші і танці, для яких характерні чіткі метричні наголоси, учні вчаться відтворювати рівномірну пульсацію часток у різних темпах, розрізняти чергування наголошених і ненаголошених часток, на основі яких відбувається об'єднання тривалостей у часові звукокомплекси.

Особливу увагу слід звернути на виразність метричної пульсації. Йдеться насамперед про тонкий і недоступний свідомому аналізу взаємозв'язок

наголошених і ненаголошених часток, різний характер пульсації - то важка хода, то легкий крок, то погойдкування, то гострі поколювання тощо.

Різноманітні метричні співвідношення в музиці засвоюються учнями поступово, протягом тривалого часу. У 1-му класі доцільно обмежитися - засвоєнням дво- і тридольного розміру. Паралельно учні вивчають співвідношення різних тривалостей. При цьому багато вчителів використовує назви ритмічних складів: дон, і ді-лі або та і ті-ті.

Існує думка, що використання ритмоскладів не виправдане, оскільки неможливо встановити асоціативний зв'язок між звуковим забарвленням складу і його тривалістю. З цією думкою важко погодитися, адже ритмосклади нині широко використовуються педагогами багатьох країн. Коли кожна тривалість має свою назву, то в свідомості учня звукова протяжність пов'язується з цією назвою. Створюються ритмічні стереотипи, що значно полегшують читання ритмічного запису без звернення до відліку часток.

Найчастіше заперечення ритмоскладів пов'язується з тим, що ритм різної за змістом музики читається однаковими ритмоскладами, нейтральними стосовно "живої" музики, позбавленими її характерності. Л.Баренбойм справедливо зазначав у зв'язку з цим, що виразність музики цілком можна передати характером вимови ритмоскладів: відповідно до музики вони можуть вимовлятися голосно або тихо, рішуче або м'яко, ласкаво або тривожно тощо [4; 2].

Створюючи ритмічні супроводи, потрібно завжди бачити кінцеву мету: підкреслити характер твору, його структуру, жанрові особливості, контрастні зміни. Слід стежити за тим, щоб гра з шумовими ефектами не перетворювалася у самоціль. Потрібно спонукати дітей прислухатися до музики, грати виразно, оцінювати результати своїх зусиль.

Для розвитку ритмічного почуття корисні мовні імпровізації. Наприклад, дітям можна запропонувати скласти тексти до заданого розміру, ритму або, навпаки, прислухатися до ритму знайомого вірша, дитячої лічилки тощо.

Вихованню музично-ритмічного почуття сприяє також прийом "вільного диригування", який, по-перше, відповідає моторній природі музичного сприймання, по-друге - забезпечує цілісне охоплення твору. Цей прийом дозволяє на емоційній основі інтенсивно розвивати музичні здібності, творчу уяву, оскільки диригування навіть простою мелодією вимагає уявлення музичного образу, його звучання і розвитку [8].

Репродуктивним компонентом музичного слуху виступають слухові уявлення, які є передусім уявленнями звуковисотних і ритмічних співвідношень звуків, оскільки саме ці елементи музичної мови є основними носіями смислу музики. Виникаючи в процесі музичної діяльності, музично-слухові уявлення в свою чергу активно впливають на якість цієї діяльності.

Формування музичних слухових уявлень - актуальна проблема музичної педагогіки. Вчителі знають, з "якою кількістю дітей, що погано інтонують, їм доводиться мати справу в початковій школі [13].

Слабкість музичних слухових уявлень суттєво затруднює для дитини будь-які спроби співу, зменшуючи, можливості розвитку іншого, емоційного компонента музичного слуху. У свою чергу, це перешкоджає й розвитку музично-ритмічного почуття. У таких випадках дітей нерідко відносять до категорії немусичних. Однак подібна оцінка здебільшого буде помилковою. Достатньо звернути увагу на розвиток саме музичних слухових уявлень, як інші музичні здібності теж почнуть успішно розвиватися.

Початковий етап утворення музичних слухових уявлень більшість дітей проходить у дошкільному віці. Перед учителями постає завдання розвивати їх, опираючись на первинні образи й уявлення, які безпосередньо пов'язані із сприйманням [10].

Розвиваючи музичні слухові уявлення учнів, слід врахувати такі методологічні положення:

- музичні слухові уявлення виникають і розвиваються не самі до собі, а лише в процесі діяльності, яка вимагає наявності цих уявлень. Такі найелементарніші форми музичної діяльності, як спів і підбір по слуху, не можуть здійснюватися без музичних слухових уявлень. Тому в цих видах діяльності й накопичуються музичні уявлення [15, с.181];
- якщо дитина не вміє виконати жодної діяльності, в якій реалізуються музичні слухові уявлення, то й цих уявлень у неї немає [15, с.186];
- у дитячому віці музичні слухові уявлення розвиваються при акцентуванні на вокальну моторику. Без слухових уявлень не може бути й співу. Відтак спів є безсумнівним показником розвитку музичних уявлень дітей [15, с.183];
- у розвитку музичних слухових уявлень дітей важливу роль відіграє рухова і зорова наочність. Тому співу по нотах має передувати використання графічного зображення руху мелодії;
- слухові уявлення стають музичними тільки тоді, коли вони відбивають музичну висоту, відчуття якої неможливе поза ладовим почуттям. Тому в людини, яка не має розвинутого ладового почуття, тобто емоційного переживання звуковисотного руху (мелодії), не може бути й музичних слухових уявлень [15, с.218].

Розвиток музичних здібностей буде успішним за умови врахування суперечності між особистістю дитини з властивими їй музичними нахилами та її участю в колективній музичній діяльності [11]

Висновки. Дана робота досліджувала одну з актуальних проблем сучасної психології особистості - розвиток музичних здібностей молодших школярів. Вивчення та аналіз низки літературних джерел дали змогу зробити такі висновки і узагальнення:

Акустичним супроводом повсякденного життя молодших школярів є музика. Незлічені стилі й жанри музичного мистецтва знаходять своє втілення

в сучасному світі, динамічно влітаються у найрізноманітніші види соціальної практики. Серед школярів постійно спостерігається підвищення інтересу до музичних творів (як правило, масових популярних жанрів), інтенсивності спілкування з ними. Музичний розвиток розуміється як перехід від вияву простих, нижчих форм естетичних ставлень і здібностей до складніших і вищих. Поява нових якостей у цих ставленнях і здібностях свідчить про те, що музичний розвиток відбувається.

Раннє виявлення музичних здібностей дитини є показником її музичної обдарованості. Однак не слід вважати, що відсутність ранніх виявів є свідченням відсутності й музичних здібностей. Виявлення музичних здібностей залежить не тільки від вроджених задатків, а й від культурного середовища, музичного оточення. У багатьох дітей музичні здібності вперше починають розвиватися лише в школі.

Діти не тільки із зацікавленістю слухають музику, але й чують у ній значно більше. Вони починають усвідомлювати, що музика пов'язана з життям, що своєю специфічною, мовою вона може розповісти про різні життєві явища і ситуації, передати почуття, настрої та думки людини. Діти звикають аналізувати музичні твори, навчаються розуміти мову музики, її специфічну виразність. Усе це робить сприйняття музики дітьми повнішим, емоційнішим і свідомим.

Розвиток музичних здібностей буде успішним за умови врахування суперечності між особистістю дитини з властивими їй музичними нахилами та її участю в колективній музичній діяльності.

Джерела:

1. Беземчук Л. творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва Мистецтво та освіта. - 2001. - № 1. - С. 43-44.
2. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. - К.: Муз. Україна, 1978. - 256
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. - СПб.: Питер, 2000. - 368 с.
4. Ємельянович В.Ю. Розвиток музичного сприйняття і творчих здібностей дітей // Мистецтво в школі. - 2009. - № 5. - С. 2-4.
5. Загальна психологія: Навч. посібник / О.Скрипченко, Л.Долинська, Д. Огороднійчук та ін. - К.: "А.П.Н.", 2005. - 463 с.
6. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.ІІ. Музики. - Житомир: Рута, 2006. - 320
7. Музика О.Л. Педагогічна спадщина А.С. Макаренка і сучасні підходи до розвитку здібностей // Педагогіка і психологія. - 2008. - № 3-4. - С. 15-26.
8. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия. - М.: Музыка, 1972. - 384с.
9. Падалка Г. Учитель, музика, діти. - К.: Муз. Україна, 1982. - 144 с.
10. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. - Київ: Либідь, 2001. - 272 с.
11. Психологічна підтримка творчості учня / Упоряд. О.Главник, В.Зоц. - К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. - 128 с.
12. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. - К.: ІЗМН, 1997. - 248 с.
13. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод, посібник. - 2-е вид., доп. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2001. - 216 с.

14. Тарасов Г. Психологические особенности музыкального обучения младших школьников // Музыка в школе. - 1983. - №2. - С. 14-18.
15. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды в двух томах. Москва, 1985. - Т. 1.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Вороняк Ірина.

Розвиток вокальних здібностей у школярів на позашкільних заняттях з хорового співу

Хоровий спів — один з найулюбленіших видів музичної діяльності дітей. Його значення різноманітне: сприяє розвитку не лише музичних здібностей і голосу дитини, а й мислення, мовлення, розширенню словникового запасу. Хоровий спів, викликаючи в школярів яскраві емоції, впливає на естетичні і моральні почуття, благотворно позначається і на фізичному стані учнів. Музична підготовка виховує справжніх цінителів музики і кращі людські якості.

Ключові слова: хоровий спів, музичне мистецтво, здібності, методи.

Характеристика здібностей даного вікового періоду

За шкільний період голос учня проходить декілька стадій розвитку. Ці стадії пов'язані з формуванням статі, фізичним і нервово-психічним ростом дитини. У молодших школярів (до 10-11 років) голос має чисто дитяче звучання. Зростання дитини цього віку йде плавно, і в його голосі немає істотних змін. По мірі росту дитини механізм голосового апарату змінюється. У гортані розвивається дуже важливий голосовий м'яз. Його будова поступово ускладнюється, і до 12-13 років він починає керувати всією роботою голосових зв'язок, які набувають пружність. У зв'язку із зростанням голосових апаратів дитячі голосові діапазони можна визначити як постійні. Навіть для одного віку вони різні і залежать від систематичних вправ, оволодіння голосовими регістрами, а також від індивідуальних відмінностей. До 10-12 років відбувається поділ дитячих голосів на дискантів і альтів. Дискант - високий дитячий голос. Цей голос рухливий і гнучкий, здатний виразно виконувати різні співучі мелодичні малюнки. Альт - низький дитячий голос. Альт відрізняється густим сильним звуком, менш рухливим, ніж у дисканту. Може звучати яскраво і виразно.

Розвиток голосу в дітей проходить в три основних етапи: предмутаційний, мутаційний та після мутаційний.

У передмутаційний період (11-12 років) фізичний ріст учнів і, зокрема, зростання їх голосового апарату перестає бути плавним. Розвиток йде нерівномірно. Деякі школярі зовні робляться непропорційними, рухи стають незграбними, з'являється зайва нервозність. Зовнішня непропорційність вказує і на нерівномірність внутрішнього розвитку. Голос втрачає яскравість, як би тьм'яніє.

Зміни в голосі з'являються і у хлопчиків, і у дівчаток, але у хлопчиків розвиток йде більш інтенсивно і нерівномірно. При дитячій будові голосового апарату відбувається почервоніння голосових зв'язок, набухання, утворюється слиз, який викликає потребу відкашлятися і надає голосу іноді сипливий відтінок.

Ці ознаки наступаючої мутації (зміна дитячого голосу), пов'язаної із зростанням і формуванням не тільки гортані, але і всього організму,

з'являються в різний час, індивідуально, і тому помітити їх важко. Важливо знати про їх існування і ретельно стежити за розвитком підлітка, щоб не пропустити цих змін в голосі і правильно будувати заняття.

У дівчаток в предмутаційний період спостерігаються часті запаморочення, головні болі, млявість, буває ускладнення дихання.

З питання про час настання мутації голосу у хлопчиків (зазвичай наступаючому з періодом статевої зрілості) дані спеціальної літератури дещо розходяться у різних авторів, що пояснюється, мабуть, неоднаковим терміном настання статевої зрілості в різних кліматах: так, в північних країнах мутація настає порівняно пізно, але зате протікає більш різко, тоді як у більш південних країнах, де період статевого дозрівання настає рано, мутація з'являється значно раніше і виражена значно слабкіше.

У нашому кліматі (помірному) мутація голосу у хлопчиків з'являється в 12-13-річному віці, частіше всього в 14-15 років, але трапляється, що вона запізнюється до 16-17 і навіть до 19-20 років. Довжина голосових зв'язок в цей період збільшується на 6-8 мм і до 15-річного віку досягає 24-25 мм. Період мутації голосу, тобто повного переходу голосу хлопчика з дитячого в чоловічий, може тривати від декількох тижнів (4-6), місяців (2-3), а іноді і до 5 років. Найбільш часто - близько року. Різка форма мутації може зустрітися і у дівчаток, але це буває рідше.

Предмутаційний, мутаційний і післямутаційний періоди вимагають особливо обережного поводження з голосом і, отже, особливо уважного ставлення з боку школи та сім'ї.

Якщо під час мутації хлопчики самі звичайно перестають співати - вони не можуть або їм важко співати, то в предмутаційному періоді, хлопчики часто намагаються перебороти явища наближення мутації, приносячи величезної шкоди своєму голосу.

У післямутаційний період (17-18 років), коли голосовий апарат ще не прийшов до повної норми, неправильний спів особливо небезпечний, так як загрожує зривом голосу. Таким чином, значні та швидкі зміни голосового апарату учнів вимагають від вчителя музики глибокого знання фізіології та індивідуального підходу на уроках до кожної дитини.

Підготовка та виконання будь-якого вокально-хорового твору - це багатоетапний процес: безпосередньо перше емоційне враження, аналіз музичної мови з метою створення виконавчого плану, робота з засвоєнням матеріалу, накопичення вокально-хорових умінь, неодноразові повторення творів, що ведуть до вдосконалення виконання. Заключний етап - донесення музично-поетичного образу до слухачької аудиторії.

Все це має супроводжуватися отриманням учнями визначеного кола знань і долученням їх до співочої культури. Дійсно, виразне художнє хорове виконання вимагає оволодіння кожним учнем складним комплексом вокальних навичок. Вони є тією основою, без якої хоровий спів виховного значення мати не може. Одночасно з індивідуальним співочим розвитком відбувається формування хорових навичок.

Володіння вокально-хоровою технікою дає можливість юним співакам краще зрозуміти художній образ і проникнути в глибини музики. До вокально-хорової техніки відноситься сукупність науково обґрунтованих правил і прийомів виконання дій, що супроводжують процес співу. Вивчення та застосування цих правил формує вміння, а багаторазове повторення дозволяє оволодіти навичками виконання цих дій. Формування співочих навичок та умінь є однією з умов шкільного музичного виховання. Тому формування різних співочих навичок входить у зміст навчання.

До основних вокальних навичок відносяться: звукове зображення; співоче дихання; артикуляція; слухові навички; дикція; емоційна виразність виконання.

Далі проводиться аналіз основних співочих навичок, оволодіння якими необхідно учням у школі.

До слухових навичок у співі відносяться: слухова увага і самоконтроль; диференціювання якісних сторін співочого звучання, в тому числі і емоційної виразності; вокально-слухові уявлення про звук.

Для того, щоб правильно і ефективно розвивати вокально-хорові навички, необхідно дотримуватися найважливішої умови - співочу установку, тобто правильне положення корпусу, голови, правильне відкривання рота під час співу.

Головне правило співочої установки: при співі не можна ні сидіти, ні стояти розслаблено; необхідно зберігати відчуття постійної внутрішньої і зовнішньої підтягнутості.

Для збереження необхідних якостей співочого звуку і вироблення зовнішньої поведінки співаків слід:

- голову тримати прямо, вільно, не опускаючи вниз і не закидаючи;
- стояти твердо на обох ногах, рівномірно розподіливши вагу тіла;
- сидіти на краєчку стільця, також спираючись на ноги;
- руки (якщо не потрібно тримати ноти) вільно лежать на колінах.

Методи розвитку здібностей

Індивідуальні заняття проходять в селі Старичі (Львівська обл., Яворівський р-н.), і ресторані «Перлина». Відвідують заняття діти, віком 8-15 років. Навчання співу в хорі починається з розуміння самими вихованцями найпростіших диригентських жестів, що означають вступ і зняття звуку. З перших занять на простих вправах і піснях виховуються ритмічний, динамічний і темповий види ансамблю.

Вироблення вокально-хорових навичок у процесі вправ полягає в наступних методичних принципах:

- підтримку в дітей інтересу, активності і емоційного тону у процесі вправ, яка досягається розмаїттям як самих вправ, так і методичних прийомів;
- розвиток слуху учнів (виховання слухового контролю, вміння оцінити правильність виконання кожного вокально-технічного завдання);

- спів вправ без супроводу, що сприяє успішному вихованню вокального слуху учнів і виробленні чистоти інтонації;
- зв'язок вокальних вправ з музичної грамотою, яка досягається розв'язуванням і співом цих вправ за нотами;
- особистий показ і пояснення педагога у процесі вправ, демонстрація фотографій і плакатів, що відбивають правильні і неправильні прийоми голосового звучання, з відповідними поясненнями;
- свідоме оволодіння практичними навичками, тобто розуміння дітьми правил і способів виконання вправ.

Можна назвати дві групи музично-вокальних вправ:

- Перша група — це вправи, які послідовно й за визначеною системою здійснюють накопичення вокально-хорових навичок. У цих вправах поступово формуються навички широкого дихання, чистого, протяжливого звуку, точного інтонування тону тощо.
- Друга ж група вправ складається із тяжких фрагментів розв'язування вокально-хорових творів. Такі вправи передують вивченню і мають досить вузьке завдання: підготувати вихованців до засвоєння нового найбільш складного матеріалу пісні. Уривки з пісень виділяються для спеціальної праці та розділяються на склади.

Цього року було проведено свято: «День Святого Миколая для дітей з малозабезпечених сімей» в якому брали участь вихованці даного гуртка.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Костів Василина.

Методика розвитку координаційних здібностей у дітей молодшого шкільного віку

Характеристики вікового періоду

В процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, вміння організувати навчальну діяльність, рефлексія.

Довільність психічних процесів у молодшого школяра. У цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування довільності всіх психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, організації діяльності). Їх інтелектуалізація, внутрішнє опосередкування відбуваються завдяки первинному засвоєнню системи понять. Довільність виявляється в умінні свідомо ставити цілі, шукати і знаходити засоби їх досягнення, долати труднощі та перешкоди. Протягом усього молодшого шкільного віку дитина вчиться керувати своєю поведінкою, психічними процесами, адже вимоги до неї з перших днів перебування у школі передбачають досить високий рівень довільності. Тому молодший школяр долає свої бажання і здатен керувати своєю поведінкою на основі заданих зразків, що сприяє розвитку довільності як особливої властивості психічних процесів і поведінки.

Внутрішній план дій молодшого школяра. Виконуючи завдання з різних навчальних предметів, діти шукають найзручніші способи, обирають і зіставляють варіанти дій, планують їх порядок та засоби реалізації. Чим більше етапів власних дій може передбачити школяр, чим старанніше він може зіставити їх варіанти, тим успішніше контролюватиме розв'язання завдань. Необхідність контролю та самоконтролю, словесного звіту, самооцінки в навчальній діяльності створюють сприятливі умови для формування у молодших школярів здатності до планування і виконання дій подумки.

Уміння молодшого школяра організувати навчальну діяльність. Поряд із засвоєнням змісту наукових понять дитина оволодіває способами організації нового для неї виду діяльності - навчання. Планування, контроль, самооцінювання набувають іншого змісту, бо дія в системі наукових понять передбачає чітке виокремлення взаємопов'язаних етапів.

Навчатися вчитися є одним з основних завдань молодшого школяра, що передбачає засвоєння такої дії:

- самоконтроль, суть якого полягає у співставленні дитиною своїх навчальних дій та їх результатів із заданими учителем еталонами і зразками;
- самооцінювання, змістом якого є фіксування відповідності чи невідповідності результатів засвоєних знань, опанованих навичок вимогам навчальної ситуації;

- самоорганізація у вивченні навчального матеріалу, підготовці до контрольних і самостійних робіт, виконанні творчих завдань тощо, що передбачає уміння планувати час, організовувати свою діяльність, контролювати й оцінювати її результати;
- усвідомлення мети і способів навчання у школі та вдома, що є передумовою осмисленої, цілеспрямованої й ефективної навчальної діяльності.

Засвоєння цих дій означає, що молодший школяр із об'єкта навчання стає його суб'єктом, хоч самодостатнім у цій діяльності він стане пізніше.

Рефлексія молодшого школяра. У дітей молодшого шкільного віку виникає усвідомлення власних дій, психічних станів. Особливість їх навчальної діяльності полягає в тому, що школярі повинні обґрунтовувати правильність своїх висловлювань і дій. Багато прийомів такого обґрунтування показує вчитель. Необхідність розрізняти зразки суджень і самостійні спроби в їх побудові сприяють формуванню у молодших школярів уміння ніби збоку розглядати й оцінювати власні думки та дії. Це вміння є основою рефлексії (лат. reflexio - відображення) - осмислення своїх суджень і вчинків з точки зору їх відповідності задуму та умовам діяльності; самоаналіз. Свідченням цього є здатність бачити особливості власних дій, робити їх предметом аналізу, порівнювати з діями інших людей. Якщо дошкільник здебільшого орієнтується на індивідуальний досвід, то молодший школяр починає орієнтуватися на загальнокультурні зразки, якими він оволодіває у взаємодії з дорослими та ровесниками.

Рефлексія змінює пізнавальну діяльність молодших школярів, їхнє ставлення до себе й до оточення, погляд на світ, змушує не просто приймати на віру знання від дорослих, а й виробляти власну думку, власні погляди, уявлення про цінності, значущість учіння. В цьому віці вона тільки починає розвиватися.

За концепцією Б. Еріксона, у молодшому шкільному віці формуються такі важливі особистісні утворення, як почуття соціальної і психологічної компетенції (за несприятливого розвитку - соціальної і психологічної неповноцінності, неспроможності), а також почуття диференціації своїх можливостей. На його думку, стимулювання в цей період компетентності є важливим фактором формування особистості.

У молодшому шкільному віці всі ці новоутворення ще недостатньо сформовані, однак завдяки їм психіка дитини досягає необхідного для навчання в середній школі рівня розвитку.

Провідна діяльність. Особистість молодшого школяра характеризується специфічними особливостями спонукальної сфери. У цьому віці потреби особистості розвиваються на основі тих, що сформувалися в дошкільному дитинстві. Передусім зберігається потреба у грі. Тому в перші дні перебування дитини у школі важливими засобами пробудження інтересу до навчання, полегшення складної навчальної діяльності є створення ігрових ситуацій, використання дидактичних ігор на уроці.

Ігрова діяльність має велике значення для розвитку спонукальної сфери учня, в тому числі й для розвитку свідомого бажання вчитися. Саме у грі відбувається перехід від мотивів як до свідомих, афективно забарвлених, безпосередніх бажань до спонукань як узагальнених, тобто найбільш усвідомлених, намірів. Жодній діяльності не властиве таке емоційно захоплене входження дитини в життя дорослих, як грі, в якій вона добровільно підкоряється різним вимогам.

Стан розвитку мови. У дітей молодшого шкільного віку активно удосконалюються навички усного мовлення: розширюється словниковий запас, вони оволодівають все складнішими граматичними структурами.

З початком навчання особливого значення набуває формування грамотності школяра, передусім читання і письма форм символічної комунікації, які здійснюються з допомогою уваги, сприймання, пам'яті, асоціацій з наявними знаннями і конкретного контексту. Завдяки їм діти налагоджують зв'язок із зовнішнім світом, впливають на свій внутрішній світ. Читання вимагає засвоєння фонетики, набуття навичок декодування графем (літер), а письмо - удосконалення необхідних моторних навичок. Ці форми комунікації взаємопов'язані, адже читання є сприйманням змісту письмового тексту, а письмо - передаванням змісту в письмовій формі.

Координаційні здібності. Координаційні здібності визначаються, по-перше, як здатність швидко опанувати новими руховими діями і по-друге, як здатність швидко перебудовувати рухову діяльність у змінній обстановці.

Методи розвитку координаційних здібностей у дітей молодшого шкільного віку. Однією з важливих задач фізичного виховання дітей 6-10 років є навчання їх правильній техніці рухів. Рухова активність людини передбачає виконання окремих рухів, рухових дій та цілісної рухової діяльності.

Рух — це моторна функція організму, що виражається у зміні положень тіла або окремих його частин.

Амплітуда (розмах) рухів є одним із головних елементів структури будь-якої вправи.

Загально-розвиваючі вправи з широкою амплітудою сприяють розтягуванню м'язів, розвитку гнучкості, рухливості в суглобах. Для збільшення амплітуди найбільш ефективні ривки назад з положення руки верх, присіди, нахили, руки та опір, додаткова допомога партнера (наприклад, одночасне прогинання з випадом вперед із положення стоячи спиною один до одного, взявшись руками, витягнутими вгору), помірні обтяження махових рухів.

Напрямок руху. Змінюючи напрямок руху можна вибірково подіяти на м'язи, суглоби і зв'язки.

Загально-розвиваючі вправи, які сприяють оволодінню точним напрямком руху, потрібно проводити не тільки в основних але і в проміжних площинах. Рекомендується включати в урок вправи з прапорцями і гімнастичними палками, які підкреслюють дійсний напрямок руху і положення рук.

Швидкість руху. Максимальна швидкість руху потрібна не завжди. В деяких діях (рухові процеси, художня і спортивна гімнастика, ігри) найбільш доцільна оптимальна швидкість. На уроках фізичної культури треба вчити молодь самостійно регулювати швидкість своїх рухів. З цією метою вчитель пропонує учням виконувати вправи то швидко, то повільно: на початку руху — повільно, у кінці — швидко, і навпаки. Особливо значимо вміти регулювати швидкість при ходьбі та бігові, руху на лижах. Це дозволяє правильно розподілити сили і досягти високих результатів. Вміння регулювати швидкість руху виробляється і за допомогою таких завдань, як подолання дистанції за певний час.

Не менш важливо розвивати в учнів швидкість рухової реакції. Вміння швидко підключитися до руху, дії — це суттєвий показник мобільності нервово — м'язової системи. Для того, щоб виробити швидкість реакції, рекомендується вводити в заняття елементи несподіваності! (наприклад, на який-небудь сигнал швидко виконати обумовлений рух), рухливі ігри, естафети (особливо такі, де стартувати треба з положення сидячи чи лежачі, використовуючи стройові команди).

Темп. Частота однакових рухів (наприклад, кількості кроків за хвилину) представляє собою частковий вираз швидкості в циклічних рухах — бігу, ходьбі, плаванні і т. д. Залежно від амплітуди вправи можуть виконуватися повільно — на 4 рахунки (кружляння тулуба) чи швидко — 2 рухи на один рахунок (рухи руками та пальцями). Необхідно стежити за тим, щоб учні закінчили рух відповідно рахунку. Для найбільш досконалого впливу на організм вправи в деяких випадках виконуються в індивідуальному темпі (кружляння тулуба, присідання на одній нозі, згинання рук в упорі).

Ритм — це співвідношення довготи різноманітних частин руху, це його малюнок. Ритм являє собою елемент руху. Він дозволяє зекономити сили, а відповідно і знижувати втомлюваність організму. Відомо, наприклад, що ходьба по купинах чи по шпалах, зв'язана з нерівномірними рухами і постійними переключаннями уваги, дуже втомлює. Правильний ритм виробляється поступово за допомогою підготовчих та спеціальних вправ (імітація повороту дискоболу в колі, але без знаряддя), а також особливими прийомами (наприклад, вистукування частоти кроків при розбігу останніх кроків перед відштовхуванням у стрибках в висоту).

Координація (узгодження) рухів. Вміння послідовно з'єднувати різні рухи необхідна умова високопродуктивної рухової діяльності. У процесі навчання складним діям ми часто зустрічаємося з цією задачею. Ще більше значення має здібність одночасно поєднувати різні за формою і характером рухи. Це надзвичайно важливо в трудовій практиці та в спорті, де найбільше дії представляють собою зразки складного поєднання різних рухів. Виховувати і удосконалювати цю здібність у дітей молодшого віку можна за допомогою вправ, в яких узгоджуються рухи рук та ніг, вправ в русі, ігор з бігом та метаннями, різноманітних вправ з малим м'ячем. В середніх і старших класах ці вправи ускладнюються і наближаються до прикладних. Вміння володіти

вагою різних предметів та інерцією тіла, що рухається. Людина, яка не має цієї здібності, піднімаючи яку-небудь вагу, прикладає надмірно-велике зусилля, яке затухає до кінця руху, внаслідок чого вона, як правило, не може закінчити дію. Крім того, це часто призводить до небажаних наслідків — пошкодженню м'язів.

Рухова діяльність дітей 6-10 років не повинна бути надмірною. Слід стерегтися інтенсивного навантаження, так як значна частина енергетичних ресурсів організму в цьому віці витрачається на процеси розвитку. Крім того у дітей цього віку ще не вдосконалений опорно-руховий апарат, продовжується окостеніння кісток.

Не зважаючи на те, що при повному рухливому режимі дівчатка цього віку майже не відстають від хлопців у фізичній підготовці, слід застосовувати диференційований підхід до хлопців і дівчат 6-10 років під час вибору вправ і навантажень для дівчаток навантаження повинні бути переважно менш інтенсивними).

При організації занять рухливими іграми з дітьми 6-10 років необхідно враховувати особливості стану їх центральної нервової системи, велику рухливість нервових процесів. Тривалі одноманітні вправи в цьому віці дуже швидко викликають стомлення дітей і навпаки застосування різноманітних динамічних ігрових завдань, їх чергування і проведення занять ігровим методом дозволяють продовжити час активності дітей, підвищити ефективність самих занять.

Корисно застосування наочних методів з методики тієї чи іншої гри, при чому показ повинен бути зразковим. Його слід супроводжувати обраною розповіддю, акцентуючи увагу на діях, які забезпечують найкраще виконання вправ, що вивчаються. Під час показу вправ рекомендується давати конкретні вказівки: "Стрибай по розмітці", "Стрибай якомога далі і вище", "Роби, як я".

Для розвитку координованих рухових якостей дітей рекомендується застосувати різноманітні методи, найбільш поширеним із яких є повторний метод. Цей метод полягає у багаторазовому повторенні гри чи окремих її елементів з метою їх досконалого опанування

Другим поширеним методом вдосконалення координації рухів є змінний метод, який передбачає чергування вправ. Змінний метод найбільш відповідає характеру ігрових дій. Застосовуючи цей метод, педагог по чергово використовує вправи, які потребують великої напруги, і вправи з невеликим навантаженням, забезпечуючи збільшення тривалості їх виконання.

Для розвитку загальних рухливих якостей застосовується ігровий метод при якому використовується різноманітні рухливі ігри. Метод сприяє удосконаленню техніки і тактики гри в складних умовах. Він дає можливість ефективно розвивати такі якості як швидкість, кмітливість, орієнтацію, самостійність, ініціативність. В ігрових вправах, естафетах і колективних іграх поглиблюється почуття відповідальності, виховується колективізм, дисциплінованість, прагнення до перемоги.

Про освітній навчальний заклад

Загальна середньо освітня школа №77 міста Львова вул. Виговського7-а.

У школі навчається близько 700 учнів. Уроки фізичної культури передбачені для усіх класів від 1 до 11-го. Інтерв'ю було проведено з учителем фізкультури Коромцем Павлом Олексійовичом.

Орієнтовна сітка розподілу програмового матеріалу в навчальних годинах для уроків фізичної культури

I. Теоретико-методична підготовка

II. Способи фізкультурної діяльності:

- школа культури рухів з елементами гімнастики; школа пересувань;
- школа м'яча;
- школа стрибків;
- школа активного відпочинку (рекреації);
- школа сприяння розвитку фізичних

Головними вимогами до сучасного уроку фізичної культури є:

- забезпечення диференційованого підходу учнів з урахуванням стану їхнього здоров'я, статі, рівня фізичного розвитку.
- Забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання і виховання .
- Забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної та інструктивної спрямованості.

Теоретико-методичні знання. Фізична культура як сукупність різноманітних фізичних вправ, спрямованих на зміцнення здоров'я. Життєво важливі способи пересування людини. Постава як основа здоров'я. Режим дня. Особиста гігієна. Спортивний одяг і взуття. Правила рухливих ігор та безпеки на уроках фізичної культури. Міфи і легенди Стародавньої Греції про виникнення Олімпійських ігор.

Учень/учениця має уявлення про: фізичну культуру як сукупність різноманітних фізичних вправ, спрямованих на зміцнення здоров'я; значущість правильної постави; режим дня.

Учень/учениця називає: життєво важливі способи пересування людини; предмети спортивного одягу та взуття; де і коли зародилися Олімпійські ігри; на честь кого проводили давні Олімпійські ігри.

Школа пересувань. Учень/учениця виконує:

- Ходьбу на носках, п'ятах, із високим підніманням стегна, у напівприсіді, у присіді, з різними положеннями рук; «змійкою»; ходьбу на підвищеній опорі (гімнастична лава, низька колода) з різним положенням рук, чергуючи із присіданнями, нахилами.
- Біг із високим підніманням стегна, із заки-данням гомілок, зі зміною напрямку; із різних вихідних положень; «човниковий» біг 4 x 9 м.; біг із високого старту до 30 м.; біг до 500 м.; чергування ходьби та бігу до 1000 м.
- Лазіння по горизонтальній та похилій (кут 20 градусів) гімнастичній лаві в упорі стоячи на колінах; по гімнастичній стінці у різних напрямках;

перелізання через перешкоду, висотою до 80 см; лазання під перешкодою.

Школа м'яча. Вправи з малим м'ячем:

- тримання м'яча, підкидання м'яча правою і лівою рукою;
- ловіння м'яча однією та двома руками після відскоку від стіни, підлоги;
- метання м'яча правою і лівою рукою із-за голови, стоячи на місці;
- вправи з великим м'ячем:
- підкидання м'яча і ловіння його після відскоку від підлоги;
- передавання м'яча з рук у руки у колі, в колоні, шерензі, праворуч, ліворуч, над головою, під ногами;
- перекидання м'яча у парах;
- удари м'яча об підлогу однією та двома руками;
- ведення м'яча на місці правою і лівою рукою;
- зупинка м'яча, що котиться, подошвою;
- ведення м'яча носком;
- удари внутрішньою стороною ступні по нерухомому м'ячу;

Школа стрибків. Стрибки на місці на одній, двох ногах, з поворотом праворуч ліворуч;

- Стрибки зі скакалкою: поодиночі і в парах через скакалку, що обертається; стрибки на обох ногах, почергово обертаючи скакалку вперед.
- Стрибки в глибину; з висоти до 40 см із м'яким приземленням;
- Стрибки у довжину з місця з поштовхом обох ніг.

Школа сприяння розвитку фізичних здібностей. Учень/учениця застосовує вправи для розвитку:

1. Сили:

- вправи з подоланням власної ваги на похилій площині;
- лазіння в упорі на колінах та упорі присівши, перелізання через перешкоди з опорою на руки;
- підтягування у висі лежачи та у висі (хлопці),
- згинання та розгинання рук в упорі лежачи від гімнастичної лави та від підлоги (хлопці),
- вистрибування вгору із присіду.

2. Гнучкості:

- махові рухи руками і ногами у різних напрямках з амплітудою, що поступово збільшується,
- нахили тулуба в різних напрямках у положенні стоячи,
- пружні нахили у положенні сидячи;
- викрути рук із гімнастичною палицею, пружні рухи у широкій стійці,
- «напівшпагат», «шпагат».

3. Координації:

- пересування по підвищеній і обмеженій за площиною опорі,
- подолання природних перешкод;
- пересування із зупинками за зоровим і слуховим сигналами, під час пересування раптові зупинки у заданій позі за сигналом,

- «човниковий» біг 4х9 м, 3х10 м;
- рухливі народні ігри та естафети;

Школа постави. Загальнорозвиваючі вправи без предметів на місці.

Учень/учениця виконує: вправи для м'язів: нахили та повороти голови.

Урок фізичного виховання у школі

Проведення змагань «Веселі старти»

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Ружицька Марія. **Розвиток загальних здібностей в дітей віком** **6-8 років у загальноосвітній середній школі**

В статті висвітлено задачі для розвитку дітей віком 6-8 років. Як розвивається моторика їхнього тіла, психічні процеси, вольові якості, тобто самоконтроль, навички та вміння. Детально описано які, насамперед, завдання потрібно проводити з дітьми, які прийшли в школу та методи, які використовує соціальний педагог Оксана Володимирівна Пелих для розвитку учнів молодших класів.

Ключові поняття: вправи, діяльність, діагностика, методи, молодший шкільний вік, розвиток.

Характеристики вікового періоду розвитку

Період молодшого шкільного віку (6-10 років) є відповідальним часом в онтогенезі людини для формування функціональної основи майбутнього фізичного потенціалу організму, а також для виховання активної життєвої позиції щодо свого здоров'я. В цей період, крім планової фізичної активності на уроках фізкультури, та під час фізкультпауз, діти повинні залучатись до щоденної ранкової гімнастики, а також до 2-3 занять на тиждень у спортивних секціях. Сумарна тривалість рухової активності дітей в цей період життя повинна сягати 4-5 годин на добу (включаючи активний відпочинок на повітрі).

Важлива задача фізичної підготовки дітей 6-10 років полягає у створенні найкращих умов для закріплення функціональних вигинів хребта, а також для закріплення нормальної форми стопи та постави. З цією метою в арсеналі вправ дітей молодшого шкільного віку доцільно збільшити кількість вправ для спини (для розвитку "м'язового корсету"): вправи на турніках, підтягування на перекладині, вправи на спортивній драбині, стрибки на носках та ін. Організуючи фізичне виховання дітей 6-10 років слід пам'ятати, що внаслідок слабкого серцевого м'яза, малого об'єму серця та широкого просвіту судин, школяри молодшого шкільного віку, відносно підлітків, мають ще низькі функціональні резерви при фізичних навантаженнях і швидко втомлюються [1].

З давніх-давен люди шукали відповіді на питання: «Що впливає на розвиток мовлення людини, як його покращити?». Велику роботу зі складання карти мовних зон мозку провів канадський нейрохірург У. Пенфілд. Він уточнив питання про мовні області кори великих півкуль. Крім зони Брока (яку він назвав передньою мовною областю) і зони Верніке (задня мовна область), він знайшов додаткову або верхню мовну область, яка не має таких визначаючих функцій, як передня і задня мовні зони, а грає допоміжну роль. Йому вдалося показати взаємозв'язок усіх трьох мовних областей, що діють як єдиний мовний механізм. Рух пальців рук виявився тісно пов'язаним із мовною функцією [3].

Дослідження Є.І. Ігнат'єва (1960), В.І. Селіванова (1949) показали, що ушколярів 1-3-го класів помітно зростає вміння проявляти волюві зусилля, що наочно проявляється в їх розумовій діяльності. Починають формуватися довільні розумові дії, навмисне запам'ятовування і пригадування навчального матеріалу, довільна увага, спрямоване і стійке спостереження, завзятість у вирішенні розумових завдань.

Самостимуляція в цьому віці використовується досить широко, але в переважній більшості випадків вона дифузна, не підкріплена моральними принципами. Школяр може проявити наполегливість у навчальній діяльності, при заняттях фізкультурою, тільки при наявності інтересу до цього. Часто школярі молодших класів проявляють волюву активність лише для того, щоб заслужити прихильність до себе дорослих, в тому числі і вчителя.

У молодших школярів в певній мірі розвинена і самостійність. Однак їх самостійність виникає найчастіше від імпульсивності внаслідок виникаючих у них емоцій і бажань, а не в результаті критичного осмислення ситуації і своєї ролі в ній. Зростає витримка (стриманість), вміння стримувати свої почуття. Витримка проявляється спочатку в підпорядкуванні вимогам дорослих. З'являється і закріплюється вона саме в молодшому шкільному віці, коли правила поведінки в школі починають регламентувати поведінку дітей.

Дівчатка більш стримані, ніж хлопчики, у яких імпульсивність сильніше. Є.І. Ігнат'єв, В.І. Селіванов пояснюють це особливим положенням дівчаток в родині, де вони виконують ряд домашніх доручень з організації побуту і мають більше обмежень, що сприяє вихованню у них стриманості. Відсутність

витримки проявляється і в переважанні мимовільної уваги над довільною, що призводить до відволікання дітей від навчальних завдань, і навіть до неумисного порушення учнями дисципліни [2].

У шестирічному віці дитина переживає значні зміни в житті. Перехід до шкільного віку пов'язаний з помітними змінами в її діяльності, спілкуванні, взаєминах з іншими людьми. Провідною діяльністю стає навчання, змінюється уклад життя, з'являються нові обов'язки, новими стають і відносини дитини з навколишніми. Діти передають свої думки і враження, проте в їхній діяльності ще переважають ігрові елементи.

З розвитком дрібних м'язів кисті з'являється здатність виконувати найрізноманітніші рухи, завдяки чому дитина оволодіває навичками письма. Зростає сила м'язів, усі тканини дитячого організму зростають. Удосконалюється нервова система, інтенсивно розвиваються функції великих півкуль головного мозку, зростає аналітична й синтетична функції кори. Зміцнюється співвідношення процесів збудження й гальмування: процес гальмування стає більш виразним, але все ще переважає процес збудження, і молодші школярі надто збудливі. Збільшується точність функціонування органів відчуття [1].

Пізнавальна діяльність молодших школярів здійснюється переважно в процесі навчання. Важливе значення має й розширення сфери спілкування. Швидкоплинний розвиток, багато нових якостей, які необхідно сформувані або розвинути у школярів, змушують педагогів здійснювати сувору й цілеспрямовану діяльність.

Сприймання характеризується нетривалістю й неорганізованістю і разом з тим гостротою й свіжістю, а також надзвичайною цікавістю. Незначна диференційованість і слабкість аналізу сприймання частково компенсуються яскраво вираженим емоційним сприйманням. Зважаючи на це, досвідчені вчителі поступово привчають школярів цілеспрямовано слухати й дивитись, розвивати спостережливість.

Увага молодших школярів мимовільна, недостатньо стійка, обмежена за обсягом. Тому весь процес навчання й виховання учня початкової школи підпорядкований вихованню культури уваги. Шкільне життя вимагає від дитини постійних вправ у вихованні довільної уваги, волевих зусиль для зосередження. Довільна увага розвивається разом з іншими функціями і, перш за все, з мотивацією навчання, почуттям відповідальності за успіхи в навчальній діяльності.

Мислення у молодших школярів розвивається від емоційно-образного до абстрактно-логічного. "Дитина мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями взагалі", - писав К.Д. Ушинський, закликаючи педагогів, батьків враховувати ці особливості дитячого мислення.

Зміни у психіці накопичуються повільно і поступово, однак обов'язковим фактором, який визначає стан психічного розвитку і здоров'я, є наявність виражених криз розвитку особистості [3].

Криза семи років є перехідним періодом, що відділяє дошкільнят від молодшого шкільного віку. Її називають кризою саморегуляції і вона нагадує кризу першого року.

Основні прояви кризи саморегуляції:

- втрата безпосередності поведінки, між бажанням і дією вклинюється переживання її значення для самої дитини;
- манірність поведінки – дитина весь час щось із себе вдає, а щось приховує, “душа” вже закрита;
- симптом “гіркої цукерки”: дитині погано, але вона намагається це приховати.

Дитина ще не володіє своїми почуттями, не може їх стримувати і не вміє керувати ними. Втративши попередні форми поведінки, вона ще не оволоділа іншими, замикається в собі і часто стає некерованою. Виникає нове для неї внутрішнє життя, життя переживань, не пов'язаних з навколишнім світом, що змінює структуру поведінки, формує смислову орієнтувальну основу вчинків.

Якщо криза трьох років була пов'язана з усвідомленням себе в ролі активного суб'єкта у світі предметів, то тепер дитина усвідомлює себе у світі суспільних відносин, що докорінно змінює її самосвідомість. Криза семи років – це період народження соціального “Я” дитини (Л.Бажевич).

Основною особливістю цього віку є зміна соціальної позиції особистості: вчорашній дошкільник стає учнем, членом шкільного і класного колективів, де слід дотримуватись нових форм поведінки, вміти підпорядковувати свої бажання новому розпорядку тощо. Усе це сприймається як певний переломний момент у житті з перебудовою системи взаємовідносин з дорослими, найавторитетнішою фігурою серед яких стає вчитель.

Методи розвитку здібностей

Для написання статті я завітала в Желдецький Навчально Виховний Комплекс «Загальноосвітній заклад 1-3 ступенів – Дошкільний заклад», який знаходиться в с. Желдець Кам'яно-Бузького р-ну Львівської області. Це заклад, в будинку якого функціонує дошкільний заклад та школа. Дошкільний заклад відвідують дві групи дітей: молодша – 3-4 роки та старша – 5-6 років. В школі навчаються діти віком від шести до сімнадцяти років. Загалом в школі 312 учнів, 40 з яких 1-4 класи.

Детальніше я цікавилася молодшим шкільним віком, тобто це 1-3 класи. За словами Оксани Володимирівної Пелих, найчастіше вона стикається з проблемою «невстигання у навчанні учнів», а корекція цих труднощів – складний і багатогранний процес. Він торкається не лише усунення чи пом'якшення недоліків їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а й потребує вирішення особистісних проблем кожної дитини, гармонізації її ставлень до самої себе, ровесників і дорослих. Тому важливо, аби до корекційної роботи з дитиною залучалася не лише школа, а й сім'я.

Тому, насамперед, проводиться діагностика інтелектуального й особистісного розвитку дітей і, виходячи з її результатів, вона може консультувати педагога щодо побудови програми індивідуально спрямованої

корекційно-розвивальної роботи з кожною дитиною, працює з сім'єю, де виховується дитина, яка має труднощі у навчанні та здійснює окремі форми корекційної роботи з дітьми.

Завдання діагностики — виявлення загальних, типових та індивідуальних особливостей дітей, що мають труднощі у навчанні, з метою врахування їх у педагогічному процесі. Без такої діагностичної основи корекція навчання дітей неприпустима і не може бути успішною.

Наявність емпіричних характеристик виявляють такими способами:

Емпіричні прояви	Способи виявлення
Адекватність сприйняття	Здібності зорового сприйняття можна не вимірювати спеціально. Достатньо мати на увазі як фонову характеристику (розуміння зображень на картинках). Вправи на сприйняття звуків мови.
Рівень узагальнення	"Виключення 4-го лишнього". Розповідь за картинками. Відповіді на запитання
Розуміння зв'язків між явищами	Арифметичні навички. Розповідь за картинкою. Малюнок на задану тему
Наявність розгорнутого фразового мовлення	Розповідь за картинками. Відповіді на запитання "Виключення 4-го лишнього"
Адекватний рівень розвитку тонкої моторики	Малюнок Коректурна проба
Засвоєння нового з допомогою дорослого	Введення навчального етапу в кожному завданні
Достатня незалежність, автономність в поведінці	Спостереження в процесі обстеження
Адекватне ситуації емоційне реагування	Спостереження в процесі обстеження
Здібність виконувати розумову роботу за інструкцією	Спостереження в процесі обстеження
Здібність вести себе у відповідності з ситуацією	Спостереження в процесі обстеження
Інтерес до запропонованої інтелектуальної діяльності	Спостереження в процесі обстеження
Бажання досягнути позитивної оцінки	Спостереження в процесі обстеження
Здібність працювати в групі ровесників	Спостереження в процесі обстеження
Здібність встановлювати контакт з дорослими	Спостереження в процесі обстеження

Корекція невстигання у навчанні полягає в:

- Встановленні причин, що зумовили труднощі у навчанні.
- Збагачуванні дітей різноманітними знаннями про навколишнє життя і про певні взаємозв'язки між предметами і явищами.
- Необхідності зміцнювати працездатність дітей, їх уміння зосереджувати увагу і цілеспрямовано працювати.
- Розвитку позитивної навчальної мотивації.

Кожне завдання треба робити більш простим і допомагати учневі перейти від одного до іншого. Також в молодшому шкільному віці в центр психічного розвитку дитини висувається формування довільності і розвиваються довільна пам'ять, увага, мислення. Дитина вчиться керувати своєю поведінкою, протіканням психічних процесів (мислення, уваги, пам'яті).

Важливою стороною корекційних програм по розвитку довільності є формування функції планування. Ефективним прийомом тут являються спеціальні тренування. Імпульсивним дітям пропонується виконувати завдання з відстрочкою (10...15с.), в ході якої вони повинні обдумувати, що і як

робити. Крім того, їх навчати конкретним правилам і прийомам аналізу завдання, контролю, вміння діяти за правилами.

Для розвитку довільності в учнів Оксана Володимирівна використовує такі вправи: “Будиночок”, “Домалюй узор” (вміння діяти за правилом). За правилом є схема з’єднання в цілісний узор окремих елементів); Методика “Заучування 10 слів” – дитині пропонується запам’ятати назви 10 знайомих їй предметів.

На стійкість уваги та спостережливості: “Простеж за напрямком”, “Порівняй два ескізи”, “Чого не вистачає на картинці”.

Вправи на аналітичне сприймання, тобто вміння уявно розчленувати зображений предмет на окремі елементи (деталі, частини): “Знайди малюнок двійник” (сприяє подоланню надмірної імпульсивності при сприйманні різноманітних об’єктів). Якщо дитина дає швидко неправильні відповіді, це свідчить про її підвищену імпульсивність. Якщо дитина довго думає, але не дає правильної відповіді, це говорить про недостатню стійкість здорової пам’яті.

Вправи на просторову уяву та просторове мислення: “Скільки тут кубиків”, “Яка вийде коробка”.

Задачі на умовиводи при співставленні предметів та подій: “Пара до пари” – вміння виділяти суттєву ознаку предмета; “Добери пару” – має усвідомити призначення предмета, що знаходиться у рамці, а потім і всіх предметів по за нею; “Протилежності на малюнках” (визначення суттєвих ознак, і в першу чергу функціональних усіх предметів, що досягається при абстрагуванні від ознак випадкових); “П’ятий зайвий” – вивчення суттєвих ознак зображених предметів, далі – узагальнення предметів, що мають одну і ту ж властивість; “Як розвивалися події” – розуміння життєвих подій, зв’язків між подібними епізодами, вміння логічно їх аналізувати.

Дитина не може усвідомлено поставити перед собою мету позбутися від своїх психологічних проблем і порушень. Тільки тоді вона буде співпрацювати з психологом, коли їй це буде цікаво. Тому важливе використання ігрових моментів, особливо привабливих для дітей.

Для дітей із недостатньо сформованим сприйманням, особливо просторовими уявленнями, такі завдання можуть становити значні труднощі. Тому найпростішим завданням є складання окремого зображення (наприклад, обличчя ляльки, фігури тварини, контури літака та ін.), розрізаного на 5–6 частин (можна і на 3–4, якщо дитина має значні труднощі).

Можливі такі варіанти завдань:

- Складання зображення за уявленням. Даються частинки зображення і пропонується скласти з них ціле. За окремими деталями дитина має уявити те зображення, яке треба відтворити.
- Складання зображення за зразком. Для цього потрібно мати два примірники зображень: Цілий і розрізаний. Перед дитиною кладеться

ціле зображення та безладно розсипаються окремі його частини й пропонується скласти таке саме.

Також протягом року соціальний педагог проводить різні повчальні заходи, відповідно до тижневої теми: наприклад, тиждень «Молодь проти куріння» і на цю тему Оксана Володимирівна проводить профілактичний захід у вигляді тренінгу.

Г. Костюк підкреслював важливу роль уяви в розвитку здатності у дитини розуміти те, що вона сприймає: щоб схопити ціле, розкрити в ньому певні ознаки, риси, властивості, треба вийти за межі безпосереднього споглядання. Із розвитком уяви та мови діти оволодівають довільними пізнавальними процесами: ставлять мету та спрямовують свої зусилля на її досягнення.

Висновки. Становлення особистості юного школяра здійснюється під впливом нових взаємин з дорослими (вчителями) і ровесниками (однокласниками), нових видів діяльності (навчання) й спілкування, залучення в систему колективів (класного, загальношкільного). Молодший шкільний вік надає великі можливості для формування моральних якостей і позитивних рис особистості. Довірливість, схильність до наслідування, великий авторитет учителя створюють сприятливі передумови для формування високоморальної особистості. Основи моральної поведінки закладаються саме в початковій школі, її роль в процесі соціалізації особистості надзвичайно велика.

Початкова школа повинна залучати своїх вихованців до посиленої, розумно організованої продуктивної праці, значення якої у формуванні соціальних якостей особистості важко з чимось порівняти. Праця, яку виконують діти, має характер самообслуговування, допомоги дорослим або старшим школярам. Позитивні результати забезпечуються внаслідок поєднання праці з грою, де максимально виявляється ініціативність, самодіяльність, змагання самих дітей. Прагнення молодшого школяра до яскравого і надзвичайного, бажання пізнати прекрасний і чудесний світ, а також бажання випробувати надзвичайну рухливість - все це має задовольнятися в розумній грі, яка приносить користь і задоволення, сприяє розвитку у дітей працелюбства, культури рухів, навичок колективної діяльності і різнобічної активності.

Джерела:

1. Двигательные качества и моторика их развития в младших школьников / Упор. Н.А. Ноткин. - СПб: Просвещение, 2003. - 164 с.
2. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студентов вузов. – М., 2003.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Семираз Ірина. Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі

Молодшими школярами вважають дітей віком від 6-7 до 10-11 років, які навчаються у 1-4 класах школи. Цей віковий період завершує етап дитинства. Опановуючи новий для себе вид діяльності - навчання, молодші школярі ще багато часу й енергії віддають грі. У цих видах діяльності розгортаються їх стосунки з ровесниками і дорослими, особистісне психічне життя і психічний розвиток, формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи.

Головною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Загальна характеристика розвитку молодшого школяра

Психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку - навчанням у початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Нижня межа цього вікового періоду (6-7 років) пов'язана з переходом до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності. У перші його місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Часом це поєднання є досить суперечливим, що проявляється у невідповідності можливостей дитини вимогам життя, особливо вимогам школи і батьків.

Дошкільний і молодший шкільний вік розділяє "симптом утрати безпосередності", який свідчить, що між бажанням щось зробити і самою діяльністю виникає новий момент - з'ясування, що дасть дитині конкретна діяльність. Цей симптом виявляється як внутрішня орієнтація в тому, який сенс може мати для малюка здійснення діяльності: задоволення чи незадоволення своїм місцем у стосунках із дорослим, іншими дітьми. Так уперше виникає емоційно-сміслова орієнтувальна основа вчинку.

Анатомо-фізіологічні можливості молодшого школяра. Протягом молодшого шкільного віку продовжується ріст і розвиток організму дитини, змінюються пропорції тіла, зокрема співвідношення голови та довжини тіла. Однак темп росту дітей обох статей уповільнюється, а збільшення ваги прискорюється. За цими показниками хлопчики випереджають дівчаток. Однак за збільшенням грудної клітки дівчатка у 9 років наздоганяють хлопчиків, а в 10 - випереджають.

Кістковий апарат молодших школярів відзначається гнучкістю, оскільки в ньому ще багато хрящової тканини. На це треба зважати, щоб запобігти можливому викривленню хребта, кистей рук, що негативно позначається на кровообігу, диханні й тим самим ослаблює організм. Активно розвивається у молодших школярів м'язова система. Дрібні м'язи розвиваються повільніше. Діти цього віку добре ходять і бігають, але ще недосконало координують

здійснювані дрібними м'язами рухи. Першокласникові важко писати в межах рядка, спрямовувати роботу руки, не роблячи зайвих рухів, які швидко викликають втоми. Удосконалюється техніка письма.

Дитина приходить до школи з певними уявленнями і ставленням до самої себе, що сформувалися переважно в ігровій діяльності, в процесі спілкування з батьками та ровесниками. І саме на початку шкільного життя розпочинаються труднощі, що зумовлені його певними особливостями. Дитина в нових умовах стає об'єктом постійних оцінок з боку вчителів та однокласників, що не завжди співпадають з її власними уявленнями про себе. Це призводить до кризи в психологічному розвитку дитини, яку більшість психологів називають кризою шести-семи років. Уперше в дитини виникає внутрішня боротьба переживань, яку дитина починає усвідомлювати як протиріччя між сприйняттям себе та оцінками з боку оточуючих. Переживаючи цю кризу, дитина поступово адаптується до нових умов, в яких триває формування "Я-концепції".

Однією з категорій, за допомогою якої дитина усвідомлює власне "Я", є стать. Психологи припускають, що до шести-семи років дитина вже усвідомлює власну статеву належність, яка вже буде такою назавжди. Згідно з своєю статтю дитина засвоює певні типи поведінки, яких дотримується в школі, вдома тощо.

Розвиток навичок читання і письма у молодших школярів є складним процесом, який залежить від соціокультурного контексту. Опанування письма і читання у початкових класах відкриває додаткові можливості для подальшого розвитку лексичного, граматичного і стилістичного аспектів мовлення дитини. У молодшому шкільному віці інтенсивно розвивається внутрішнє мовлення, яке є важливим механізмом розумової діяльності. Виявляється воно під час розв'язування різноманітних завдань, мисленого планування, запам'ятовування тощо.

Розвиток загального інтелекту молодшого школяра. Основними ознаками розвитку інтелекту молодшого школяра є якість знань, уміння застосовувати їх на практиці, орієнтування в матеріалі, самостійне набування знань, знаходження нових способів навчальної роботи, темп і легкість засвоєння нового матеріалу, міцність запам'ятовування, самостійне формулювання запитань, що логічно випливають з відомих у задачі співвідношень, знаходження можливих способів розв'язування нетипових завдань.

Зі вступом до школи дитина має достатній рівень розвитку гостроти зору, слуху, розрізняє форми і кольори предметів. Однак процес навчання пред'являє нові вимоги до її сприймання, оскільки для засвоєння навчальної інформації необхідна довільність і усвідомленість перцептивної діяльності.

Учні сприймають різноманітні соціальні зразки, відповідно до яких повинні діяти. Спершу їх приваблюють зовнішні яскраві ознаки предметів, вони ще не можуть зосередитися і детально розглянути інші їх особливості, побачити в них суттєве.

	Дівчатка	Хлопчики
Основні лінії розвитку волі (С.Л. Поліщук)	-дисциплінованість (1 кл.) -цілеспрямованість (2 кл.) -незалежність (3-4 кл.) -витримка (1 кл.) -наполегливість (2 кл.) -витримка (3-4 кл.) -активність (1 кл.) -стриманість (2 кл.) -наполегливість (3-4 кл.)	-самостійність (1 кл.) -наполегливість (2 кл.) -організованість (3-4 кл.) -стриманість (1 кл.) -рішучість (2 кл.) -рішучість (3-4 кл.) -витримка (1 кл.) -активність (2 кл.) -сміливість (3-4 кл.)
Мовлення	- адекватне розрізнення звуків у словах (у їх частинах-фонемах); - співвіднесення почутого звуку з певним знаком, надрукованим у книзі, або самостійне зображення його на папері; - сприймання кожної літери і за створеною асоціацією відтворення для неї "чистого звуку" (для цього треба побачити поєднання літер і, як наслідок, змінити вимову потрібного звуку (п-пі, па-па тощо); - усі літери в слові вимовляються разом, як звуковий комплекс; - слово має бути зрозумілим, тобто створена комбінація звуків має бути доступною для позначення якогось знайомого дитині предмета, дії, ознаки.	
Генезис мовлення	- зв'язне і виразне мовлення (4-6 років); - внутрішнє мовлення (з 4-5 років); - засвоєння писемного мовлення (з 5-6 років).	
Особливості читання	- розгорнутий шепіт (чітке, тихе повторення всіх слів); - редукований шепіт (чітке тихе повторення окремих слів у загальному ряду); - "читання губами"; - тремтіння губ (на початку і в кінці читання); - "читання" очима".	
Особливості мислення	- з початком навчання в структурі мислення зростає значущість абстрактних компонентів порівняно з конкретно-образними проявами; - особливості засвоєння понять: а) предметні поняття: знання істотних ознак (визначення функціональних ознак; визначення істотних ознак; узагальнення); б) поняття відношень: наприклад, "більше-менше" (практичний пошук відношення, як правило, з допомогою наочності; узагальнення; застосування результатів узагальнення для різних випадків у практиці); - операції мислення: аналіз, синтез, конкретизація, систематизація тощо (аналіз і синтез поєднуються з допомогою порівняння; діти легше знаходять відмінності між невідомими предметами, між відомими - навпаки, спільне; часто замінюють сутність понять звичайним переліком ряду фактів).	
Основні новоутворення в молодшому шкільному віці	- довільність процесів психіки, що означає наявність самоконтролю як здатності до саморегуляції (уміння свідомо визначати цілі, знаходити засоби їх досягнення, долати перешкоди) - внутрішній план дій (можливість перспективного планування власного буття, "дії в собі"); - рефлексія - усвідомлення дитиною того, як її сприймають інші (якою дитина є насправді, якою дитина бачить себе, якою вона здається іншому), тобто вміння "збоку" розглядати й оцінювати власні думки та дії є основою відображення (або рефлексії) рівня адекватності власної спрямованості, схильності до самоаналізу. Якщо дитина набуває рефлексії, то стає підлітком (В. В. Давидов). У молодшому шкільному віці значущою є рефлексія розумової сфери, у старшому шкільному - моральної сфери.	

У молодшому шкільному віці, особливо у 1-2 класах, провідною залишається мимовільна увага. На перших порах учнів приваблюють лише зовнішні аспекти предметів, подій, явищ, що заважає проникнути в їх суть, ускладнює самоконтроль за навчальною діяльністю.

Протягом перших років навчання у школі увага дітей ще не стійка. В 1-2 класах її стійкість вища при виконанні зовнішніх дій і нижча при виконанні розумових. Тому в їх навчальній діяльності мають чергуватися розумові заняття із заняттями зі складання схем, малювання, креслення.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку пам'яті, коли особливо динамічно змінюється співвідношення мимовільного й довільного запам'ятовування. Інтенсивно розвивається довільна пам'ять, хоча мимовільна теж активно використовується. Під впливом навчання у цьому віці активно формується логічна пам'ять, яка відіграє основну роль у засвоєнні знань.

Основна тенденція розвитку уяви молодших школярів полягає в переході від репродуктивної її форми (простого комбінування уявлень) до творчої (побудови нових образів). У формуванні творчої уяви велику роль відіграють їх спеціальні знання. У початкових класах збагачуються й урізноманітнюються витвори уяви дитини, збільшується швидкість утворення образів фантазії. Однак ще непросто дається створення учнями образів об'єктів, яких вона безпосередньо не сприймала, у процесі засвоєння географічних, історичних понять, розв'язування математичних задач.

У дітей молодшого шкільного віку переважає наочно-образне мислення. Під час розв'язування задач вони спираються на реальні предмети або їх зображення. У них поглиблюється і розширюється мислення, що виявляється в глибшому розумінні змісту засвоєних понять, опануванні нових та оперуванні ними. Процес навчання стимулює розвиток абстрактного мислення, особливо на уроках математики, оскільки від дій з конкретними предметами школяр переходить до розумових операцій з абстрактними числами.

Методи розвитку здібностей

Місце проведення – м. Львів, Загальноосвітня школа «Дивосвіт». Кількість учнів - 219. Кількість персоналу - 31. Кількість класів – 11. Кількість приміщень - 30. Вікова група дітей – 1-5 клас (6-10 років)

Експерт - Дулюк Оксана Валерівна (вчитель початкових класів).

Діти, які йдуть в перший клас, часто налякані і ще не до кінця усвідомлюють, що саме їх чекає, звичайно батьки їм пояснюють, що таке школа, як слід себе поводити, як подружитися з новими дітками і що потрібно бути старанним і вчитися добре, але потрапляючи в новий клас, де перед тобою стоїть не знайома вчителька, і поруч багато не знайомих дітей, дитина губиться, і хоче повернутися додому, до мами і тата.

В першу чергу стоїть завдання зробити для дитини комфортні умови і допомогти їй освоїтися і познайомитися з новими дітками. Тому спочатку ми пишемо на табличках імена, ставимо їх на краєчок парти і починаємо знайомство. Кожен учень по черзі встає і розповідає щось про себе, зазвичай про свою сім'ю, хобі, друзів та домашніх тваринок, так учні знайомляться між собою. Якщо дитина соромиться то вчитель повинен їй допомогти, поставити питання: Чи є в тебе улюблене заняття? Чим ти займаєшся у вільний час?

Так поступово діти звикають до нових умов, до нових дітей, до вчительки.

В першому класі предмети для загального розвитку здебільшого, тобто для розвитку основи, фундаменту можна сказати для подальшого навчання. Українська мова, математика, читання, образотворче мистецтво, англійська мова, я і природа, трудове навчання, фізичне виховання, хореографія – основні предмети для учнів першого класу. Звичайно улюблені предмети – ті які пов'язані з грою, та творчістю. До кожного уроку слід готуватися ретельно аби вміти пояснити і донести до дитини нові знання. Багато дітей вже вміють читати і рахувати, а для деяких це ще складно. Тому варто більшу увагу приділяти тим в кого це не дуже ще виходить, щоб вони не відставали в подальшому. Дітям дуже цікавим є образотворче мистецтво і праця, ми стараємося робити щось цікаве, починаємо з легких вправ, щоб у дитини получилось це зробити і вона зацікавилась була задоволена собою, могла похвалитися батькам. Ми завжди запроваджуємо «щоденник читання», аби дитина мала стимул читати. Кожну прочитану книжку дитина вписує в свій чи татський щоденник, вказуючи там що їй найбільше сподобалось і описує головних героїв, це допомагає не тільки з читанням але й з письмом і допомагає дитині вчитися переказувати і описувати, але це ми запроваджуємо в 2 класі.

Музика і хореографія часто йдуть в парі, тобто діти вчать основи музики, вивчають звучання інструментів, вчать пісні, співають, а на хореографії, роблять вправи для постави, їх вчать правильно тримати спинку, що дуже важливо, оскільки дітям важко рівно сидіти за партою вони сутуляться, через що виникають проблеми з хребтом, тому хореографія це не тільки танці, це впершу чергу рівна спина.

Також важливим в тому плані є фізичне виховання, зарядка, вправи, ігри, діти дуже люблять фізкультуру.

В першому класі дітям важко всидіти на місці довгий час, тому урок триває 30 хвилин, після чого є перерва, на якій діти граються, комуні кують між собою. В кабінеті є ігрова кімната, де є іграшки цікаві дитячі журнали, де можна побавитися і відпочити.

Основне завдання вчителя спостерігати за дітьми, що вони роблять, як ведуть себе з однокласниками, якщо спостерігається ворожість, стараємося згладити її.

Оцінок в першому класі не вставляють, є наклейки, відповідно можна написати «молодець», зауважень або поганих оцінок, в даному випадку лишати дитину наклейки уникаємо, тому що дитині потрібно схвалення і її робота все одно заслуговує похвали навіть якщо вона виконана не зовсім добре, тоді в дитини не знижується самооцінка, і їй стає цікаво, вона хоче ще наклейок і старанно виконує наступні завдання.

В класі є стенд де вивішуються всі роботи дітей, і їхні батьки можуть знайти їх і також порадіти і похвалити дитину.

Діти дуже радіють коли є якісь свята, зазвичай готується маленька вистава, або просто виступ, де задіяний кожен учень, розповідаємо вірші,

співаємо пісні і танцюємо, одним словом показуємо батькам все чого навчилися в школі. Найближчим буде свято Миколая, але так як канікули будуть, Миколай шкільний прийде раніше. А на свято весни планується виступ в актовому залі для батьків та інших учнів перших та других класів.

В час великої перерви це між 2 і 3 уроком, коли тепла погода діти на вулиці можуть гратися, хлопчики зазвичай грають футбол або просто копають м'ячик. Дівчатка возяться ще з ляльками, грають дочки – матері і т.д.

З першого класу в школі є англійська мова (іноземна мова) де дітей вчать основам лексики граматики та письма. Оскільки школа є з поглибленим вивченням англійської мови. Дітям часто включають диски де чітко чути звучання фрази на англійській, і вони повинні повторити наприклад вчитель говорить на англійській привіт це «Hello» включає на записі слово «Hello» і діти всі хором повторюють його, так чуючи як правильно воно вимовляється їм легше його повторити і запам'ятати. Є великі робочі зошити де багато картинок, усі вони загальні поняття, підписані англійською, деколи у вигляді діалогів.

В кінці навчального року готуються похвальні грамоти (за успішне навчання, за творчі здібності, за активність, за слухняність), тобто таким чином також виробляється стимул до навчання в учнів.

Багато відповідальності і обов'язків лежить на батьках. Оскільки в школі дитина під наглядом вчителя слухає, засвоює матеріал, то якщо в дома його не опрацювати з батьками, не закріпити домашнім завданням, то він забувається або не засвоюється зовсім, в дома батьки мають чимало приділяти уваги виконанню домашнього завдання, поясненню його.

Для дітей є важливою саме допомога батьків, в плані пояснення, а не виконання завдань замість дитини. Часто батьки роблять «ведмежу послугу» дітям, пишуть за них, розв'язують задачі малюють, клеять, вирізають, аби тільки діти могли похвалитися перед іншими, сказати що вони найкраще це зробили, але тоді дитина не буде самостійною, вона привикне що мама завжди допоможе, і так буде аж до завершення школи. Краще підказати, показати як краще, робити разом, але не віднімати у дитини можливість спробувати самій, навіть якщо не отримується за першим разом, не варто зразу кидатися на допомогу, нехай спробує ще раз і ще раз, тоді обов'язково получится, а як ні то підказати як це краще зробити, показати на прикладі.

В школі є продовжена група, де діти залишаються, до 5-6 години, якщо батьки працюють, і нікому забрати дитину і робити уроки з нею. В кабінеті продовженої групи, діти виконують домашнє завдання, але вже під наглядом вчителя, а виконавши його, займаються чи малюванням, чи читанням, чи іграми в ігровій кімнаті.

В першому класі діти починають писати олівцем, вчать букви на письмі, коли дитина гарно правильно пише, ї дозволяють писати ручкою (чорнильною) щоб виробити гарний почерк. З математики починають вивчати цифри, прості дії з ними, розглядаються прості задачі на додавання та віднімання, дітям легше зрозуміти це коли їм показують наглядно, наприклад

задача «в дівчинки є 8 кольорових олівців, 3 вона віддала братові. Скільки олівців в неї залишилося?»

Вчитель показує 8 кольорових олівців забирає 3 з них і питає скільки залишилося, так дітям простіше порахувати і навчитися, далі схожу завдання роблять ще багато раз аби діти могли вже без наглядного прикладу зробити потрібну дію.

Предмет трудового навчання, також істотно впливає на розвиток дитини, особливо спершу на дрібну моторику, оскільки діти ще не дуже вміють оперувати маленькими предметами, акуратно їх і правильно використовувати, тому для розвитку цих здібностей і існує трудове навчання, починається з простого, паперу, його згинання, різання, потім ускладнюється завдання, діти роблять аплікації. Наприклад спочатку піпір рвуть, роблять якісь аплікації з рваного паперу, потім папір вчаться різати, потім діти ліплять з пластиліну прості фігурки, потім більш складні (план розподілі навчальних годин за темами програмового матеріалу за предметом «Трудове навчання» вказано в таблиці). Усі роботи показуються батькам, оцінюються вчителем.

1 клас. Сітка розподілу навчальних годин
за темами програмового матеріалу (предмет – Трудове навчання)

№	Зміст навчального матеріалу	Кількість год.
1	Вступ	1
2	Папір. Види і властивості паперу	1
3	Рвання паперу	1
4	Різання паперу	2
5	Симетричні форми	1
6	Згинання і складання паперу	2
7	Аплікація з паперу	4
8	Робота із природними матеріалами	3
9	Прикраси з паперу	3
10	Робота з пластиліном	4
11	Самообслуговування	2
12	Комбіновані роботи	5
13	Екскурсії	2
14	Резерв	4
	Усього:	35

Висновки. За віковою періодизацією час життя дітей від шести до одинадцяти років називається молодшим шкільним віком. При визначенні його меж враховуються особливості психічного і фізичного розвитку дітей, береться до уваги перехід їх від ігрової до учбової діяльності, яка стає і у цьому віці провідною.

Вступ дитини до школи — це різка зміна її життя і діяльності. У шкільному навчанні використовуються і продовжують розвиватись фізичні й розумові здібності, формуються психічні властивості молодшого школяра.

Дитина дуже добре засвоює нове, тому необхідно правильно підійти до цього питання, та прикласти багато зусиль щоб дитина була захопленою, зацікавленою навчанням, щоб воно приносило їй задоволення, це робота як батьків так і вчителів.

В молодшому шкільному віці інтенсивно розвивається самосвідомість: дитина починає розуміти, що вона є індивідуальністю, яка піддається соціальним впливам: дитина переживає свою унікальність, свою самість, прагне затвердити себе серед дорослих і однолітків. В навчальній діяльності у школяра складаються уявлення про себе, самооцінку, формуються навички самоконтролю і саморегуляції.

Розвиток самооцінки, її адекватність, усвідомлюваність, узагальненість багато в чому залежать від того, наскільки змістовним є уявлення дитини про саму себе. Існує взаємозв'язок особливостей самооцінки молодших школярів і рівнів сформованості навчальної діяльності: у дітей з високим рівнем сформованості навчальної діяльності спостерігається відносно стійка, адекватна і рефлексивна самооцінка; низькому рівню сформованості навчальної діяльності відповідає недостатня рефлексивність самооцінки, її висока категоричність і неадекватність. У молодшому шкільному віці відбувається перехід від конкретно-ситуативної до узагальненої самооцінки.

В цьому віці розвивається самопізнання і особистісна рефлексія як здатність самостійно встановлювати межі своїх можливостей. Дуже важливо, щоб дитина знала, що вона може і вміє робити, в тому числі, краще за всіх, що сприяє розвитку в неї почуття власної умілості, компетентності, повноцінності.

Для розвитку волі молодших школярів важлива доступність мети діяльності, оптимальна за складністю задача, тоді як надто легкі чи складні завдання гальмують розвиток вольових якостей і дій. Умовою розвитку вольових якостей є така організація діяльності, за якої дитина бачить власне просування до мети і усвідомлює його як наслідок власних зусиль. До кінця молодшого шкільного віку формуються такі вольові якості характеру, як самостійність, наполегливість, витримка.

В цьому віці відбувається засвоєння моральних норм і правил поведінки: дитина оволодіває власною поведінкою, більш точно і диференційовано розуміє норми поведінки вдома, в громадських місцях, виявляє підвищену увагу до моральної сторони вчинків, прагне дати вчинку моральну оцінку, норми поведінки перетворюються у внутрішні вимоги до себе.

Джерела:

1. Вікова і педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. До-линська, З.В. Огороднійчук та ін, - 2-е вид., допов. - К. : Каравела, 2009. - 400 с.
2. Вікова психологія / за ред. Г.С.Костюка. - К. : Рад. шк., 1976.-269 с.
3. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Р.В.Павелків, О.П.Цигипало. - К. : Академви-дав, 2008. - 432 с.
4. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці: монографія / Р. В. Павелків. - Рівне.: Волин, обереги, 2004. - 248 с.
5. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія / В.М.Поліщук. - Суми, 2007. - 330 с.
6. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин, Л.П. Василенко. - К.: Академвидав, 2006. - 360 с.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Тимців Ілона. Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів у хореографічних гуртках

В даній статті розглянуто розвиток спеціальних, а саме, хореографічних здібностей у молодших школярів (7-11 років). З метою всебічного розгляду цього питання, перш за все наведено коротку психологічну характеристику цього вікового періоду, розглянуто кризу, що йому передує, новоутворення, стан розвитку пізнавальних процесів та емоційно-вольової сфери. Також подано матеріали, зібрані методом інтерв'ю з викладачем мостиської «Дитячої школи мистецтв», стосовно особливостей діяльності хореографічного відділення, і, відповідно, методів розвитку здібностей, власне, у молодших школярів.

Ключові слова: діти, учні, розвиток, вправи, танець, хореографія.

Характеристика вікового періоду розвитку

Весь життєвий шлях людини супроводжується постійними змінами, причому, пік такої динаміки припадає саме на дитинство. Перехід від одного етапу до іншого завжди супроводжується кризою, і, власне, переходу до вікового періоду, охарактеризованого в даній статті, передує криза 6-7 років. Її доцільно розглядати за окремими фазами.

У докритичній фазі дитину вже не влаштовує «чиста» гра як провідний тип діяльності, вже є всі передумови для того, щоб від ігрової діяльності переходити до навчальної. Відчутно вдосконалюються комунікативні вміння та навички. В латентний період дитина готова вчитися, але сам процес навчання ще не почато. Для критичної фази характерний психологічний дискомфорт та негативні прояви у поведінці. Посткритична фаза характеризується тим, що з початком шкільного навчання у дитини з'являється усвідомлення свого нового соціального стану [1].

Вже в межах цього вікового періоду відбувається активне анатомо-фізіологічне дозрівання організму. Так, до семи років завершується морфологічне дозрівання лобного відділу великих півкуль, що створює сприятливі можливості для здійснення довільної поведінки. До шести-семи

років зростає рухливість нервових процесів, дещо збільшується зрівноваженість процесів збудження і гальмування, хоча перші продовжують домінувати.

Зростає роль мовлення в аналізі та синтезі вражень зовнішнього світу, в утворенні тимчасових зв'язків, виробленні нових дій та операцій, у формуванні динамічних стереотипів. Основні властивості нервової системи за своїми характеристиками наближуються до дорослих, хоча самі по собі ще не дуже стійкі.

У цьому віці також відбуваються істотні зміни в органах і тканинах тіла, що підвищує фізичну витривалість дитини, хоча, дрібні м'язи розвиваються досить повільно, внаслідок чого дітям важко виконувати рухи, які вимагають чіткої координації.

Що стосується особливостей пізнавальних психічних процесів, то сприймання, на перших порах досить розвинуте: висока гострота зору та слуху, діти добре орієнтуються в різноманітних формах та кольорах. Проте, диференціація досі слабка - діти цього віку ще не вміють робити цілеспрямованого аналізу результатів сприймання, вирізняти серед них головне, їх сприйманню властива виражена емоційність.

Поступово сприймання у молодших школярів стає більш довільним, цілеспрямованим і категорійним процесом.

Характерною віковою особливістю є нерозвинута довільна увага молодших школярів. У них домінує увага мимовільна, спрямована на нові, яскраві, несподівані та захоплюючі об'єкти. Слабкість гальмівних процесів у цьому віці зумовлює і таку рису уваги дітей, як її нестійкість.

З віком у дітей зростає обсяг і стійкість уваги, у молодших школярів вона тісно пов'язана зі значущістю та доступністю засвоєного матеріалу: інтерес до його змісту є важливою умовою розвитку їхньої уваги.

Крім того, саме в цей період здійснюється перехід від наочно-образного мислення, притаманного дошкільнятам, допонятійного, науково-теоретичного.

Щодо мовлення, то новим у його формуванні є свідоме вживання різних форм слова, оволодіння письмовим мовленням, збагачення внутрішнього мовлення. Зростає словниковий запас, урізноманітнюються функції мовлення, удосконалюється його синтаксична структура тощо.

Пам'ять молодших школярів розвивається передусім унапрямку посилення її довільності, зростання можливостей свідомого управління нею та збільшення обсягу смислової, словесно-логічної пам'яті. Діти вже можуть виділяти у зрозумілому для них матеріалі опорні думки, пов'язувати їх між собою і, завдяки цьому, успішно запам'ятовувати. Розвивається також і здатність довільного відтворення матеріалу.

Також, зростає продуктивність, міцність і точність запам'ятовування матеріалу. Підвищується точність впізнання об'єктів.

Уява в цьому віці надзвичайно бурхлива, яскрава, з характерними рисами некерованості. У процесі навчання вона поступово розвивається, зокрема,

вдосконалюється відтворювальна уява, стаючи дедалі реалістичнішою та керованою.

Інтенсивно формується і творча уява, діти поступово переходять до логічно обґрунтованої побудови нових образів.

Знаковою характеристикою цього вікового періоду є, перш за все, заміна гри як провідної діяльності, на навчання, яке суттєво змінює мотиви поведінки дітей та відкриває нові джерела розвитку пізнавального й особистісного потенціалу. Відбувається зміна соціальної позиції особистості: вчорашній дошкільник стає учнем, членом шкільного та класного чи інших колективів, де слід дотримуватися нових норм поведінки, вміти підпорядковувати свої бажання новому розпорядку тощо. Все це сприймається дитиною як певний переломний момент у житті, який супроводжується ще й перебудовою системи взаємостосунків.

Основними новоутвореннями психіки молодшого школяра є довільність як особлива якість психічних процесів, внутрішній план дій та рефлексія. Саме завдяки їм психіка молодшого школяра досягає рівня розвитку, необхідного для подальшого навчання всередніх класах.

Ставлячи перед учнями нові пізнавальні та практичні задачі, надавши їм засоби розв'язання цих задач, навчання має передувати розвитку, спиратись не лише на його актуальні досягнення, а й на потенційні можливості.

Навчання впливає на розвиток молодших школярів і своєю організацією, оскільки саме вона визначає форми їхнього колективного співжиття, спілкування між собою та з учителем. Все це стає базисом для формування особистості дитини.

Емоційно-вольова сфера дітей віком 7-11 років характеризується крайньою емоційністю, але поступово вони оволодівають умінням керувати своїми афективними станами, стають стриманішими, більш врівноваженими. Розвивається усвідомлення своїх почуттів і розуміння їхніх проявів у інших людей.

Для молодших школярів, загалом, характерний життєрадісний, бадьорий настрій. Причиною афективних станів, які трапляються, є передусім розходження між домаганнями і можливостями їх задовольнити, прагненням більш високої оцінки своїх особистісних якостей і реальними взаємостосунками з людьми тощо. Як наслідок, дитина може виявляти грубість, запальність, забіякуватість та інші форми емоційної нерівноваженості.

Розвиваються почуття симпатії. Життя в класі виступає як фактор формування у дітей моральних почуттів, зокрема почуття дружби, товаришкості, обов'язку, гуманності. При цьому першокласники схильні переоцінювати власні моральні якості та недооцінювати їх у своїх однолітків. Проте з віком вони стають більш самокритичними.

Шкільне навчання сприяє розвитку вольових якостей молодших школярів, вимагаючи від них усвідомлення і виконання обов'язкових завдань, підпорядкування їм своєї активності, довільного

регулювання поведінки, вміння активно керувати увагою, слухати, думати, запам'ятовувати, узгоджувати власні потреби з вимогами вчителя тощо. Зростає вимогливість до себе та інших, розширюється сфера усвідомлення обов'язків, розуміння необхідності їх виконання. В цей період у дітей формуються такі вольові риси характеру, як самостійність, впевненість у своїх силах, витримка, наполегливість тощо.

Щодо характеру, то він у цьому віці щойно формується. Через незрілість вольових процесів спостерігаються імпульсивність поведінки, капризність, упертість.

У поведінці дітей чітко виявляються особливості їхнього темпераменту, зумовлені властивостями нервової системи.

Однак більшість молодших школярів чуйні, допитливі та безпосередні у вираженні своїх почуттів та ставлень.

Самооцінка молодших школярів конкретна, ситуативна, багато в чому визначається оцінкою вчителя, батьків. Рівень домагань формується насамперед внаслідок досягнутих успіхів і невдачу попередньої діяльності [2].

Методи розвитку спеціальних здібностей в дітей молодших класів у хореографічних гуртках

Природа влаштувала нас таким чином, що розвиток дитини, за відносно стабільних умов, буде відбуватися цілком самодостатньо, повноцінно, гармонійно вплітаючись у соціальну ситуацію навколо. Проте, якості, які таким чином набуваються, є всього лиш підґрунтям, основою, на якій, в свою чергу, можна розвинути індивідуальний потенціал у найрізноманітніших напрямках, наприклад, спорту чи мистецтва.

Власне, одним із закладів, діяльність яких спрямована на розвиток спеціальних здібностей, є «Дитяча школа мистецтв». Вона знаходиться в невеликому містечку Мостиська, що на Львівщині, по вулиці Шевченка, 3.

У школі працює вісім відділів: фортепіанний, струнно-смичковий, сольного співу, народних інструментів, духових інструментів, хореографічний, театральний, теоретичних дисциплін.

Саме хореографічний відділ порівняно молодий, його було відкрито у 2000 році за ініціативи, в першу чергу, викладача школи Олійник Світлани Михайлівни, яка з ентузіазмом взялася за його розбудову. Зараз на відділі працює 2 викладачі, та близько 90 учнів. Навчання дітей включає поєднання елементів класичного, спортивного бального та народного танців [5].

Задля детального ознайомлення з особливостями роботи з дітьми, котрі відвідують «Дитячу школу мистецтв», було проведено невелике інтерв'ю зі співробітницею цього закладу, викладачем хореографії Олійник Світланою Михайлівною.

Гурток хореографії відвідують діти віком із 6-7 років. Повний навчальний курс по танцювальному напрямку триває 8 років. Звісно, окремі учасники можуть долучатися до діяльності гуртка і в дещо пізнішому віці чи швидше покидати його, тому вік найстарших учасників гуртка, фактично, не перевищує 15-16 років.

Слід зазначити - процес навчання танцю є активним, таким, що пробуджує в людині творче начало. Це – один із засобів естетичного виховання людини. Мистецтво танцю виробляє логічні, цілеспрямовані, а тому граціозні рухи. Людина, яка добре танцює, відчуває щось неповторне від вільності та легкості своїх рухів, її радує точність та краса, пластичність, з якими вона виконує складні танцювальні па. До того ж, оскільки навчальний процес носить колективний характер, заняття танцем сприяють розвитку відповідальності перед товаришами, вмінню рахуватися з їхніми інтересами.

Потреба у музично-пластичних заняттях відчувається у дитини вже з 7-9-річного віку, коли її психофізичний стан не тільки найбільш налаштований для такого роду занять, а й гостро потребує їх. Також дуже важливо продовжувати навчання дітей у віці 10-11 років, де відбувається безпосередній перехід до вивчення репертуару й танцювальних композицій. [4]

Навчальний курс програми спрямований на виявлення та розвиток, перш за все, природних нахилів та здібностей дитини, відтак, ставить перед собою наступні завдання:

- Розвинути творчий потенціал, естетичний смак, внутрішню культуру дитини;
- Навчити легко і невимушено рухатися в ритмі певного танцю;
- Розвинути вміння слухати та розуміти образну мову музики;
- Навчити дитину навичок постави тулуба, рук, ніг та голови;
- Навчити виконанню основних танцювальних рухів та поз, сформувати навички творчого осмислення комбінацій класичного танцю, оволодіти його термінологією;
- Виховати танцювальну сценічну культуру;
- Духовно збагатити особистість дитини. [3; 4]

У процесі розвитку хореографічних здібностей, важливу роль відіграють тренувальні вправи, оскільки саме вони закладають в учнів надійний фундамент основ танцювальних рухів.

На кожному уроці діти виконують підготовчі вправи для ніг, рук, тулуба - це розвиває пластичність рухів та музикальність. А вже із вдосконаленням координації рухів вправи можуть і повинні ускладнюватися.

Основні колективно-порядкові вправи:

- вхід до зали танцювальним кроком;
- положення рук;
- шикування, перешікування та переміщення у танцювальній залі в різних напрямках;
- простий крок уперед, назад, убік;
- танцювальний крок;
- підскоки.

Основні ритмічні вправи:

- оплески в долоні в музичних розмірах 2/4, 3/4, 4/4, з акцентуванням різних долей такту;
- поєднання ритмічних оплесків з різними видами:
- танцювальних рухів;
- стрибків;
- рухів рук, голови, тулуба.

Основні тренувальні вправи:

- вироблення постави тулуба, ніг, рук, голови;
- позиції ніг, які використовуються у бальних танцях (I, II, III, IV);
- позиції рук (підготовча, I, II, III);
- Demi-plie – демі-пліє (напівприсідання у I, II, III, IV позиціях ніг);
- Grandplie – гранд пліє (повне присідання у I, III позиціях);
- Battementtendu – батман тандю (ковзання ногою по підлозі у I, III позиціях вперед, убік, назад);
- Battementtendudemi-plie – батман тандю з демі-пліє (ковзання ногою по підлозі з напівприсіданням у I, III позиціях вперед, убік, назад);
- Battementtendujete` - батман тандюжете (у I, III позиціях – хрестом);
- Battementtendujete` - батман тандюжете зі скороченням стопи у повітрі (у I, III позиціях – хрестом);
- Grandbattementjete` - гранд батман жете (великі кидки у I, III позиціях – хрестом);
- Releve – релеве (підйом на півпальці у I, II, III, IV позиціях);
- Port-de-bras – пор-де-брас (переводи рук).

Ритмічні вправи. Вправи для рук: відведення рук ривком угору, вниз, убік; обернення кисті, передпліччя всієї руки у різних площинах.

Вправи для шиї: нахили голови вперед, назад, праворуч, ліворуч; зміщення голови вперед, назад, праворуч, ліворуч при нерухомих плечах; крутові рухи.

Вправи для плечей: піднімання та опускання; висування вперед і назад; крутові рухи.

Вправи для тулуба: повороти праворуч, ліворуч; нахили вперед, назад, праворуч, ліворуч; зміщення верхньої частини тулуба вперед, назад, праворуч, ліворуч; кругові рухи, хвильові рухи.

Вправи для стегон: зміщення стегон вперед, назад, праворуч, ліворуч при нерухомій верхній частині тулуба; кругові рухи; підскоки: на двох ногах, на одній нозі, з ноги на ногу [4].

Є певні вимоги щодо розвитку танцювальних здібностей дітей, де навчальні досягнення поділяють на 4 рівні та оцінюються за дванадцятибальною шкалою (таблиця 1).

В рамках навчального процесу учні гуртка освоюють такі види танців, як, наприклад, полька, вару-вару, гуцулка - для дітей семи років. Для вже старших, одинадцятирічних дітей, передбачено складнішу програму, котра включає повільний та віденський вальси, квікстеп, румбу, самбу, ча-ча-ча, а також опанування базовими рухами танго та джайву, крім того, прикарпатські «Коломийки», закарпатська «Раківчанка», танець з Покуття «Голубка», жартівливий «Повзунець», дівочий «Плескач», чоловічий «Аркан», «Гопак».

За досягненнями учнів ведеться постійний облік. Оцінка за рік (підсумкова) виставляється на основі поточної успішності учня впродовж I-го та II-го семестрів з обов'язковим урахуванням оцінок за контрольні заходи, а також за участь у конкурсах, фестивалях, оглядах, концертах тощо.

Контрольні заходи для молодших учнів (7-9 років) проводяться у формі контрольного (у грудні) та підсумкового уроків (у травні). Перший передбачає виконання окремих базових елементів танцювальних рухів (техніка рухів) і танцювальних композицій, вивчених за I-й семестр, а другий – виконання рухів та композицій, освоєних за весь навчальний рік. Діти віком 10-11 років також проходять контрольний урок у грудні, а в травні складають залік. Він передбачає перевірку знань з теоретичних питань, виконання окремих базових елементів танцювальних рухів (техніка рухів) і танцювальних композицій, вивчених за навчальний рік.

Проведення контрольних заходів або їхніх складових може бути закрите та відкрите, а також у вигляді концерту (концертних виступів) [4].

Загалом, учні хореографічного відділу «Дитячої школи мистецтв» достатньо продуктивні у творчому розумінні – невеликі концертні програми та виступи вони готують, фактично, до кожного державного свята, їх запрошують також на заходи, присвячені офіційним подіям міського та районного самоврядування.

Висновки. Підсумовуючи, можна сказати, що програма розвитку хореографічних здібностей молодших школярів безперечно сприяє вдосконаленню координації рухів, збільшує загальну фізичну витривалість. Танець – це чудовий шлях для вивільнення тої маси енергії, яка зазвичай переповнює дітей цього віку, відтак, вони стають більш спокійними та врівноваженими.

Таблиця 1.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії навчальних досягнень учнів
I Початковий	1	Учень частково виконує вправи екзерсису, елементарні танцювальні рухи, музично слухові завдання, вміє рухатися ритмічно в такт поплескування.
	2	Учень вміє виконувати незначну частину вправ екзерсису, не завжди демонструє досконалі знання танцювальної азбуки (основних позицій рук і ніг, вправи з екзерсису для рук, ніг). Виконує незначну частину колективно-порядкових і ритмічних вправ.
	3	Учень здатний виконувати окремі колективно-порядкові та ритмічні вправи під супровід різнохарактерних творів з конкретним виявом настрою, але не завжди демонструє впевненість у пластичному відтворенні виражальних музичних засобів, іноді не володіє навичками виконання ритмічних танцювальних вправ у різних темпах.
II Середній	4	Учень знає і вміє відтворювати колективно-порядкові та ритмічні вправи, екзерсис лише в помірному темпі; уміє виконувати частково доступні танцювальні елементи етюдів, деяких танців. Не завжди вміє розрізнати на слух, аналізувати різні танцювальні рухи.
	5	Учень вміє відтворювати загальний характер музичних образів елементами народного, бального та класичного танців, але не завжди вміє виконувати колективно-порядкові та ритмічні вправи у швидкому темпі; недостатньо знає основні позиції рук та ніг. Здатний виконувати нескладні танцювальні комбінації після показу педагога.
	6	Учень вміє відтворювати прості танцювальні кроки (з носка, потрійний крок, підскоки), виконувати нескладні вправи екзерсису, допускає неточності та потребує допомоги вчителя. Учень не завжди володіє основними положеннями рук в танці. З допомогою вчителя здатний виконувати нескладні танцювальні етюди (бальні, народні, класичні)
III Достатній	7	Учень недостатньо володіє основами танцювальних рухів, нескладними танцювальними вправами, етюдами, комбінаціями; не завжди точно розрізняє на слух танцювальні жанри. Помітні позитивні зміни у творчій діяльності. Учень вміє виконувати нескладні танцювальні вправи, етюди.
	8	Учень вміє передавати (з допомогою вчителя) відмінність у засобах вираження художніх образів через виконання елементів класичного, бального та народного танців, але демонструє механічне виконання. Після показу вчителем учень досить повно відтворює на практиці художні образи, виражаючи особливості кожного з виконуваних етюдів, танців.
	9	Учень вільно володіє елементами хореографічного екзерсису, народного танцю, колективно-порядковими та ритмічними вправами, але допускає несуттєві неточності, що потребують коригування. Трапляються поодинокі недоліки у відтворенні танцювальних елементів.
IV Високий	10	Учень вміє виразно відтворювати фрагменти з танцювальних постановок елементами класичного, бального та народного танцю, допускаючи при цьому несуттєві неточності; не завжди обґрунтовано вміє словесно аналізувати сюжетну основу танцю, відтворювати її характер і настрій засобами танцювальної лексики. Вказані неточності може виправити самостійно.
	11	Учень уміє використовувати набуті знання, вміння та здібності у нових творчих завданнях, здатний вільно імпровізувати власне виконання на задану тему, самостійно відтворювати хореографічні постановки, що пропонує педагог.
	12	Учень, на основі глибоких знань та вмінь елементів класичного, народного і бального танців, сприймання та аналізу танцювальної музики вміє самостійно відтворювати та виконувати різні хореографічні постановки-композиції як засіб вираження певного художнього образу. Учень самостійно і творчо використовує набуті танцювальні уміння та власні здібності у творчій діяльності

Засвоєння навчальної програми гармонійно доповнює базове новоутворення молодшого шкільного віку – тобто перехід від гри до навчання, причому в межах освоєння танцю ця зміна значно легша, оскільки творчий характер навчального матеріалу часто сприймається як споріднений до гри. Навчання танцю сприяє розвитку пам'яті (зокрема, моторно-рухової) та уяви учнів.

Навчання в хореографічному відділі також позитивно відображається на емоційно-вольовій сфері молодших школярів. Вивчення різноманітних танцювальних вправ та композицій потребує наполегливості, так розвивається цілеспрямованість та довільність у поведінці, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення. Зростає також рівень емоційного інтелекту – відомо, що танець один із найдавніших способів виразити почуття, так, у дітей формується глибше розуміння змісту людських переживань.

Робота в колективі сприяє розвитку соціальних якостей, зокрема, комунікативних вмінь, засвоєння моральних норм та цінностей. У дітей розвивається товариськість, відповідальність, почуття обов'язку. А успіхи в навчальному процесі сприяють формуванню позитивного Я-образу та Я-концепції.

А крім усього цього, дитина творчо реалізується, збагачується духовно, розвиває почуття прекрасного, естетичні смаки, словом, формує внутрішню культуру.

Відтак, розвиток хореографічних здібностей в молодшому шкільному віці є доцільним та навіть бажаним, оскільки сприяє формуванню цілісної та гармонійної особистості дитини.

Джерела:

1. Акрушенко А. В., Ларіна О. А., Каратьян Т. В., Психологія розвитку та вікова психологія. Конспект лекцій. – К., 2007. - 134 с.
2. Заброцький М. М. Вікова психологія: Навч. посібник. К.: МАУП, 1998. - 92 с.
3. Михайловська З. Н. Класичний танець. Програма для хореографічної школи, хореографічного відділення спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання). - Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 56 с.
4. Мірошник І. О. Спортивний бальний танець. Програма для хореографічної школи, хореографічного відділення початкового спеціального мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання). - Київ: «Фірма «ІНКОС», 2006. – 48 с.
5. Мостиська дитяча школа мистецтв. –Мостиська: КП «Мотиська районна друкарня», 2010. – 88 с.
6. Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 27.08.2001 р. № 554.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Яців Марта.

Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі

Молодший шкільний вік - дуже відповідальний період шкільного дитинства, від повноцінного переживання якого залежать рівень інтелекту й особистості, бажання і вміння вчитися, упевненість в своїх силах. Шкільний вік, як і всі віки, відкривається критичним, або переломним, періодом, кризою семи років. Давно помічено, що дитина при переході від дошкільного до шкільного віку дуже різко міняється і стає більш важким у виховному відношенні, ніж раніше. Криза 7 років тягне за собою перехід до нової соціальної ситуації розвитку, яка вимагає нового змісту відносини. У даний віковий період відбувається прилучення дитини до нової соціальної ситуації розвитку, яка виражається у виході дитини за рамки сім'ї, у розширенні кола значущих осіб. Нове становище дитини в суспільстві, позиція учня характеризується тим, що у нього з'являється обов'язкова, суспільно значуща, суспільно контрольована діяльність - навчальна, він повинен підкорятися системі її правил і нести відповідальність за їх порушення.

Характеристики вікового періоду розвитку

Стан розвитку мови, пам'яті, уваги, мислення, уяви. У даному віковому періоді провідною діяльністю є навчальна. Навчальна діяльність не дається людині від народження, її треба сформувати, тому активно включаються загальні здібності, які сприяють ефективності процесу навчальної діяльності.

Змінюється не тільки соціальна ситуація, але й з'являються зовсім інші новоутворення. До них відносяться пам'ять, сприйняття, воля, мислення.

Пам'ять - у цьому віці має яскраво виражений пізнавальний характер. Добре розвивається механічна пам'ять, більш затребувана. Іде інтенсивне формування прийомів запам'ятовування: від примітивних (Повторення, тривалий розгляд) до утруповання і осмислення.

Сприйняття - відбувається перехід від мимовільної до цілеспрямованого безпідставного спостереження за предметом чи об'єктом. На початку даного періоду сприйняття ще не диференційовано, тому дитина плутає букви і цифри.

Мислення. Основний вид мислення в цьому віці - наочно - образне, оскільки навчання йде тільки на основі принципу наочності. На початку молодшого шкільного віку мислення відрізняється егоцентризмом - розумова позиція обумовлена відсутністю знань, необхідних для правильного визначення деяких проблемних моментів. У молодшому шкільному віці починає розвиватися теоретичне мислення, що веде до перебудови всіх психічних процесів. Важливою умовою для розвитку теоретичного мислення є формування наукових понять і застосування їх на практиці.

Види провідної діяльності (гра, навчання, праця). У молодшому шкільному віці провідною діяльністю виступає навчання, коли дитина розпочинає учбову діяльність у неї переважають утилітарні мотиви учіння. Під впливом вчителя у дитини починає розвиватись соціальні та пізнавальні мотиви учіння. Динаміка формування пізнавальних інтересів: позитивне

ставлення дитини до факту вступу до школи; ставлення до шкільного життя як до цікавої ситуації, як до гри (2-3 тижні); формування у дитини інтересу до процесу виконання учбової діяльності; формування інтересу до результату учбової діяльності; формування інтересу до змісту учбової діяльності.

Шляхи формування пізнавального інтересу у молодших школярів: новизна навчального матеріалу; показ його практичної значущості; створення у дітей ефекту здивування через використання: засобів наочності, технічних засобів навчання, творів літератури та мистецтва, створення ігрових уроків; активізація пізнавальної діяльності дитини через створення проблемних ситуацій та організації учбових дискусій; врахування вікових та індивідуальних особливостей; психологічно обґрунтована оцінка знань дитини.

Ігрова діяльність має велике значення для розвитку спонукальної сфери учня, в тому числі й для розвитку свідомого бажання вчитися. Саме у грі відбувається перехід від мотивів як до свідомих, афективно забарвлених, безпосередніх бажань до спонукань як узагальнених, тобто найбільш усвідомлених, намірів. Жодній діяльності не властиве таке емоційно захоплене входження дитини в життя дорослих, як гри, в якій вона добровільно підкоряється різним вимогам. Потреба молодших школярів у русі залишається такою сильною, як і в дошкільників. Часто вона заважає їм зосередитись на занятті. Стримуючи себе на уроці, вони нерідко проявляють особливу рухливість на перерві, що втомлює їх і знижує працездатність на наступному занятті. Тому вчитель повинен уміти організувати відпочинок дітей, включаючи їх у рухливі ігри на перервах, даючи їм змогу рухатися на уроках (фізкультхвилинки). Трудова діяльність. Рішення багатьох питань трудового виховання підростаючого покоління істотно залежить від правильного розуміння функцій, цілей і психологічного змісту дитячої праці.

Праця школяра має свою специфіку. Насамперед праця учнів відрізняється від праці дорослих тим заради чого він організований. Дитяча праця організовується насамперед з виховними цілями. Праця в суспільстві, як правило, носить колективний характер, тому від кожного учасника потрібно уміння взаємодіяти. Отже, молодші школярі повинні включатися в суспільне виробництво. Підготувати дитину до праці — це значить сформувати в неї психологічну готовність трудитися. Психологічна готовність до праці означає рівень розвитку особистості, що є достатнім для успішного освоєння будь-яким видом продуктивної праці. Формування в школяра психологічної готовності до праці відбувається у таких видах діяльності як: гра, навчання, побутова і продуктивна праця, технічна творчість.

Стан формування Я-концепції. Криза 7 років - це період народження соціального "Я" дитини. Зміна самосвідомості призводить до переоцінки цінностей. Змінюється сприймання свого місця в системі відносин. Дитина думає, перш ніж щось зробити, починає приховувати свої переживання. Відповідно, втрачається дитяча безпосередність.

Відповідно до концепції Е. Еріксона, в цей період формується таке особистісне утворення, як почуття соціальної й психологічної компетентності

(або ж неповноцінності), а також почуття диференційованості своїх можливостей. З кожним роком молодші школярі стають самостійнішими, а їх судження критичнішими. Самостійність молодших школярів поєднується із залежністю від дорослих.

Працьовитість виникає як наслідок успіхів при докладанні певних зусиль і отриманні заохочення за це. Ця риса розвивається у навчанні та праці. У дитини закріплюється стійка особистісна риса - мотив досягнення успіху. На мотивацію досягнення успіху впливають такі особистісні утворення як самооцінка і рівень домагань. У молодших школярів зустрічається самооцінка різних типів. В онтогенетичному плані ставлення до себе виникає дуже рано і є лінійним відображенням ставлення близьких дорослих до дитини.

Пріоритетною складовою педагогічного процесу в навчальному закладі стає особистісно орієнтована взаємодія педагога з дитиною, за якої кожна дитина має право на своє «Я», на повноцінне проживання кожного вікового етапу розвитку.

Дорослі створюють навколо дитини особливий світ, сповнений любові, тепла й поваги. Саме за таких життєвих обставин поступово розкриває дитяча особистість, для якої довірчі взаємини, тепло сильної руки так само значущі, як вода, їжа, повітря для організму. Такими людьми спочатку стають батьки, потім вихователі, дорослі, наділені почуттям відповідальності за долю кожної дитини, які розуміють її внутрішній світ, уміють розділити з дитиною її прикрощі й радощі, успіхи й тривоги, завжди допоможуть, усе пояснять.

Методи розвитку здібностей.

Наше дослідження було проведено в школі № 9 м. Стрия (адреса: вул. Грабовецька 23, м. Стрий).

Навчальний клас, де проходять уроки школярів.

В класі налічується 29 учнів, віком від 6 до 7 років. Класний керівник Сенів Оксана Юрївна.

*Перелік рекомендованих дидактичних матеріалів
для навчання першокласників*

Грамота і розвиток мовлення. 1. Демонстраційні матеріали: дошки звичайні, магнітні; набірні полотна; каси букв, цифр; набори друкованих рукописних букв, карток із зображенням звуків голосних та твердих і м'яких приголосних; набори складів, графічних моделей, звукових моделей: слів, звукових моделей слів: двоскладових, трискладових; таблиці: променева (утворення складів), синтетична таблиця складів; таблиця «Звуки-букви» (букви, якими позначаються голосні звуки); демонстраційні малюнки, іграшки із зображенням тварин, муляжів овочів, фруктів; картини з розвитку мови; словники; тексти для додаткового читання.

2. Індивідуальні дидактичні матеріали: «Післябукварик» (посібники з читання); каси букв; картки для розчитування (букв, складів); зошити для друкування, замальовки; моделі для позначення звуків.

3. Математика: Демонстраційне обладнання (каса цифр; рахівниця; математичні знаки: $<$, $>$, $=$, $-$, "x"; демонстраційна лінійка над дошкою; різноманітний ілюстрований матеріал - фігурки тварин, зображення овочів, різновидів транспорту; геометричні фігури - різні за кольором, величиною, плоскістю і об'ємом; квадрат Воскобовича; танграми; таблиці-лабіринти, таблиці Шульте, таблиці для логічних вправ, таблиці для порівнянь «Чим схожі?», «Чим відрізняються?»; таблиці для складання задач).

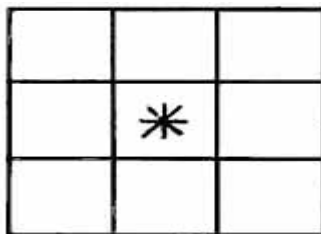
4. Індивідуальні дидактичні матеріали: математичні набори; комплекти по 10-12 фігурок (зайчики, білочки, морква, грибочки, вовчики); лінійки, трафаретні лінійки, лінійки для моделювання складу числа; різноманітний лічильний матеріал (палички, гудзики, квадратики); будинки, круги, ялинки для відтворення складу числа; олівці прості, кольорові, фломастери; зошити з друкованою основою.

Розклад уроків

№ уроку	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця	
1	1,3 Англ.мова 2 Письмо	Читання	1,3 Письмо 2 Письмо	1,3 Письмо 2 Англ.мова	Музичне мистецтво	8:30..9:15
2	Читання	1,3 Англ.мова 2 Письмо	Математика	Фізкультура	Математика	9:25..10:10
3	1,3 Письмо 2 Англ.мова	1,3 Письмо 2 Англ.мова	Природознавство	1,3 Англ.мова 2 Письмо	Читання	10:25..11:10
4	Математика	Фізкультура	Трудове навчання	Математика	Природознавство	11:25..12:10
5	Фізкультура	Основи здоров'я	1,3 Письмо 2 Письмо	Образотворче мистецтво	1-А	12:25..13:10

Методики які застосовують викладачі

Завдання на розвиток уваги. У квадраті в одній із клітин сидить муха. Вчитель говорить, як вона рухається, а учні повинні стежити очима за її пересуванням і наприкінці сказати, у якій клітині вона зупинилася.

Дискусія. Для чого потрібно бути уважним у школі? (Висновок: щоб добре вчитися.) Для чого потрібно добре вчитися? (Висновок: щоб стати грамотною, освіченою людиною, щоб у майбутньому забезпечити собі можливість займатися цікавою, улюбленою справою.)

Основні виховні заходи (на листопад)

ЛИСТОПАД

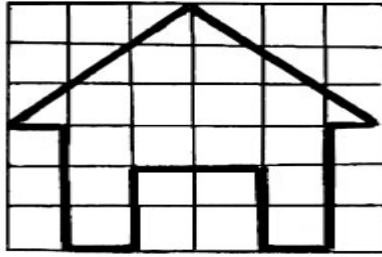
№ п/п	Заходи	I тиждень 3-7.11	II тиждень 10-14.11	III тиждень 17-21.11	IV тиждень 24-28.11
1.	Виховні години, класні збори	Зустріч з шкільною медсестрою «Чистота і здоров'я»	Бесіда «Будь чесним і правдивим»	Година ширих думок «Професій різних є багато...»	Бесіда «Яка в тебе влада»
2.	Напрямок виховної роботи: Ціннісне ставлення до себе			Бесіда «Чистота – запорука здоров'я»	
3.	Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей	Уявна подорож «Кого з друзів ти візьмеш у похід?»	Бесіда «Що таке толерантність?»		
4.	Ціннісне ставлення до праці			Інсценізація казки «Про двох братів – Змійка та Невмійка»	
5.	Ціннісне ставлення до природи		Конкурс віршів про осінь		Бесіда «Звірі – малята»

6.	Ціннісне ставлення до культури і мистецтва		Година милування осінньою природою		
7.	Ціннісне ставлення до особистості до суспільства і держави			Вшанування пам'яті загиблих під час Голодомору 1932-33 рр.	Гра-подорож «Наша мова солов'їна»
8.	Індивідуальна робота з учнями	Бесіда про збереження шкільного майна	Спостереження за поведінкою на перерві	Індивідуальні бесіди з учнями щодо дотримання правил гігієни.	Бесіда з учнями з поганою поведінкою
9.	Робота з батьками	Бесіда з батьками, діти яких порушують поведінку	Батьківські збори №2 «Організація режиму дня школяра»	Відвідати батьків з метою вивчення умов проживання	Бесіда з батьками, діти яких систематично запізнюються.
10.	Участь у загальношкільних заходах	Вечір до Дня української писемності та мови		Участь в Акції «Запали свічку!»	Тиждень сприяння здоровому способу життя

Основні виховні заходи (на грудень)

ГРУДЕНЬ					
№ п/п	Заходи	I тиждень 1-5.12	II тиждень 8-12.12	III тиждень 15-19.12	IV тиждень 22-26.12
1.	Виховні години, класні збори	Година спілкування «Зимові звичаї українського краю»	Бесіда «Рідна природа взимку: скорпризи і клопоти»	Класні збори «Підведення підсумків роботи за I семестр»	Бесіда «Правила поведінки взимку»
2.	<i>Напрямки виховної роботи:</i> Ціннісне ставлення до себе		Година відкритих думок «Розкажи про себе»		Інструктаж з правил поведінки під час зимових канікул
4.	Ціннісне ставлення до праці		Екскурсія в бібліотеку		Конкурс «Іграшка своїми руками»
5.	Ціннісне ставлення до природи			«Зелені друзі мого краю»	
6.	Ціннісне ставлення до культури і мистецтва		Виставка малюнків «Краса природи»		
7.	Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави	Урок мужності до Дня Збройних сил України		«Моя рідна Україна»	
8.	Індивідуальна робота з учнями	Бесіда «Твої обов'язки в сім'ї»	Бесіда з учнями з поганою поведінкою	Спостереження за поведінкою на перерві	Індивідуальні бесіди з учнями щодо дотримання правил гігієни
9.	Робота з батьками	Бесіда з батьками, чиї діти слабо читають	Відвідати батьків з метою вивчення умов проживання	Засідання батьківського комітету	Бесіда з батьками, дітями яких порушено поведінку
10.	Участь у загальношкільних заходах			Свято Миколая	Тиждень безпеки перед зимовими канікулами Новорічне свято

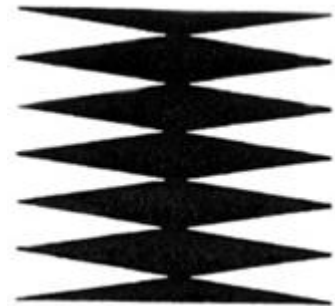
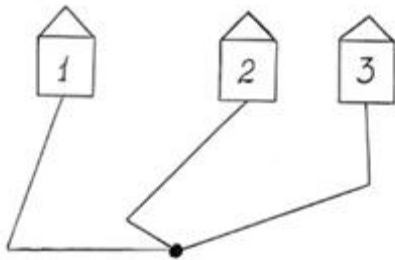
Сприйняття інформації на слух і її запам'ятовування. На дошці рисується квадрат розміром 6 x 6 клітин. Учні повинні стежити очима за пересуваннями уявлюваного олівця, яким управляє вчитель. Вчитель говорить, на скільки клітинок і в яку сторону треба проводити лінію.

Вчитель. «Уявіть собі, що ви відступили на одну клітину ліворуч унизу. Тепер ви ведете олівець на три клітини — нагору, одна клітина — уліво, три клітини — навкоси вправо нагору, три клітини — навкоси вправо донизу, одна клітина — уліво, три клітини — вниз, одна клітина — вліво, дві клітини — нагору, дві клітини — вліво, дві клітини — вниз, одна клітина — вліво».

Сприйняття й окомір. Пред'являються три малюнки. На першому необхідно визначити, яка із трьох доріг, що ведуть до трьох будинків, довше.

На другому малюнку потрібно співвіднести висоту й ширину зображеної фігури.

На третьому малюнку рівняються дві відстані — від носа верхньої ящірки до носа середньої й від носа середньої ящірки до носа нижньої. Яка відстань більше?

Розвиток зорової пам'яті. Пропонується за один хвилину запам'ятати дев'ять показаних на плакаті фігур. Потім необхідно замалювати їх у зошиті. Після цього фігури знову показуються, і учні звіряють їх зі своїми.

⌒	⊖	⌒
⌒	⌒	⌒
⌒	⌒	⌒

Висновки. Розвиток здібностей - процес складний, має свої особливості на кожному віковому етапі, тісно пов'язаний з розвитком інтересів дитини самооцінкою його успіхів у тій чи іншій діяльності, і залежить від багатьох соціальних умов. До їх числа слід віднести особливості виховання, потреба суспільства в тій чи іншій діяльності, особливості системи освіти та ін.

Розвиваючись, дитина засвоює нові психологічні риси і форми поведінки, завдяки яким він стає маленьким членом людського суспільства.

У молодшому шкільному віці формується той порівняно стійкий внутрішній світ, який дає підставу вперше назвати дитину особистістю, хоча, звичайно, особистістю, ще не цілком сформованою, але здатної до подальшого розвитку і вдосконалення.

У процесі свого психічного розвитку дитина опановує властивими людині форми поведінки серед інших людей. Цей рух онтогенезу пов'язане з розвитком внутрішньої позиції, яка відрізняє дитини від інших і водночас несе в собі вікові і загальнолюдські внутрішні риси. Саме цілісне психічний розвиток дитини містить потенціал загальнолюдських і індивідуальних властивостей.

Тим часом дитина активно включається у навчальну діяльність, яка не дається людині від народження, а формується. Навчальна діяльність – процес набуття нових знань, умінь і навичок. Психічними утвореннями, необхідними для успішного оволодіння будь - якою діяльністю, є здібності.

Здібності - прижиттєві освіти, їх розвиток іде в процесі життя, що середовище, виховання активно формує їх. Таким чином, здібності - індивідуально-психологічні особливості людини, які у діяльності і є умовою успішності її виконання.

У дитинстві формуються як загальні здібності, необхідні для здійснення кількох видів діяльності (наприклад, здатність дитини орієнтуватися в просторі), так і спеціальні, що допомагають опановувати будь - якою діяльністю (наприклад, музичний слух). Найбільш важливими для розвитку є загальні здібності.

Здібності, на відміну від знань, умінь і навичок, мають неминуще значення для всього людського життя.

Джерела:

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. - 2-е вид. - СПб.: Питер, 1999.
2. Лейтес І. С. Способности и одаренность в детские годы. - М.: Знание, 1984.
3. Дем'янчук О.Д. Розвиток музичних здібностей у молодших школярів // Початкова школа. - 1995. - №4. - С.32-34.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Яцюшка Юлія. Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах

Найбільш характерною рисою дітей вікового періоду з 7 до 11 років є те, що у цьому віці дошкільник стає школярем. Це перехідний період, коли дитина поєднує в собі риси дошкільного дитинства з особливостями школяра. Ці якості поєднуються в його поведінці і свідомості у вигляді складних, часом суперечливих сполучень. Як і будь-який перехідний стан, даний вік багатий прихованими можливостями розвитку, які важливо своєчасно впіймати і підтримати. Основи багатьох психічних якостей особистості закладаються і культивуються у молодшому шкільному віці.

Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого шкільного віку

Як і в дитячому садку, у навчанні дітей молодшого шкільного віку важлива роль належить ігровим прийомам, змінам ситуацій, чергуванню слухових і моторно-рухових дій, використанню наочності, поєднанню живого виконання музики з грамзаписом. Для ефективного навчання вчителям необхідно всіляко заохочувати та зацікавлювати учнів, використовуючи різноманітні прийоми.

Дитина-дошкільник стає школярем і його основною діяльністю тепер є навчання. В жодному шкільному віці навчальна діяльність не пов'язана так тісно зі станом здоров'я і фізичним розвитком, як у молодших школярів. В цьому віці недостатнє відношення до здоров'я дитини може бути серйозним гальмом для успішного навчання.

В цьому віці відбуваються суттєві зміни у всіх органах і тканинах тіла. Так, формуються всі вигини хребта – шийний, грудний і поперековий. Але закріплення скелета ще не закінчується, звідси – його велика гнучкість і рухливість, які відкривають як великі можливості для правильного фізичного виховання і занять багатьма видами спорту, так і можливості, в яких криються негативні наслідки (при відсутності нормальних умов фізичного розвитку).

У молодших школярів енергійно міцніють м'язи і зв'язки, росте їх об'єм, зростає загальна м'язова сила. При цьому більші м'язи розвиваються раніше менших. Тому діти більш здатні до порівняно сильних і розмашистих рухів, але важче справляються з рухами дрібними, які потребують точності. Закріплення п'ясть рук закінчується до 9-11 років, а зап'ястя до 10-12 років. Перевантажувати молодших школярів письмовими завданнями не слід.

У молодших школярів інтенсивно росте і добре постачається кров'ю м'яз серця, тому він порівняно витривалий. Завдяки великому діаметру сонних артерій головний мозок отримує достатньо крові, що є важливою умовою його працездатності. Вага головного мозку отримує достатньо крові, що є важливою умовою його працездатності. Вага головного мозку помітно збільшується після 7 років. Особливо збільшуються лобові долі мозку, які

відіграють велику роль у формуванні вищих і найбільш складних функцій психічної діяльності людини.

В цей період характерна зміна взаємовідносин процесів збудження і гальмування. Гальмування стає більш помітним, ніж у дошкільника. Але схильність до збудження ще дуже велика, звідси – непосидючість молодших школярів.

Свідома і розумна дисципліна, систематичність вимог дорослих є необхідними зовнішніми умовами формування у дітей нормальних взаємовідносин процесів збудження і гальмування. Разом з тим до 7 років їхній загальний баланс відповідає новим вимогам до дисципліни, посидючості і витримки.

Таким чином, у молодших школярів у порівнянні з дошкільнятами, відбувається значне зміцнення скелетно-м'язової системи, відносно стійкою стає серцево-судинна діяльність, більшу рівновагу набувають процеси нервового збудження і гальмування.

Всі ці фізичні особливості молодших школярів вчитель повинен обов'язково врахувати у виховному процесі.

Тільки зі вступом дитини до школи його розумова діяльність стає розумовою роботою, яка точно планується і спрямовується на отримання певних результатів.

У взаємозв'язку змісту набутих знань з набутими навичками розумової праці відбувається те, що можна назвати розумовим ростом дитини, який конкретно доводиться здатністю дитини засвоювати все більш складні завдання і набувати все більш складні навички, а також в здатності до самостійної і творчої розумової праці.

У розумовому рості молодшого школяра велику роль відіграє формування навчальної спрямованості, відповідального відношення до навчання. Від вчителя в першу чергу залежить, наскільки серйозною і стійкою буде навчальна спрямованість учнів. Діти молодшого шкільного віку ще не мають глибокої спрямованості, тієї принциповості у відношення до навчання, які формуються на більш пізніх ступенях навчання.

Розвиток окремих психічних процесів здійснюється протягом всього молодшого шкільного віку. Засвоєння знань потребує відповідного розвитку процесів безпосереднього пізнання дійсності: відчуття, сприймання і спостереження.

Спеціально вивчається розвиток звуковисотного слуху (О.М. Леонт'єв), тонкощі розрізнення звукових відтінків у процесі навчання музичної діяльності. Дослідження показали, що з віком вдосконалюється не тільки абсолютна і вирізняльна чутливість дітей, скільки вміння використовувати різноманітні відтінки звуків, що сприймаються для осмислення музичного твору.

Одночасно із загальним розумовим розвитком дитини вдосконалюється і діяльність її аналітичного апарату. Розвинений аналітичний апарат сприяє тому, що діти стають чутливими до гармонійних і дисгармонійних поєднань

кольорів, звуків, рухів. Зростає й рівень естетичних переживань дітей, що збагачує почуття, підвищується загальна культура.

Отже, відчуття розвиваються в загальному процесі формування й вдосконалення психічної діяльності дитини.

У молодшому шкільному віці далі продовжує розвиватись сприйняття. Завдяки вдосконаленню спостереження сприймання перетворюється в дедалі більш цілеспрямований і керований процес. Істотно розвивається і спеціальний вид сприймання – слух. Слух є своєрідною формою розумової діяльності.

Враховуючи, що молодший шкільний вік є особливо перспективним у розвитку музичного сприймання, необхідна достатня навантаженість на пам'ять дітей. Вона створює запас вражень і знань, потрібних для формування інтересу до музики.

Необхідною умовою засвоєння знань є увага. У дітей цього віку невимущена увага домінує над вимущеною. Це пов'язано з тим, що в цьому віці воля ще не розвинута, регулювання діяльності другої сигнальної системи по відношенню до першої недостатнє. Тому вчителю початкових класів потрібно привертати увагу учнів таким викладанням матеріалу, який не потребує від них великого напруження. Але цим обмежуватись не можна, потрібно розвивати і вимущену увагу учнів, щоб вони привчали змушувати себе бути уважними. Це вдається в тому випадку, коли перед учнями ставляться завдання ясні та посильні.

Для збереження уваги протягом навчальної години необхідно декілька пауз чи відпочинок тривалістю 1-2 хвилини.

Для спеціального і систематичного музичного розвитку на уроках висуваються ті операції і форми мислення, від яких в найбільшій мірі залежить усвідомлення музичного сприймання: аналіз музичного твору (загальна характеристика музики, аналіз виразності окремих засобів), порівняння одного твору з іншими.

Спеціально проведені спостереження показали, що молодші школярі ще недостатньо володіють названими розумовими операціями, їх потрібно цьому навчити. Самостійно виконувати такі операції, де потрібно самостійно мислити, вони ще не вміють. Важливо вчити дітей способам мислення. Привчати спочатку виділяти головне в музиці (її емоційний зміст, загальний характер), потім аналізувати використані композитором засоби музичної виразності.

Таким чином, мислення дітей характеризується конкретністю та емоційністю. Як говорить К.Д. Ушинський, дитина мислить формами, звуками, відчуттями взагалі. Конкретність мислення означає помітне домінування першосигнальної діяльності над другосигнальною, а звідси - і труднощі в узагальненні, у відволіканні, коли це потрібно, від конкретних предметів, явищ та ситуацій. Емоційність дитячого мислення у тому, що діти дуже жваво переживають все, над чим їм доводиться думати.

Мислення молодшого школяра розвивається у взаємозв'язку з мовою, яка стає більш зв'язною і стрункою. Діти вже відчують виразність епітетів і порівнянь, спроможності розповісти про свої враження. Набувається деякий досвід спілкування з музикою, різноманітнішою стає їхня музична діяльність. Виконання пісень і танців, втілення музично-ігрових образів у русі набуває виразності, що свідчить про змогу учнів передати своє ставлення до музики.

Помітними стають вияви музичних здібностей у дітей, особливо у сфері мелодійного слуху. Учні можуть пізнавати знайомі пісні, визначати характер музики, виділяти найяскравіші засоби музичної виразності. У них поступово налагоджується вокально-слухова координація, диференціюються слухові відчуття. Однак ще не сформований голосовий апарат вимагає обережного та послідовного розвитку діапазону голосу, обмеження сили звучання.

Процес формування співацьких навичок багато в чому залежить від індивідуальних особливостей дітей, від співацької підготовки, з якою вони прийшли в школу. Складність виховання співацьких навичок у молодших школярів полягає в тому, що вони не вміють аналізувати поставлене завдання загалом, не мають здібності переносити досягнуті результати з одного завдання на інше, більш складне, не бачать зв'язку між окремими навичками.

Як і в дитячому садку, у навчанні першокласників важлива роль належить ігровим прийомам, змінам ситуацій, чергуванню слухових і моторно-рухових дій, використанню наочності, поєднанню живого виконання музики з грамзаписом.

А.С. Макаренко писав: "Гра обов'язково повинна бути присутня у дитячому колективі. Дитячий колектив, який не грає, не буде справжнім дитячим колективом". Ігрова форма навчання – важливий принцип організації учбової діяльності молодших школярів. Ці особливості загального і музичного розвитку дітей молодшого шкільного віку визначають конкретний зміст та методику навчання і виховання на уроках музики.

Програма не вимагає, щоб першокласники оперували спеціальними термінами, адже їм доступні лише початкові узагальнення. Тому знання про музику, які вони дістають, повинні безпосередньо пов'язуватися з їх практичними діями.

Методи розвитку здібностей

Загальні відомості про навчальний заклад. Дрогобицька дитяча музична школа №1 знаходиться за адресою: вул. Шевченка, 10, м. Дрогобич, обл. Львівська, Україна. Вона заснована в 1945 році. За більш як 60-и річну діяльність школу закінчили більш як 2400 учнів. Майже 10% учнів обрали музику своєю спеціальністю – закінчили середні та вищі музичні навчальні заклади і працюють в початкових, середніх та вищих навчальних закладах, філармоніях та театрах.

Серед випускників школи – Геннадій Ляшенко, Галина Блажкевич, Мирослав Маринович, Богдан Сюта, Юрій Медведик, Юрій Бервецький, Ольга Катрич, Ярослав Дуб, Тарас Курчик та інші.

До 1960 року в школі діяв тільки хоровий колектив. Пізніше почали створюватись оркестри: симфонічний, камерний, духовий, народних інструментів, ансамблі.

На даний час в школі навчається 355 учнів на 12 спеціальностях. У 2004 році в школі відкрито клас естрадного сольного співу.

Навчальний процес забезпечують 55 викладачів, 42 з них мають вищу базову освіту, 14 – середню спеціальну. 43 викладачі школи мають вищу кваліфікаційну категорію викладача та педагогічні звання “старший викладач” та “викладач-методист”.

Учні школи брали участь і ставали переможцями: міжнародних, всеукраїнських та регіональних фестивалів та конкурсів - піаністів ім. Н.Нижанківського (м. Стрий), ім. В.Барвінського (м. Дрогобич); виконавців на народних інструментах "Провесінь - 2006" (м. Кіровоград), "Акорди Львова" (м. Львів), ім. А.Онуфрієнка (м. Дрогобич), "Візерунки Прикарпаття" (м. Старий Самбір), "Вічний рух" (м. Дрогобич); естрадної пісні "Перлини України" (м. Київ), "Сузір'я моря" (м. Одеса), "Кришталевий Трускавець" (м. Трускавець), "Різдвяні канікули", фіналістами телевізійного проекту "Крок до зірок", естрадної пісні (м. Івано-Франківськ); обласних конкурсів - піаністів, виконавців на народних, струнно-смичкових, духових інструментах.

В школі працюють такі творчі колективи:

- Хори учнів молодших та старших класів.
- Ансамблі скрипалів учнів молодших та старших класів.
- Камерний оркестр.
- Зразковий гурт “Прикарпатські музики”.
- Ансамбль скрипалів викладачів школи "Елегія" та тріо “Експромт”.

Викладачі школи займаються не тільки педагогічною, а й методичною роботою. 5 викладачів школи є членами обласних науково-методичних об'єднань викладачів мистецьких навчальних закладів області.

Загальні відомості про навчальний процес у музичній школі. У Дрогобицькій музичній школі №1 виділяють дві вікові групи:

- Молодша вікова група (6-10 років) – з 1 по 4 клас;
- Старша вікова група (10 – 14 років) – 4 по 8 клас.

Проте, крім цих двох вікових груп є ще підготовчий клас, так званий «нульовий». До нього зараховуються дітки п'яти і шести років.

Діти мають змогу навчатися на різних відділах музичної школи, а саме:

- фортепіанний;
- струнно-смичковий;
- духовий;
- народний;
- естрадний.

На цих відділах вони відвідуються заняття із спеціальності та теорії музики. Також обов'язковим для відвідування є шкільний хор.

В нульовому класі діти ознайомлюються з інструментом, з розташуванням клавіш на ньому (за допомогою різноманітних легеньких пісеньок, які починаються послідовно з кожної нотки) та вмінням сидіти під час гри за інструментом. Для постановки рук використовуються різноманітні вправи: переносу ручки з однієї клавіші на іншу (вправа «Веселка»), для того, щоб ручки були гнучкими і вільними від плечика, дітки роблять вправу на звільнення рук – «Пташка».

У молодшій віковій групі учні ознайомлюються з нотною грамотою, розвивають вміння читати ноти з листа. Викладачі розвивають відчуття метро ритму, під час виконання музичних творів, вміння запам'ятовувати їх на пам'ять і виконувати без нот. Працюють над організацією виконавського апарату дитини.

Для розвитку техніки виконання, наприклад, пропонується учням вивчення гам та етюдів. Це допомагає у здобутті таких навиків, як швидкість, біглисть пальців, їх активність.

У всіх наступних класах (1- 4) діти вивчають різноманітний репертуар: гами, етюди, п'єси, сонати, поліфонічні твори.

Для кожного учня розробляється такий індивідуальний план учня:

Міністерство культури і туризму України
Відділ культури та мистецтв виконавчих органів
_____ міської ради

(назва початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу)

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН УЧНЯ

Викладач _____

Предмет _____ (прізвище, ім'я) Клас _____

20__/20__ навчальний рік

Робочий план на I семестр Затверджую: _____ зав. відділенням (відділом)

Навчальний репертуар	
Вправи та гами	
Етюди	
Поліфонія	
Твір великої форми	
П'єси	
Для ознайомлення	

Робочий план на II семестр Затверджую: _____ зав. відділенням (відділом)

Навчальний репертуар	
Вправи та гами	
Етюди	
Поліфонія	
Твір великої форми	
П'єси	
Для ознайомлення	

В кінці року викладач повинен дати розгорнуту характеристику музичних здібностей, працездатності та успішності учнів, а також відмітити виконання плану за рік.

В характеристиці музичних здібностей учнів відзначають:

- Слухові дані – сприйняття висотності звуків, якість інтонування.
- Ритмічні дані – відтворення ритмічних рисунків, знання співвідношення тривалостей.
- Музична пам'ять – запам'ятовування мелодії твору в цілому, його частин, визначення характеру пам'яті: моторна, слухова, зорова.
- Виконавські дані: емоційність та відчуття стилевих особливостей твору; естрадні дані; характеристика володіння інструментом та наявність виконавських даних; фізичні дані.

Навчальний план школи. Навчальний план школи складений за таким принципом, що кожних два місяці проводиться контрольний захід (технічний залік, академконцерт, відкритий академконцерт для батьків, перевідний академконцерт в кінці навчального року).

1 півріччя:

- технічний залік (з 3 класу) - жовтень,
- академконцерт (з 0 по 8) - грудень.

Технічний залік передбачає виконання двох гам та етюд.

Програма академконцерту: поліфонічний твір та п'єса кантиленного (ліричного) характеру.

2 півріччя:

- Відкритий академконцерт для батьків – березень. Програма відкритого академконцерту: дві п'єси різного характеру.
- Перевідний академконцерт в кінці навчального року - травень. Програма перевідного академконцерту: соната, п'єса, етюд.

Фото із академконцерту

Учні музичної школи беруть участь у шкільних та обласних конкурсах, тематичних концертах школи та міста, а також у щорічних звітних концертах відділів.

Урок триває строго 45 хвилин. Перед кожним заняттям викладач повинен визначити тему та мету уроку, скласти програму творів запропонованих для вивчення. Після цього кожен урок проводиться за таким планом:

- На початку уроку вивчаються гами та етюди, які забезпечують технічний розвиток дитини.
- Перевірка домашнього завдання: Поліфонія або крупна форма; П'єса.
- Виставлення оцінки за проведене заняття.
- Запис домашнього завдання у щоденник.

Фото із регіонального конкурсу юних піаністів

Методи зацікавлення дітей молодших класів у музичній школі. Діточок початкових класів зацікавлюють музичними творами, які оформлені яскравими малюночками. Ці малюночки відображають сюжетну лінію запропонованої для вивчення п'єски. Кожна п'єска має назву, яка наптовхує дитину на образне мислення, і засобами звуків відтворює цю сюжетну лінію.

ІЖАК
Д. Кабалевський

11

ЕЖИК
Д. Кабалевський

Moderato

mf

p

mf

Чудово дітки сприймають і зацікавлюються грою вчителя. Перед вивчення кожної п'єси викладач сам виконує цей твір і дивлячись на реакцію учня вирішує чи він буде успішно її вивчати чи вона виявиться нудною та нецікавою для нього.

Також, наприклад, для кожної нотки є складена певна пісенька, вивчаючи яку, дитинці легше запам'ятати нотний стан. Так, є збірка таких пісенок – «Моя Україна», яка складається з трьох частин.

1 частина – призначена для «нульового» класу. Це початкове навчання нотного стану. У цій частині перша пісенька складається виключно з ноти «до», а всі наступні пісеньки поступово залучають по одній нові ноті для вивчення.

У пісеньці «Боже великий, Боже єдиний» - 1 нотка.

У пісеньці «Прийди сонечко» - дві нотки.

2 частина – призначена для першого класу. У ній є складніші для виконання п'єски, на яких вивчаються уже різні штрихи так, як лігато, нонлігато, стаккато.

3 частина – призначена для першого та другого класів. П'єски складнішого виконання, де твори виконуються двома ручками одночасно.

Також для легшого запам'ятовування нот використовують такі віршики:

- До: «Дощик дощик лється аж трава гнеться».
- Ре: «Реґ'яшка не зривай ре-ре-до заспівай».
- Мі: «Мі-мі-мі, ой як добре тут мені».
- Фа: «Фазан я не простий мій дзьобик золотий, А пісенька моя фа-фа-фа-фа-фа».

Збірник «Популярні твори» для фортепіано.

Зміст	
1. О, смереко. Л.Якимца	2
2. Танець маленьких каченят. Т.Ремделл	3
3. Бесаме мучо. Консуело Веласкес	4
4. Бімбо. П.Моріа	6
5. "Love theme from flash dance" П.Лобн	8
6. Циганочка.	10
7. Африка. П.Моріа	13
8. "In-Tango". G. Isgr	14
9. Мізинчик. П.Едікке	16
10. "Windmills of your mind". П.Манчінґ	18
11. Шарманка. І.Крутой	20
12. Жайвір. Р.Розірес	22
13. Квітучий травень. А.Поліщук / АНСАМЕЛЬ /	24
14. "Березы". / "Любу" /	28
15. Еммануель. Ф.Паметті	30
16. "Выше облаков". Тима Карото	31

Для того, щоб заняття проходило для дитинки не так нудно вчителі бавляться з ними у загадки. Дитинка, обернена від клавіатури в іншу сторону, на слух повинна вгадати, яку саме нотку натиснув вчитель. Після цього їй пропонується віднайти її на клавіатурі.

Щоб заохотити дітей до навчання, викладачі нерідко вдаються й до хитрощів таких, як заохочення до гри з допомогою солодкого. Вони дають дитині шоколадку, а вона в замін повинна заграти ще раз декілька тактів з твору. Або ж купують для дітей різноманітні красиві наклейки. Це такий своєрідний механізм мотивування, як позитивне підкріплення.

Якщо це вже дітки старші, дев'яти - десяти років, то найчастіше їх зацікавлюють підбором репертуару. Адже нерідко вони й самі знаходять в Інтернеті якісь популярні мелодії і просять, щоб вчитель навчив їх виконувати ці твори.

Також діток у музичній школі заохочують прослуховуванням музики у записах, вивченням колядок та щедрівок до свят, а також різних веснянок.

З першого класу дітки мають змогу грати у ансамблі з вчителем або ж з ще одним учнем, тобто виконувати твір у «чотири руки». Це виявляється дуже захоплюючим і цікавим заняттям для дітей такого віку.

Висновки. Молодший шкільний вік, як перехідний період у житті дитини, містить у собі можливості для її розвитку, які обов'язково необхідно враховувати та використовувати у навчанні.

Від вчителя в першу чергу залежить, наскільки серйозною і стійкою буде навчальна спрямованість учнів. Діти молодшого шкільного віку ще не мають глибокої спрямованості, тієї принциповості у відношення до навчання, які формуються на більш пізніх ступенях навчання.

Оскільки діти даного віку є непосидючими, неуважними, не мають навчальної спрямованості, потрібно їх зацікавлювати у навчанні різними способами. Важлива роль тут належить ігровим прийомам змінам ситуацій, чергуванню слухових і моторно-рухових дій, використанню наочності, поєднанню живого виконання музики з грамзаписом.

Ігрова форма навчання є важливим принципом організації учбової діяльності молодших школярів.

Джерела:

1. Савчин М. В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. - К.: Академвидав, 2005. - 360 с.
2. Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого шкільного віку. Режим доступу: <http://childflora.org.ua/?p=740>.
3. Кравців-Барабаш М. Моя Україна: Українські пісні для маленьких дітей. – 3 частини.
4. Милич Б. Маленькому піаністу. - "Музична Україна", 1981р.
5. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. - К, 1989. – 48.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

СЕРЕДНІЙ ТА СТАРШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Дика Ірина.

Розвиток творчих здібностей в підлітковому віці (12-17 років) у загальноосвітній середній школі

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури; якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення [5].

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий психолог Л. Виготський зазначав, що "творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині [2].

Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості з позицій психології, зазначає, що "під творчістю розуміють процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом "вибраних", вона доступна кожному. І школяр, який засвоює нові знання, розв'язує нову, незнайому задачу, і робітник, який виконує нове технічне завдання, і комбайнер, якому потрібно в процесі збирання урожаю врахувати вологість колосся, напрямок вітру – всі вони займаються творчістю, розв'язують творчі задачі". [2, 3]

Творча особистість – це людина, здатна проникати в суть ідей і втілювати їх усупереч усім перешкодам аж до отримання практичного результату. Саме це мав на увазі Т. Едісон, коли казав, що винахід – це 10 відсотків натхнення і 90 поту. Як зазначає В. Моляко, основними методами вивчення творчості є методи спостереження, самоспостереження, біографічний метод (вивчення біографій видатних людей, творців у певних галузях науки, культури, техніки та ін.), метод вивчення продуктів діяльності (учнівської зокрема), тестування, анкетування, експериментальні методи, хоч застосування останніх пов'язане зі значними труднощами, оскільки будь-який творчий процес є оригінальним, єдиним у своєму роді, такий, що не відтворюється точно в тому самому вигляді при повторному спостереженні [3].

Щоб діагностувати і систематично формувати творчу особистість у процесі навчання, треба знати її властивості, творчі риси її характеру. Вчені-дослідники виділяють такі основні властивості творчої особистості: сміливість думки, схильність до ризику; фантазія; уявлення та уява; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння

переносити знання і досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість мислення; здатність до самоуправління.

О. Кульчицька виділяє ще такі властивості творчої особистості: виникнення спрямованого інтересу до певної галузі знань ще в дитячі роки; зосередження на творчій роботі, спрямованість на обраний напрям діяльності; велика працездатність; підпорядкованість творчості духовній мотивації; стійкість, непоступливість у творчості, навіть упертість; захоплення роботою [7].

В. Моляко вважає однією з основних якостей творчої особистості прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидке і легке засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі.

Дехто з фахівців виділяє, крім того, такі риси творчої особистості, як цілісність сприйняття, зближення понять, здібність до передбачення (логічність, творчість, критичність уяви), рухливість мови, готовність до ризику, схильність до гри, інтуїція і підсвідома обробка інформації, дотепність та ін.

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності [1].

Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний "двигун", який запусить би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна "мотиваційна основа".

Характеристика вікового періоду

Підлітковий вік охоплює період від 11 – 12 до 14 – 15 років, що відповідає середньому шкільному вікові, тобто 5 – 9 класам сучасної школи. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані з докорінним ламанням попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків дитини. Відбуваються вони за порівняно короткий час, здебільшого бувають несподіваними і надають процесові розвитку стрибкоподібного, бурхливого характеру. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою у підлітка суб'єктивних труднощів. Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється ефективним щодо молодшого школяра впливам дорослих, у різних формах проявляє непослух, опір і протест (упертість, грубість, негативізм, замкненість).

Підлітковий вік називають перехідним і тому, що у цей період відбувається перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Ця особливість проявляється в фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості.

Вже більше століття ведеться дискусія про те, якими факторами зумовлений психічний та особистісний розвиток підлітка: біологічними чи

соціальними. Проблема біологічного чинника пов'язана з тим, що саме на цей вік припадають кардинальні зміни в організмі дитини, розгортається процес статевого дозрівання.

Підлітковий вік характеризується швидким, нерівномірним ростом і розвитком організму. Відбувається ствердіння скелета, вдосконалюється м'язова система. Однак нерівномірність розвитку серця і кровоносних судин, а також посилена діяльність залоз внутрішньої секреції часто спричинюють тимчасові розлади кровообігу, підвищення тиску, напруження серцевої діяльності, посилення збудливості дітей, що виражається у нервозності, швидкій втомі, запамороченнях і підвищеному серцебитті. Нервова система підлітка ще не зовсім готова витримати сильні, тривалі подразники, часто перебуває під їх впливом у стані загальмованості або сильного збудження.

У намаганнях пояснити суттєві анатомо-фізіологічні зміни в організмі підлітка сформувалися різноманітні теорії про біологічну зумовленість його особливостей. Автор першої фундаментальної праці про підлітковий період, американський психолог Гренвіл-Стенлі Холл (1844—1924), осмислюючи багатий і різноманітний матеріал спостережень, висунув теорію рекапітуляції, згідно з якою розвиток індивіда схематично відтворює та повторює історію людського роду, виявляючись у генетично запрограмованій послідовній зміні спадково зумовлених форм поведінки, почуттів і соціальних інстинктів. Особливості підліткового віку С. Холл асоціював із бурхливою перехідною епохою, “коли наші пращури вели кочове життя, билися, полювали, доглядали вогнище, блукали на волі, шукали пригод”.

Психологічні особливості підлітків науковці пояснювали фактом статевого дозрівання, яке є домінантою розвитку в цьому віці, вважаючи кризи неминучими, біогенетично зумовленими. За таких умов найраціональнішими, за переконаннями С. Холла, є методи пасивної педагогіки, оскільки втручання в розвиток підлітка для того, щоб змінити, виправити його, є недоцільними і шкідливими, бо не можна змінити природу.

Згідно з психоаналітичною теорією З. Фрейда неминучість у підлітковому періоді внутрішніх і зовнішніх конфліктів є нормою, а випадки безконфліктного розвитку свідчать про різноманітні варіанти патологічного розвитку.

У 20—30-ті роки ХХ ст. психологічна наука зосереджувалася на пізнанні залежності деяких особливостей особистості підлітка від його соціального оточення. З цією метою було досліджено життя і психічні особливості підлітків в умовах примітивної цивілізації острова Самоа задля встановлення, що в розвитку людини залежить від природи, а що від культури (конкретних суспільно-історичних умов). Результати досліджень описані у працях американського етнографа Маргарет Мід (1901—1978). Оскільки в розвитку підлітків острова Самоа симптомів кризи не виявлено, це переконливо доводить необґрунтованість тверджень про біологічне походження підліткової кризи. Вона пов'язана не із дозріванням організму, а з особливостями

соціалізації. Однак індивідуальні варіанти її перебігу певною мірою залежать від вроджених особливостей нервової системи.

На основі етнографічних досліджень американський психолог Рут Бенедикт (1887—1948) зробила висновок, що перехід від дитинства до дорослості різний у різних суспільствах і його не можна вважати природно зумовленим. Вона довела, що конкретні соціальні обставини життя дитини зумовлюють тривалість підліткового віку, наявність чи відсутність кризи, конфліктів, труднощів, особливості переходу від дитинства до дорослості. Згідно з цими дослідженнями у людині природне не може бути протиставлене соціальному, оскільки природне в ній теж є соціальним.

У дослідженні підліткового віку важливо, на думку Л. Виготського, виокремити основне новоутворення у психіці підлітка, з'ясувати соціальну ситуацію його розвитку, яка у кожному віці передбачає неповторну систему стосунків дитини і середовища. А суть кризи перехідного віку полягає у перебудові цієї системи. Психологічний зміст підліткової кризи пов'язаний з виникненням почуття дорослості, розвитком самосвідомості, ставлення до себе як до дорослої особистості, до своїх нових можливостей і здібностей. Підліткам властиві прагнення до ідеалів, максималізм, значні фізіологічні зміни.

Отже, враховуючи різні теорії, можна стверджувати, що особливості проявів і перебігу підліткового періоду залежать від конкретних соціальних обставин життя і розвитку підлітка, його соціальної позиції у світі дорослих. Вирішальна роль у його психічному розвитку належить передусім системі соціальних відносин (відносин із навколишнім світом). Біологічний чинник впливає на підлітка опосередковано — через соціальні стосунки з оточенням.

Методи розвитку творчих здібностей у підлітковому віці

Дослідження проводилась у середній загальноосвітній школі-гімназії міста Перемишляни, вулиця Привокзальна.

На 1.09.2013р. в школі-гімназії навчалися 639 учнів. З них:

- у 1-4 класах – 217 школярів;
- у 5-9 класах – 313 школярів;
- у 10-11 класах – 109 школярів.

З 1 вересня 2013р. в школі-гімназії функціонує 27 класів, з них

- 1-4 – 9 класів;
- 5-9 – 13 класів;
- 10–11 – 5 класів.

Навчально-виховний процес у школі забезпечують 59 учителів (з них 3 працюють за сумісництвом). Жінок – 51, чоловіків – 8. З них мають:

- вищу кваліфікаційну категорію – 35 учителів,
- I кваліфікаційну категорію – 4 учителі,
- II кваліфікаційну категорію – 5 учителів,
- спеціалісти з вищою освітою – 3 учителі,
- спеціалісти із середньою спеціальною освітою – 9 учителів.
- 1 учитель має педагогічне звання "Заслужений працівник освіти"

- 10 учителів мають педагогічні звання «учитель-методист»,
- 22 учителів педагогічні звання «старший учитель»,
- 5 учителів нагороджені значком «Відмінник освіти України».

За стажем роботи:

- від 3-х до 10-ти років – 13 учителів;
- від 10-ти до 20-ти років – 17 учителів.

За віком:

- до 30 років – 9 учителів;
- 31-40 років – 16 учителів;
- 41-50 років – 14 учителів;
- 51-55 років – 8 учителів.

Середнє тижневе навантаження – 18 годин.

Крім того, в школі працює 20 осіб обслуговуючого персоналу.

Бесідуючи із шкільними педагогами (Вішован М.М., Зозуля Г.З.), які навчають дітей від 5 по 9 класи, та шкільним психологом (Боршовська Л.О.) зроблені певні висновки.

Школа та учителі допомагають розвинути в учневі здібну, талановиту і творчу особистість, яка готова до дорослого життя і здатна протистояти труднощам.

«Для цього учням варто надавати максимум можливостей для випробовування себе в творчості, причому починати треба з найпростіших завдань» - твердять педагоги.

Навчання творчості має відбуватися в першу чергу і в основному на програмному навчальному матеріалі з різних предметів, а в разі потреби й на спеціально побудованій системі задач. Засвоюючи досвід творчої діяльності, характерні для неї процедури, учні набувають здібності видозмінювати ті стереотипи мислення, яким вони вже навчилися, вчать відмовлятися від стереотипів, конструювати нові підходи до осмислення раніше засвоєного або нового змісту.

Розвитку творчості у дітей допомагають і інші здібності які виробляються в процесі навчання.

Здібності виділяти істотне спільне і відволікатися від несуттєвого (абстрагування). Критерієм оцінки є логічність, правильність, глибина суджень і висновків, вміння описувати явища, процеси, логічно зв'язано, повно і правильно викладати думки. Критерієм оцінки цього вміння є повнота, глибина, логічність.

Здібності формулювати правильне означення об'єкта, встановлювати родову ознаку і видову відміну. Критерієм оцінки цієї здібності є стислість, правильність сформульованого означення.

Здібності пояснювати, що свідчить про інтелектуально-логічне вміння аргументовано викладати і розкривати сутність питання, проблеми, способи її розв'язання. Критерієм оцінки є повнота, аргументованість суджень.

Здібності доводити, обґрунтовувати. Критерієм є аргументованість і володіння процедурами доведення. [3, 2]

Інтелектуально-евристичні здібності особистості включають:

- Здібності генерувати ідеї, висувати гіпотези, що характеризує інтелектуально-евристичні властивості особистості в умовах обмеженої інформації, прогнозувати розв'язання творчих задач, інтелектуально вбачати і висувати оригінальні підходи, стратегії, методи їх розв'язання. Критерієм оцінки є кількість ідей, гіпотез, що висувається особистістю за одиницю часу, їх оригінальність, новизна, ефективність для розв'язання творчої задачі.
- Здібність до фантазії. Це найбільш яскраве виявлення творчої уяви, створення інколи неправдоподібних, парадоксальних образів і понять. Критерієм оцінки є яскравість і оригінальність образів, новизна, значимість фантазії, що виявляється при розв'язуванні творчих задач.
- Асоціативність пам'яті, здібність відображати і встановлювати у свідомості нові зв'язки між компонентами задачі, особливо відомими і невідомими за схожістю, суміжністю, контрастом. Критерієм оцінки є кількість асоціацій за одиницю часу, їх оригінальність, новизна, ефективність для розв'язання задачі.
- Здібність бачити протиріччя і проблеми. Критерієм оцінки є кількість розкритих протиріч, сформульованих проблем за одиницю часу, їх новизна й оригінальність.
- Здібність до переносу знань, умінь у нові ситуації характеризує продуктивність мислення. Критерієм оцінки є широта переносу (внутрішньооб'єктний – близький, міжпредметний – дальній), ступінь ефективності переносу знань і умінь для розв'язання творчих задач.
- Здібність відмовлятися від нав'язливої ідеї, перебороти інерцію мислення. Критерієм оцінки є ступінь швидкості переключення мислення на новий спосіб розв'язання творчої задачі, гнучкість мислення в пошуку нових підходів до аналізу протиріч, що виникають.
- Незалежність мислення характеризує здібність не слідувати бездумно загальноприйнятій точці зору, бути вільним від думки авторитетів, мати свою точку зору. Критерієм оцінки є гнучкість та інверсія мислення, ступінь незалежності власної думки від думки інших.
- Критичність мислення – це здібність до оціночних суджень, видіння правильно оцінити процес і результат власної творчої діяльності та діяльності інших, уміння знаходити власні помилки, їх причини і причини невдач. Критерієм оцінки є об'єктивність критеріїв оціночних суджень, а також ефективність виявлення причин своїх помилок і невдач [6, 1].

Творчою задачею називають таку, яка або вся в цілому є новою (не знайома для суб'єкта), або ж, меншою мірою, містить значну новизну, що і зумовлює значні розумові зусилля, спеціальний пошук, знаходження нового способу її розв'язання [4].

Аналізуючи стан формування знань і навичок в процесі навчання в школі, що включає елементи творчої діяльності, на сучасному етапі й орієнтуючись

на систему планування результатів навчання, можна прийти до висновку про доцільність функціонування в навчальному процесі більше складної структурної одиниці – системи творчих завдань як засобу формування творчих здібностей школярів.

Система творчих завдань повинна бути орієнтована на формування знань і умінь школярів, одночасно розглядатися і як сукупність творчих завдань, і як єдине ціле. Системоутворюючим фактором об'єднання творчих завдань виступає мета сучасної школи, пов'язана із творчою спрямованістю освіти.

Можна розвивати творчі здібності та формувати відповідні навички учнів, якщо використовувати спеціальні евристичні – схеми організації розумової діяльності, що реалізуються опосередковано через спеціально організовані методичні заходи на уроках.

Педагоги наголошують також на таких евристичних методах:

1) *Колективна "мозкова атака"* (або "метод мозкового штурму", або брейнстормінг). Цей метод було запропоновано американським ученим А. Осборном як покращений варіант евристичного діалогу Сократа. Його використовують в умовах групових форм навчання, причому найоптимальнішими вважають групи від 7 до 13 осіб.

Винахідники та експериментальне навчання в школі свідчать, що колективно генерувати ідеї ефективніше, ніж індивідуально.

У шкільній практиці активізація навчально-творчої діяльності часто стримується через побоювання учнів помилитися і бути підданими критиці. Заважає також жорсткий стиль керівництва, тиск думок авторитету вчителя або здібних товаришів, відсутність позитивних емоцій.

"Мозковий штурм" як колективний метод генерування ідей при розв'язанні творчих задач ставить за мету зібрати якнайбільше різноманітних ідей. Щоб усунути негативні моменти традиційного колективного навчання, вводять принципи і правила цього методу: абсолютна заборона критики ідей, запропонованих учасниками "мозкового штурму", схвалення усіх можливих реплік, жартів. Керівник дискусії повинен уміло спрямовувати її хід, вдало ставити стимулюючі запитання, при потребі підказувати, використовувати репліки. Перевага віддається гетерогенним (різнорівневим) групам. "Мозковий штурм" може продовжуватися від 15 хвилин до 1 год. Відбір ідей здійснюють спеціалісти, експерти, які оцінюють ідеї у два етапи: спочатку із загальної кількості відбирають найраціональніші і найоригінальніші, а потім з урахуванням специфіки задачі і мети її розв'язання.

Отже, метод А. Осборна "мозкового штурму" активізує творчу думку при виконанні чотирьох правил:

- виключається критика, можна висловлювати без побоювання будь-яку думку;
- заохочується будь-яке вільне асоціювання: чим більш дикою здається ідея, тим краще;
- кількість ідей, які висувають, повинна бути якомога більшою;

- дозволяється як завгодно комбінувати висловлені ідеї, видозмінювати їх, тобто "покрашувати" ідеї, що висунуті іншими членами групи.

Зараз початковий ентузіазм щодо "мозкового штурму" зменшився, крім того, питання ставляться щодо з'ясування: які задачі розв'язуються цим методом, з яких осіб обирати групи, якими шляхами підвищувати ефективність їхньої діяльності? Виявлена користь від поєднання брейнстормінгу із синектичним методом.

2) *Сутність методу синектики*, запропонованого І. Гордоном як метод творчої діяльності, полягає в тому, щоб глибоко вивчити проблему і звикнути до неї, тобто зробити незнайоме знайомим, а від звичного відмовитися. Вона ґрунтується на послідовному застосуванні чотирьох видів аналогій: прямої (як розв'язують схожі задачі), особистої (уявляючи себе на місці об'єкта, що змінюється), символічної (у вигляді короткої образної назви задач) і фантастичної (з використанням казкових персонажів).

3) *Морфологічний аналіз* як метод розв'язування творчих задач був запропонований Цвіккі. Сутність його полягає в тому, що враховують параметри будь-якого об'єкта – потужність, швидкість, вид руху, освітленість, спосіб обігрівання, охолодження, геометричні розміри тощо. Ці параметри – морфологічні осі – можуть по-різному варіюватися для різних випадків. Виписані можливі варіанти морфоосей і зведені разом формують морфологічний ящик. Нова конструкція може виявитися прогресивною, оскільки одержуємо стикування різних випадкових параметрів морфоосей.

4) При використанні *методу фокальних об'єктів* (автор Цвіккі), який пізніше був розвинений американським дослідником С. Вайтінгом, властивості навмання відібраних слів переносять на ключовий об'єкт, який знаходиться ніби у фокусі цих властивостей. Якщо треба, наприклад, сконструювати нову лампу, то у фокусі властивостей, скажімо, "морозива" це буде холодна лампа, смачна, солодка, молочна, стравна, шоколадна, хрумка.

У творчій діяльності використовують також прийоми, які сприяють розв'язанню складної, нестандартної задачі або проблеми. Наведемо деякі з них:

- Запитання. Сутність цього прийому полягає в тому, щоб сформулювати якомога більше запитань, що стосуються певної задачі або проблеми, і спробувати знайти відповіді на них. Сократ перший зазначив, що "запитання є повивальною бабкою, яка допомагає народитися новій думці".
- Відстрочка. Якщо знайти розв'язання задачі не вдається, треба відкласти її і зайнятися чимось іншим. Через деякий час варто повернутися до задачі, і спосіб розв'язання може бути знайдено.
- Фіксація. Важливо завжди і за будь-яких умов мати при собі засіб для запису думок.

Досвід педагогів свідчить про вірогідність успішного формування у школярів якостей творчої особистості. Для цього учням варто надавати максимум можливостей для випробовування себе в творчості, причому

починати треба з найпростіших завдань. Навчання творчості має відбуватися в першу чергу і в основному на програмному навчальному матеріалі з інформатики, а в разі потреби й на спеціально побудованій системі задач. Засвоюючи досвід творчої діяльності, характерні для неї процедури, учні набувають здібності видозмінювати ті стереотипи мислення, яким вони вже навчилися, вчаться відмовлятися від стереотипів, конструювати нові підходи до осмислення раніше засвоєного або нового змісту.

Сформуванню уяву та фантазію діти можуть під час виконання планування різних концертних програм і номерів. Ось такі свята є в школі: День Вчителя-5 жовтня; Свято Миколая - 19 грудня; Новий Рік-31 грудня; День Святого Валентина-14 лютого; Міжнародний жіночий день - 8 березня.

Ось так проявляється творчість в учнів 5-9 класів

Висновки. Творчі здібності являють собою сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які забезпечують успішність виконання творчої діяльності. Інтелект виступає своєрідною базою, що визначає прояв і розвиток творчих здібностей. Подальший їх розвиток не корелює прямо з розвитком інтелекту, а характеризується зростаючим впливом соціальних факторів, активності самого індивіда, його життєвого досвіду.

Творчі здібності особистості - це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний "двигун", який запусить би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна "мотиваційна основа".

Проведене дослідження допомогло дізнатись як формуються творчі здібності у дітей підліткового віку. Ми дізнались як потрібно працювати з дітьми які методи застосовувати. І дізнались про те, що для ефективного розвитку творчих здібностей школярів підліткового віку важливим є визначення рівня існуючих творчих здібностей у дитини. Також варто сконцентрувати увагу на розвитку фантазії, адже у творчих особистостей завжди багата уява та фантазія, що допомагає їм нестандартно мислити і створювати щось нове та оригінальне чого не було до того.

Джерела:

1. Барко В. І., Тютюнников А. М. Як визначити творчі здібності дитини? — К., 1991.
2. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. — Ростов-на-Дону: Изд-во РГУ, 1983. — 173 с.
3. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: Учебное пособие для студ. Высш. Учеб. заведений. — М.: ИЦ "Академия", 2002. — 320 с.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте // Выготский Л. С. Психология развития ребенка. — М.: Смысл-Эксмо, 2003. — С. 235-326.
5. Гергель Є. Л. Вікова динаміка розвитку креативних здібностей // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. — К.: Главник, 2005. — Вип. 26: У 4 томах. — Т. 1. — С. 342-349.
6. Гергель Є. Л. Креативність як проблема творчості // Вісник Харківського університету. — Харків, 1999. — № 460. — С. 29-33.
7. Гергель Є. Л. Розвиток креативних здібностей у підлітків // Проблеми загальної і педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка. АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. — К., 2001. — Т. 4. — Ч. 2. — С. 80-85.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Срібна Діана. Розвиток спеціальних здібностей в підлітковому віці 12-15 років у спортивній секції кіокушінкай карате

Обрана вікова група є складним періодом переходу та формуванням особистості. Важливим компонентом у цьому є самоконтроль і усвідомлення того, що дитячий період закінчився. Для того, щоб покращити свій фізіологічний, психічний, соціальний розвиток, можна, використати спорт. Адже, у спорті потрібно прикласти чимало зусиль, терпіння, для досягнення бажаної мети і тим самим усвідомити свої здібності, дотримуючись правил, відповідно стати дорослим.

Ключові слова: підлітковий вік, спортивний відбір, здібності, спортивна орієнтація, кіокушінкай.

Психологічна та особистісна характеристика підліткового віку. Підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка (інтенсивний, нерівномірний розвиток і ріст організму, особистісні новоутворення та ін.)" породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Інтенсивний статевий розвиток зумовлює виникнення статевого потягу і пов'язані з ним переживання й інтереси.

Усе це є підставою для виокремлення підлітків в особливу соціально-психологічну, демографічну групу з характерними для неї настановами, цінностями, нормами і манерами поведінки, які утворюють специфічну субкультуру.

Підлітковий вік охоплює період від 11-12 до 14-15 років, що відповідає середньому шкільному вікові, тобто 5-9 класам сучасної школи. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані з докорінним ламанням попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків дитини. Відбуваються вони за порівняно короткий час, здебільшого бувають несподіваними і надають процесові розвитку стрибкоподібного, бурхливого характеру. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою у підлітка суб'єктивних труднощів. Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється ефективним щодо молодшого школяра впливам дорослих, у різних формах проявляє непослух, опір і протест (упертість, грубість, негативізм, замкненість).

Підлітковий вік називають перехідним і тому, що у цей період відбувається перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Ця особливість проявляється в фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості.

Вже більше століття ведеться дискусія про те, якими факторами зумовлений психічний та особистісний розвиток підлітка: біологічними чи соціальними. Проблема біологічного чинника пов'язана з тим, що саме на цей вік припадають кардинальні зміни в організмі дитини, розгортається процес статевого дозрівання.

Підлітковий вік характеризується швидким, нерівномірним ростом і розвитком організму. Відбувається ствердіння скелета, вдосконалюється м'язова система. Однак нерівномірність розвитку серця і кровоносних судин, а також посилена діяльність залоз внутрішньої секреції часто спричинюють тимчасові розлади кровообігу, підвищення тиску, напруження серцевої діяльності, посилення збудливості дітей, що виражається у нервозності, швидкій втомі, запамороченнях і підвищеному серцебитті. Нервова система підлітка ще не зовсім готова витримати сильні, тривалі подразники, часто перебуває під їх впливом у стані загальмованості або сильного збудження.

У намаганнях пояснити суттєві анатомо-фізіологічні зміни в організмі підлітка сформувалися різноманітні теорії про біологічну зумовленість його особливостей. Автор першої фундаментальної праці про підлітковий період, американський психолог Гренвіл-Стенлі Холл (1844-1924), осмислюючи багатий і різноманітний матеріал спостережень, висунув теорію рекапітуляції, згідно з якою розвиток індивіда схематично відтворює та повторює історію людського роду, виявляючись у генетично запрограмованій послідовній зміні спадково зумовлених форм поведінки, почуттів і соціальних інстинктів. Особливості підліткового віку Г.-С. Холл асоціював із бурхливою перехідною епохою, "коли наші пращури вели кочове життя, билися, полювали, доглядали вогнище, блукали на волі, шукали пригод".

Психологічні особливості підлітків науковці пояснювали фактом статевого дозрівання, яке є домінантою розвитку в цьому віці, вважаючи кризи неминучими, біогенетично зумовленими. За таких умов найраціональнішими, за переконаннями Г.-С. Холла, є методи пасивної педагогіки, оскільки втручання в розвиток підлітка для того, щоб змінити, виправити його, є недоцільними і шкідливими, бо не можна змінити природу.

Згідно з психоаналітичною теорією З. Фрейда неминучість у підлітковому періоді внутрішніх і зовнішніх конфліктів є нормою, а випадки безконфліктного розвитку свідчать про різноманітні варіанти патологічного розвитку.

У 20-30-ті роки ХХ ст. психологічна наука зосереджувалася на пізнанні залежності деяких особливостей особистості підлітка від його соціального оточення. З цією метою було досліджено життя і психічні особливості підлітків в умовах примітивної цивілізації острова Самоа задля встановлення, що в розвитку людини залежить від природи, а що від культури (конкретних суспільно-історичних умов). Результати досліджень описані у працях американського етнографа Маргарет Мід (1901-1978). Оскільки в розвитку підлітків острова Самоа симптомів кризи не виявлено, це переконливо

доводить необґрунтованість тверджень про біологічне походження підліткової кризи. Вона пов'язана не із дозріванням організму, а з особливостями соціалізації. Однак індивідуальні варіанти її перебігу певною мірою залежать від вроджених особливостей нервової системи.

На основі етнографічних досліджень американський психолог Рут Бенедикт (1887-1948) зробила висновок, що перехід від дитинства до дорослості різний у різних суспільствах і його не можна вважати природно зумовленим. Вона довела, що конкретні соціальні обставини життя дитини зумовлюють тривалість підліткового віку, наявність чи відсутність кризи, конфліктів, труднощів, особливості переходу від дитинства до дорослості. Згідно з цими дослідженнями у людині природне не може бути протиставлене соціальному, оскільки природне в ній теж є соціальним.

У дослідженні підліткового віку важливо, на думку Л. Виготського, виокремити основне новоутворення у психіці підлітка, з'ясувати соціальну ситуацію його розвитку, яка у кожному віці передбачає неповторну систему стосунків дитини і середовища. А суть кризи перехідного віку полягає у перебудові цієї системи. Психологічний зміст підліткової кризи пов'язаний з виникненням почуття дорослості, розвитком самосвідомості, ставлення до себе як до дорослої особистості, до своїх нових можливостей і здібностей. Підліткам властиві прагнення до ідеалів, максималізм, значні фізіологічні зміни.

Одже, враховуючи різні теорії, можна стверджувати, що особливості проявів і перебігу підліткового періоду залежать від конкретних соціальних обставин життя і розвитку підлітка, його соціальної позиції у світі дорослих. Вирішальна роль у його психічному розвитку належить передусім системі соціальних відносин (відносин із навколишнім світом). Біологічний чинник впливає на підлітка опосередковано - через соціальні стосунки з оточенням [1].

Спортивний відбір. У сучасному суспільстві все частіше ставиться на порядку денному проблема ефективного використання потенціалу людських здібностей. Сучасний спорт характеризується різким підвищенням рівня спортивних досягнень, які значно перевершують кордону, до недавнього часу вважалися недоступними. Цілеспрямована багаторічна підготовка і виховання спортсменів високого класу - це складний процес, якість якого визначається цілям рядом факторів. Один з таких факторів - відбір обдарованих дітей та підлітків, їх спортивна орієнтація [2].

Спортивний відбір являє собою комплекс заходів з виявлення спортсменів, що володіють високим рівнем здібностей, що відповідають вимогам специфіки виду спорту. Ефективний відбір може бути здійснений на основі тривалих комплексних досліджень, які передбачають аналіз особистості спортсмена в цілому і його спортивних здібностей на основі педагогічних, медико-біологічних, психологічних та антропометричних критеріїв відбору.

Спортивний відбір - це комплекс заходів, що дозволяють визначити високу ступінь схильності (обдарованості) дитини до того чи іншого роду

спортивної діяльності. На всіх етапах багаторічної підготовки спортсмена повинна забезпечуватися комплексна методика оцінки його особистості, що передбачає використання різних методів дослідження [3; 5].

Здібності - це сукупність якостей особистості, відповідна об'єктивним умовам та вимогам до певної діяльності і забезпечує успішне її виконання. У спорті мають значення як загальні (що забезпечують відносну легкість в оволодінні знаннями, вміннями, навичками), так і спеціальні здібності (необхідні для досягнення високих результатів у конкретному виді спорту).

Слабка прояв властивостей особистості і якісних особливостей, стосовно до одного з видів спорту не може розглядатися як відсутність спортивних здібностей. Малоперспективні ознаки в одному виді спортивної діяльності можуть виявитися сприятливими факторами і забезпечувати високу результативність в іншому вигляді. Тому прогнозування спортивних здібностей можна здійснювати тільки стосовно до окремого виду або групи видів, виходячи при цьому із загальних положень, характерних для системи відбору [6; 7; 8; 9; 10; 11].

Вплив спортивної секції кіокушінкай карате на підлітка. Ітервю проводилося з тренером спортивної секції бойового мистецтва кіокушінкай карате – сенсеем Королем Олександром Сергійовичем (Бранч-чиф, член директорату УФКК, президент ЛОФКК, майстер спорту України, 4дан, викладач НУ «Львівська політехніка»).

Кіокушінкай – назва напрямку карате, що об'єднує шукачів абсолютної істини. Мистецтво кіокушінкай карате має високу філософську основу: повага до старших, стримуватись від насильства, постійне фізичне та духовне самовдосконалення!

Тренування проводяться три рази на тиждень, двогодинні тренування у приміщенні Львівської академічної гімназії при національному університеті «Львівська Політехніка» (м.Львів вул. Степана Бандери 14).

Учні розприділені на дві групи: перша група – молодші вихованці віком з 5-ти років до 10-ти років; друга група віком з 11-ти років до 15-ти років.

Тренування розпочинається звучанням команди сейдза – опущення на коліна. Далі звучить Шайдені – Ні – Рей – поклін передній частині залу, тобто атрибуції (плакату – Масутаці Ояма, прапорів країни, старій та новій емблемі федерації, правопису).

Зал – це Дожо, що означає приміщення де шукають істину.

Наступна команда Мукосо – закрити очі, відбувається коротка медитація, «настрой» на тренування, наприклад можна прочитати подумки Отче Наш та Богородицю Діво, або в умі говорити «Осає сінобу – стримууй свої бажання! Тепер ти повинен думати лише про те, що ти є частиною союзу кіокушінкай карате!». Після декількох хвилин (2-5хв.) звучить Мокусо – Яме, що означає відкрити очі.

Наступний поклін є засновнику школи кіокушінкай карате Масутацу Ояма Ні Рей, та Сенсей Ні Рей – поклін вчителю, Отагай Ні Рей – поклін один одному.

Розминка проводиться за допомогою кіхона – базова техніка на місці, відпрацьовуючи блоки ударів руками та ногами.

Основна частина відбувається за допомогою інвентаря – лапок, ракеток, подушок. Відпрацьовуємо удари одиночно або в парах.

Ще в тренуванні присутні різноманітні вправи на гнучкість. А також, спаринги – легкий контакт, набивка, змагання.

Присутні дихальні вправи на покращення дихальної системи, а саме розширенням і звуженням з певного боку легені, вивчення різноманітної техніки дихання.

Закінчення тренування відбувається: звучанням команди Сейдза – опущення на коліна. Далі звучить Шайдені – Ні – Рей – поклін передній частині залу, тобто атрибуції (плакату – Масутаці Ояма, прапорів країни, старій та новій емблемі федерації, правопису).

Проголошується тренером, а учні повторюють клятву залу – Доджо Кун: «Ми будемо тренувати наші серця й тіла, для досягнення твердого непохитного духу. Ми будемо дотримуватись дійсного змісту шляху бойового мистецтва, з тим щоб наші почуття завжди були на поготові. З істинним прагненням ми будемо культивувати дух самозаперечення. Ми будемо керуватись правилами етикету, повага до старших, і прагнути стримуватись від насильства. Ми будемо слідувати нашим релігійним принципам, і ніколи не забудемо дійсну добродію скромність. Ми будемо прагнути мудрості і сили, відкидаючи всі інші бажання. Все наше життя через вивчення карате, ми будемо виконати шлях кіокушінкай».

Наступна команда Мукосо – закрити очі, відбувається коротка медитація, «настрой» на тренування, наприклад можна прочитати подумки Отче Наш та Богородицю Діво, або в умі говорити «Осає сінобу – стримуй свої бажання! Тепер ти повинен думати лише про те, що ти є частиною союзу кіокушінкай карате!». Після декількох хвилин (2-5хв.) звучить Мокосо – Яме, що означає відкрити очі.

Наступній поклін є засновнику школи кіокушінкай карате Масутацу Ояма Ні Рей, та Сенсей Ні Рей – поклін вчителю, Отагай Ні Рей – поклін один одному.

Не існує критерію відбору учнів, адже ми не димивось, якої людина дотримується релігії віросповідання, чи яка в неї професії, чи який вік. В нашу федерацію вступають люди різного віку, та з різними можливостями, якщо людина має якісь тілесні травми то відповідно навантаження, вправи у тренування будуть різними. Карате – це союз людей, які мають бажання, хочуть розвиватися, і важливим є те, що ви зможете навчитись самозахисту.

Провірка знань відбувається два рази на рік за допомогою іспитів, про те цей іспит є обов'язковий, одже, якщо людина готова показати свої здобуті знання вона це робить, але якщо вона не впевнена, то її не заставляють і не примушують. Ця задача поясів дають можливість розпочати та підійматись на крок вище і отримувати відповідний пояс (10 – Кю – оранжевий пояс). Свої здібності, силу духу і техніку, можна, продемонструвати на змаганнях.

Змагання бувають: обласні(Львівської області, Донецької області), України(це друге коло змагань, де приймають участь лише ті учасники, які на обласних змаганнях зайняли 1-ші, 2-гі місця) та Європейські(учасники з різних країн Європи, які зайняли 1-ші, 2-гі місця в своїй країні).

Ще в нашій федерації щорічно є «Зимова школа», літні табори. Щодо «Зимової школи» - це тижневе тренування в січні, там проводяться обов'язкові тренування на дворі, біг, здача поясів, загартовування (окупатись в ополонку). Літні табори проводяться в Червені та Серпні– двотижневе перебування в Карпатах, Липні – поїздка в Болгарію – проводиться тренування, активний відпочинок.

Щодо учнів віком від 12 до 15 років немає ніяких труднощів! Ми одна команда! В нас є правила етикету, які потрібно дотримуватись, також, старші учні допомагають молодшим є, як приклад для наслідування, взаємодіють і підтримують тих учні, які вступили, чи мають певні проблеми.

Учні кіокушінкай карате поступово покращують здоров'я, також, фізичних та психологічних змін, що допоможе цій віковій категорії ідентифікуватись та стати особистостями!

Щодо фізичних змін – це підвищити гнучкість, уважність, координацію та силу.

Гнучкість є наслідком регуляторних розтянень. При постійному виконанні розтягувань, які проводяться на тренуванні, тонізують і розслаблюють тіло. Розтягування сприяє кровообігу, зниження м'язового напруження, яке в іншому випадку, накопичуючись, негативно впливає на здатність організму зберігати рівновагу.

Уважність забезпечує постійну готовність до реагування на зміну навколишнього оточення і запобігання раптових зовнішніх загроз.

Витривалість дає можливість виконати великий обсяг роботи для досягнення мети. Регуляторні фізичні навантаження, дихальні вправи і правильне харчування підвищують як фізичну, так психологічну витривалість.

Координація – здатність об'єднувати фізичні та психологічні процеси в ефективний і раціональний рух.

Сила являє собою один з найважливіших факторів безпеки і ведення бою. Оскільки бойові мистецтва в своєму чистому вигляді є способом вирішення конфлікту між протиборчим сторонами, розвитком фізичних і психологічних сил займає основне місце в тренувальному процесі (моральна, фізична, думки).

В психологічних змінах підлітків прослідковується підвищення рівня впевненості, підвищення самооцінки, переконливість та віра.

Впевненість виникає при усвідомленні здатності захистити себе. Психологічна стійкість, що розвивається на заняттях бойового мистецтва, сприятливо впливає на повсякденне життя, продовжуючи стійке відчуття власної гідності.

Підвищена самооцінка є результатом позитивного ставлення до життя, знань і внутрішньої дисципліни, які в сукупності створюють структурну схему подолання перешкод і забезпечують переконаність в успіху.

Переконаність у тому, що ви в змозі контролювати будь-яку ситуацію і здатні забезпечити власну безпеку, виробляється на заняттях бойового мистецтва.

Віра в успіх з'являється в результаті регулярного досягнення поставлених перед собою близьких і далеких цілей на заняттях бойовими мистецтвами.

Засновник кіокушинкай карате Ояма сказав «У сильних учителів виростають сильні учні!». Вчителі ЛОФКК є багаторазово ставали призерами і переможцями різноманітних вітчизняних та міжнародних турнірів, кубків, чемпіонатів України та Європи вони мають багато досвіду для навчання нових чемпіонів у лавах кіокушинкай карате!

Висновок. Підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сферах особистості підлітка (інтенсивний, нерівномірний розвиток і ріст організму, особистісні новоутворення та ін.)" породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному і довірливому спілкуванні з ровесниками і дорослими. Інтенсивний статевий розвиток зумовлює виникнення статевого потягу і пов'язані з ним переживання й інтереси.

Усе це є підставою для виокремлення підлітків в особливу соціально-психологічну, демографічну групу з характерними для неї настановами, цінностями, нормами і манерами поведінки, які утворюють специфічну субкультуру.

Отже, враховуючи різні теорії, можна стверджувати, що особливості проявів і перебігу підліткового періоду залежать від конкретних соціальних обставин життя і розвитку підлітка, його соціальної позиції у світі дорослих. Вирішальна роль у його психічному розвитку належить передусім системі соціальних відносин (відносин із навколишнім світом). Біологічний чинник впливає на підлітка опосередковано - через соціальні стосунки з оточенням.

У сучасному суспільстві все частіше ставиться на порядку денному проблема ефективного використання потенціалу людських здібностей. Сучасний спорт характеризується різким підвищенням рівня спортивних досягнень, які значно перевершують кордону, до недавнього часу вважалися недоступними. Цілеспрямована багаторічна підготовка і виховання спортсменів високого класу - це складний процес, якість якого визначається цілям рядом факторів. Один з таких факторів - відбір обдарованих дітей та підлітків, їх спортивна орієнтація.

Джерела:

1. Савчин М. В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навчальний посібник. - К.: Академвидав, 2005. - 360 с.
2. Виноградов М.І. 1965. СБ «Досягнення собр.фізіол.нервної і м'язової системи». - М., стор.129.
3. Максименко А.М. Основи теорії та методики фізичної культури. - М., 1999.

4. Матвеев Л.П. Теорія і методика фізичної культури: Учеб.для ін-тів фіз.культ. - М., 1991.
5. Теорія і методика фізичного виховання: Учеб.для ін-тів фіз.культ.: У 2 т. / За общ.ред. Л.П. Матвеева, А.Д. Новікова. - 2-е вид., Испр. і доп. - М., 1976.
6. Теорія і методика фізичного виховання том 1 / Под ред. Т. Ю. Круцевич. - К.: Олімпійська література, 2003. - 424 с.
7. Теорія і методика фізичної культури / За ред., Ю.Ф. Курамшина, В.І. Попова. - СПб.: СПбГАФК ім. П. Ф. Лесгафта, - 1999. - 374 с.
8. Шварц В.Б., Хрущев С.В. Медико-биологические аспекты спортивной ориентации и отбора. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – 151 с.
9. Дорохов Р.Н. Место и роль оценки физического развития и соматотипирования при отборе и ориентации детей и подростков в спорте. – В сб.: Медицинские аспекты подросткового возраста. Смоленск, 1979.
10. Волков В.М. Актуальные вопросы биологии спортивного отбора. – ТиП, 1974, №3.
11. Бриль М.С. Отбор в спортивных играх. – М.: ФиС, 1980.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Ярощук Назар. Розвиток спеціальних здібностей в підлітковому віці в навчально-виховному закладі імені Бл. Климентія Шептицького

Дана стаття присвячена дослідженню формуванню та розвитку новоутворень в підлітковому віці в навчально-виховних закладах з релігійним спрямуванням. Дана тематика активновивчається та розробляють в галузі науки, психології, сім'ї. У статті розглядаються поняття запобіжної (привентивної) навчально-виховної педагогічної системи, аніматорської діяльності, та діяльності фонду "Разом для молоді". Описано їхній вплив на формування особистості підлітка. Окрема увага приділена функції О.Селезіан в застосуванні запобіжної (превентивної) навчально-виховної системи в формкванні особистості підлітка. Також звертається увага структуру будови та функціонування, навчально-виховного закладу Бл. Климентія Шептицького та запоюїжну педагогічно-виховну методику, яка застосовується в співпраці з аніматорами та співпрацівниками для виховання та навчання дітей. Описуються базисні поняття запобіжної системи та історія виникнення та функціонування згромадження Отців Селезіан.

Ключові слова: згромадження Отців Селезіан, запобіжна(привентивна) навчально-виховна педагогічна система, аніматорський рух, фонди, підлітковий віковий період, вищі психічні функції, новиутвореня.

Анатомічно-фізіологічна перебудова організму підлітка. У підлітковому віці відбувається анатомо-фізіологічна перебудова організму яка розпочинається з активне функціонування залоз внутрішньої секреції, насамперед, гіпофізу. Підлітковим прийнято вважати період розвитку дітей від 11-12 до 15-17 років; він знаменується бурхливим розвитком і перебудовою організму дитини. Насамперед, - це фізіологічне дозрівання, яке не можливо ізолювати від соціального ряду, тобто процесів соціалізації [6].

У підлітків розпочинається статеве дозрівання і у них наприкінці віку починають виникати вторинні статеві ознаки, хоча завершення цього процесу лежить за межами даного вікового періоду. Перебудова нейрогуморальних співвідношень призводить до тимчасових вікових порушень у функціонуванні нервової системи. У зв'язку зі значними змінами у фізичного розвитку у підлітків впливає почуття дорослості – усвідомлення себе дорослим і прагнення брати участь у житті дорослих як рівноправний член цього життя. У зв'язку з процесом статевого дозрівання з'являється інтерес до протилежної статі, може виникати перша закоханість. Гостро переживають значні непривабливі зміни їхнього вигляду (категорично забороняється іронічні зауваження з приводу їхньої зовнішності. Нервова система підлітка ще не зовсім готова витримувати сильні, тривалі подразники, часто перебуває під їх впливом у стані загальмованості або сильного збудження [7].

Розвиток мислення. Основна різниця між молодшим школярем і підлітком - загальновідома схильність підлітка і юнака до міркувань. Підлітковий вік - вік проблем, міркувань і суперечок. Підлітки ставлять велику кількість запитань учителям, а вдома постійно думають над розв'язанням

складних проблем. Навіть при виборі друга для них важливо мати партнера для міркувань. В підлітковому віці лише починається інтенсивний розвиток абстрактних понять, який продовжується в юнацькому віці.

Головним у розвитку мислення в підлітковому віці є той факт, що підліток вперше оволодіває процесом утворення понять, що він переходить до нової і вищої форми інтелектуальної діяльності - до мислення поняттями.

Підліток стає здатний не тільки уявляти різні можливі шляхи перетворення даних для емпіричного їх випробування, але може і логічно тлумачити результати емпіричних спроб. Крім того, підліток здатний планувати і контролювати свої вільні фантастичні побудови, він навчається рефлексувати свої розумові дії і операції та одержувати від цього інтелектуальні емоції [9]. У підлітковому віці престижно бути успішним в інтелектуальній діяльності.

Розвиток мови. Розвиток мови в підлітковому віці відбувається, з одного боку, за допомогою розширення багатства словника, з іншого - за допомогою засвоєння численних значень, які здатний закодувати словник рідної мови. Саме в підлітковому віці людина починає розуміти, що розвиток мови визначає пізнавальний розвиток.

Підліток через певні вікові особливості (орієнтування на однолітка, конформізм тощо) здатний варіювати свою мову залежно від стилю спілкування і особистості співрозмовника. З одного боку, таке прийняття словесного складу мови і стилю спілкування іншого несе в собі можливість орієнтувального пізнання численних варіантів мови; але з іншого боку, цей феномен мовної поведінки підлітка слід розглядати як вікову мовну залежність [7].

Причини вживання сленгу в розмові підлітка обумовлюються бажанням уникнути соціального контролю у віковій групі, зробити так, щоб не плутали з іншими, самоідентифікуватися не тільки територіально, але й знаковими системами, надавши особливого сенсу своєму об'єднанню, в короткій формі висловлюють філософію життя. Кожне молодіжне об'єднання має свій сленг, який відображає його спосіб життя і світосприйняття.

Уява. У підлітковому віці уява може перетворитися в самостійну внутрішню діяльність. Підліток може уявляти мисленнєві задачі з математичними знаками, може оперувати значеннями і смислами мови, поєднуючи дві вищі психічні функції: уяву і мислення. Водночас підліток може будувати свій уявний світ особливих стосунків з людьми. Для підлітка соціальний світ, в якому він живе, існує апріорі це природно-предметно-соціальна реальність, в якій він ще не відчуває себе діячем, здатним змінювати цей світ. Уява підлітків може впливати на пізнавальну діяльність, емоційно-вольову сферу і саму особистість [6].

Розвиток уяви може привести до підліткового аутизму - занурення у світ уявних переживань з ослабленням контакту з дійсністю, відхід від реальності, відсутність прагнення до спілкування з людьми дорослими і однолітками.

Відчуження підлітка від людей на користь уявного світу знижує і пізнавальну діяльність.

Вольова сфера. Прийнято вважати, що підлітки характеризуються, більше ніж діти всіх інших шкільних віків, слабкістю волі. Вони недостатньо організовані, легко пасують перед труднощами, легко піддаються чужому впливу, часто поведуться всупереч засвоєним вимогам і правилам поведінки [7].

Специфіка соціальної ситуації розвитку підлітка є розбіжність, з одного боку, між вимогами життя і його інтересами, з іншого - між його можливостями і його власними вимогами до себе. Така розбіжність вимагає досить високого рівня розвитку волі, якого частіше за все підлітки ще не досягають.

У підлітків виникає гостра боротьба мотивів (чи робити те, що потрібно, чи те, що хочеться), після чого відбувається створення наміру і, нарешті, його виконання. Однак, такого роду довільна поведінка є дуже складною, вона вимагає такої перебудови мотиваційної сфери, в результаті якої значущий мотив набуває більшої сили і перемагає всі інші мотиви, які впливають на людину.

Підлітки, відчуваючи труднощі в довільності організації своєї поведінки, ставлять перед собою в якості спеціальної задачі виховання волі і вироблення у себе вольових якостей особистості.

Емоційна сфера. Підлітки частіше відчувають сильні позитивні чи сильні негативні емоції і рідше знаходяться в нейтральному стані. У цей період підвищена потреба в емоційній насиченості, у прагненні до відчуттів (звідси любов до голосної музики, ризиковані форми поведінки). Вияв емоцій бурхливий і безпосередній, підлітки часто не можуть стримувати радість, гнів [8].

Мотивація. В підлітковому віці відбуваються суттєві зміни мотивації: на перший план виходять мотиви, пов'язані з формуванням світогляду, з планами майбутнього життя. Структура мотивів характеризується наявністю певної системи супідрядних мотиваційних тенденцій на основі провідних суспільно значущих і мотивів, що стали цінними для особистості. Л.С. Виготський вважав проблему інтересів ключовою для підліткового періоду. Він виокремив дві фази підліткового віку, пов'язуючи їх зі змінами у сфері інтересів:

- в негативній фазі відбувається згортання, відмирання попередньої системи інтересів, з'являються сексуальні потяги, звідси - зниження працездатності, погіршення успішності, грубість, підвищена дратівливість підлітка, незадоволення самим собою, занепокоєння [8];
- позитивна фаза характеризується зародженням нових ширших і глибших інтересів, розвивається інтерес до психологічних переживань інших людей, до власних переживань, зверненню! підлітка в майбутнє реалізується у формі мрії.

Потреба бути і вважатися дорослим задовольняється в спілкуванні з дорослим: підлітку важлива не стільки сама по собі можливість самостійно розпоряджатися собою, скільки визнання оточуючими дорослими цієї можливості і принципової рівності з точки зору прав.

Особливості формування Я-концепції. Наприкінці підліткового віку уявлення про себе стабілізуються і утворюють цілісну систему - «Я-концепцію», що включає три компоненти: когнітивний, оцінний і поведінковий.

Фізичне «Я» - уявлення про власну зовнішньої привабливості, подання про свій розум, здібності в різних областях, про силу характеру, товаришкості, доброти та інших якостей, з'єднуючись, утворюють великий пласт «Я-концепції» - так зване реальне «Я».

Крім реального «Я», «Я-концепція» включає в себе «Я»-ідеальне. При високому рівні домагань і недостатньому усвідомленні своїх можливостей ідеальне «Я» може сильно відрізнятись від реального. Тоді пережитий підлітком розрив між ідеальним чином і дійсним своїм становищем призводить до невпевненості в собі, що зовні може виражатися в уразливості, впертості, агресивності. Коли ідеальний образ представляється досяжним, він спонукає до самовиховання.

Підлітки не тільки мріють про те, якими вони будуть у найближчому майбутньому, а й прагнуть розвинути в собі бажані якості

Особливою формою підліткової самосвідомості є почуття дорослості, яке визначається як новоутворення свідомості, через яке підліток порівнює себе з іншими, знаходить зразки для засвоєння, будує свої стосунки з людьми, перебудовує свою діяльність. Типова вікова особливість - схильність перебільшувати і хворобливо реагувати на власні реальні чи уявні тілесні недоліки.

Подолання підліткового егоцентризму відбувається в міру розвитку близьких довірливих стосунків з однолітками, які діляться власним емоційним досвідом. Новоутворенням підліткового віку є розвиток рефлексії.

Особливості формування характеру. Загальна логіка розвитку всіх вольових якостей може бути виражена таким чином: від уміння керувати собою, концентрувати зусилля, витримувати і виносити великі навантаження до здатності керувати діяльністю, домагатися в ній високих результатів [8].

В кінці підліткового віку відбувається зміна самооцінки: поступово самооцінка, запозичена у дорослих, змінюється самооцінкою, яка виникає як прагнення до самовияву, самоствердження, самореалізації, самовиховання.

В підлітковому віці виникають і оформлюються моральні переконання, які стають специфічними мотивами поведінки і діяльності підлітка. Продовжує формуватись моральна свідомість. Стосунки з ровесниками можуть проходити в кілька етапів: симпатія та прихильність; товаришування; дружба. У підлітковому віці інтенсивно розвивається крім дружби інші почуття на основі дружби – перша закоханість.

Провідна діяльність підлітковому віці. У підлітковому віці провідними видами діяльності є міжособистісне спілкування з дорослими і ровесниками, суспільно корисна праця і навчання, що позитивно позначається на розвитку психіки та особистості загалом.

Якщо у спілкуванні з дорослими підліток засвоює суспільно значущі критерії оцінок, цілі та мотиви поведінки, способи аналізу навколишньої дійсності і способи дій, то спілкування з ровесниками є своєрідним випробуванням себе у сфері особистісної, зокрема специфічної моральної, проблематики. Для підлітка характерна зміна ставлення до дорослих. Він починає критичніше оцінювати їх слова і вчинки, аналізувати поведінку, стосунки, соціальну позицію. Однак вимоги підлітка до дорослого є дещо суперечливими. Він прагне самостійності, протестує проти опіки, контролю, недовіри, відчуваючи водночас тривогу за необхідності долати проблеми, сподівається на допомогу і підтримку дорослого [6].

Одночасно із зовнішніми проявами дорослості виникає і відчуття дорослості - ставлення підлітка до себе як до дорослого, уявлення, відчуття себе в якійсь мірі дорослою людиною. Почуття дорослості стає центральним новоутворенням підліткового віку. Він претендує на рівноправність у відносинах зі старшими і йде на конфлікти, відстоюючи свою «дорослу» позицію. Почуття дорослості виявляється і в прагненні до самостійності, бажанні захистити якісь сторони свого життя від втручання батьків [6].

Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці. Підлітковий вік характеризується виходом дитини на якісно нову соціальну позицію, пов'язану з пошуком свого місця в суспільстві: підліток починає інтенсивно рефлексувати на себе, на інших, на суспільство, інакше розставляються акценти - сім'я, школа, однолітки набувають нових значень і смислів. Порівняння себе з дорослими і молодшими дітьми приводить підлітка до висновку, що він вже не дитина, а радше дорослий: він починає відчувати себе дорослим, прагне до визнання оточуючими його самостійності і значущості.

Соціальна ситуація в підлітковому віці відрізняється не стільки за зовнішніми обставинами, скільки за внутрішніми причинами. Підліток продовжує жити в сім'ї, учитися в школі, він оточений переважно тими ж однолітками. Однак сама соціальна ситуація трансформується в його свідомості в абсолютно нові ціннісні орієнтації. Для підлітка відбуваються зрушення в шкалі цінностей. Все освітлюється проекцією рефлексії, насамперед, найближчі: дід, сім'я. Підліток, як правило, живе разом зі своєю сім'єю. Але саме зараз настає пора оцінок близьких.

Суть соціальної ситуації розвитку полягає в тому, що підліток включається до нової системи відносин і спілкування з однолітками і дорослими, при цьому безпосередній вплив на підлітка здійснює група однолітків.

*Методи розвитку здібностей в навчально-виховному закладі
імені Бл. Климентія Шептицького.*

Гімназія Блаженного Климентія Шептицького є першою католицькою школою в Україні. Заснована в 1991 році з ініціативи Бл. пам'яті Мирослава Івана Кардинала Любачівського. За 20 років свого існування випускниками навчального закладу стало 670 осіб, більшість з яких продовжили своє навчання у вищих навчальних закладах України, Польщі, Австрії, Італії, США. Гімназія Блаженного Климентія Шептицького є загальноосвітнім навчально-виховним закладом гуманітарного напрямку, який видає атестат Державного зразка про повну середню освіту.

Станом на вересень 2013 р. в гімназії навчаються 200 дітей, які розподілені у 5-11 класах. В середньому наповненість класів становить 20-22 дитини. Штат гімназії складається з 30 вчителів, серед яких є брати і отці Салезіянського Згромадження (УГКЦ) та адміністративно-технічні працівники. Директором і засновником гімназії є о. Петро Майба.

День гімназиста починається о 8:00 спільною Святою Літургією і молитвою, навчання починається о 8:45 годині, а тривалість уроку становить 45 хв.

Поряд із загальноосвітніми предметами, має низку пріоритетних профілів:

- історико-філософський;
- філологічний (вивчення англійської і німецької мов);
- релігійно-етичний.

Важливу роль в житті гімназії відіграють міжнародні програми і партнерства.

Поряд із наданням освіти найвагомішим напрямком діяльності педагогів і духівників гімназії є всебічне виховання молоді. Основою для цього є християнська мораль і методика виховання засновника Салезіян та "педагога молоді" св. Отця Івана Боско.

В Гімназія Блаженного Климентія Шептицького створена сприятлива атмосфера для розвитку, виховання і навчання всебічно освіченої, патріотичної, моральної, духовної і впевненої в собі особистості.

Місією гімназії є формування молоді особистості, яка в своєму житті керується християнськими цінностями, є компетентною, відповідальною і готовою до сповнення функції лідера; дати учням можливість отримати якісні знання, розвиватися, виявляючи свої нахили та інтереси.

Гімназія є навчальним закладом гуманітарного профілю, який у своїй діяльності керується наказами, інструкціями Міністерства освіти і науки України. Інваріантна складова навчальних планів складена на основі Типових навчальних планів для гімназії та ліцеїв гуманітарного напрямку.

У варіативну складову навчальних планів, за побажанням батьків, було включено такі предмети як латинська мова – 1 год. (8-11 кл.), християнська етика – 1 год. (7, 9, 10, 11 кл.), «Культура і мистецтво» – 1 год. (8-9 кл.), «Ми – громадяни України» - 1 год. (10 кл.).

Гуманітарний напрямок закладу дозволяє включити у варіативну складову години іноземних мов (англійської, німецької) по 2 год. для 5-7 класів, релігієзнавство - 1 год. (10-11 кл.), філософія – 1 год. (10-11 кл.), тому що багато випускників після завершення навчання вступають в Український католицький університет ім. І. Франка.

Суб'єктами виховного впливу є: педагогічний колектив, учнівський колектив, сім'я, громадськість, церква. Принципи виховання – виховання на основі християнської моралі і «запобіжної системи» св. Івана Боско.

Виховна робота спрямована на створення виховної системи, яка б формувала громадянина патріота Батьківщини, здатного до «самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності». Пріоритетним унормативних документах є погляд на особистість як найвищу цінність суспільства. Тому основним у виховній роботі є: забезпечення всебічного і гармонійного розвитку особистості; виховання духовності, становлення моральних орієнтирів; розвиток самостійного мислення дитини, її індивідуальних творчих здібностей; формування моральних мотивів поведінки.

Оскільки Гімназія Блаженного Климентія Шептицького є католицькою школою, то вищезгадані напрямки у нас об'єднані поняттям «християнське виховання», яке передбачає важливу істину – кожна дитина – Дар Божий.

Реалізація основних завдань виховної роботи в гімназії здійснюється за такими формами:

- Традиційні форми – це ті, в яких важлива роль належить вчителю: уроки, лекції, диспути, виховні години, виховні заходи, доручення, конкурси тощо.
- До нетрадиційних форм виховної роботи належать ті, які визначають специфіку навчального закладу: безпосередня присутність Божого Духу, – літургія, молитви, реколекції, прощі, молитовні та формаційні зустрічі у каплиці. Каплиця – те місце у гімназії, де відбувається важливий вплив на душу, розум і серце учнів.

Протягом року кожен клас має визначений день для Літургії, а в понеділок і у свята відбуваються спільні Літургії. На класні і загальногімназійні літургії запрошуються батьки. Результатом вищезгаданих форм виховання є те, що учні часто приступають до Тайни Сповіді, приймають Св. Причастя.

Щорічно учні відбувають прощі – класні (до Унева, Страдча, Крехова) та загальногімназійні (у рамках Всеукраїнської прощі католицьких шкіл) до Зарваниці. Разом з учнями і вчителями у прощах беруть участь батьки.

У гімназії сформувались свої традиції. Їх можна розділити на чотири групи: навчальні; християнські; національно-патріотичні; формування спільноти.

Навчальні традиції допомагають усвідомлювати важливе значення знань у житті людини. До них належать: День знань – 1 вересня; День гімназиста (посвята, кожен клас обирає покровителя); День працівників освіти; День української писемності і мови; Предметні тижні; Свято останнього дзвоника або День подяки; Випускний вечір.

Християнські традиції формують християнську спільноту; Свято Покрову Пресвятої Богородиці; День Миколая (учні залучаються до різноманітних акцій милосердя, а в рамках «Фестивалю талантів» дарують свої вміння іншим. Учні 7 класу готують виставу про Миколая); Різдвяні святкування (гімназійна спільнота разом переживає радість народження Христа, відтворюючи народні дійства: 8 кл. - посівання, 9 кл. – вертеп, 10 кл. – «Коза», «Маланка», 11 кл. – щедрівки); Водосвяття – відправляється Літургія, освячується вода, а потім й усі приміщення гімназії; Святкування Великодня супроводжується гаївками, забавами.

До національно-патріотичних традицій належить вшанування пам'яті визначних постатей нашої історії та церкви, історичних подій: День пам'яті УПА; пам'яті жертв голодомору; Героїв Крут; День злуки- Вшанування пам'яті І. Франка, Т. Шевченка, Л. Українки; А. Шептицького, К. Шептицького; І. Боско.

Ці вшанування відбуваються в різних формах: комп'ютерних презентацій, театральних вистав, урочистих академій виступу гостей, концертів, випуску стіннівок, конференцій тощо. В каплиці читаються молитви або відбуваються молебні.

До традиції формування спільноти належать щорічні заходи, які розвивають почуття толерантності, взаємоповаги і відповідальності. Переважно їх організаторами виступає учнівське самоврядування. Це гра «Таємний приятель», «Осінній бал», «День Валентина», «День матері», зустріч та організація культурної програми для гостей.

Традиційними в гімназії стали спільні трапези, які почергово один раз в рік організують батьки. Після свят Першого і Останнього дзвоника, Дня гімназиста, Свята Миколая, Днів Ів. Боско та К. Шептицького учні, батьки та вчителі мають нагоду спільно поспілкуватись, розділити разом радість святкового настрою.

З 2006-2007 н.р. традиційними стають оздоровчо-формаційні триденні поїздки влітку кожного класу у Східницю. Тут учні мають бесіди, ігри, походи, розучують пісні, що здружують учнів, допомагають адміністрації та педагогам глибше пізнати кожну дитину. А для учнів це чудова нагода збагатитися духовно та чудово відпочити.

Позаурочна робота представлена участю учнів в анімаційному русі - Школі аніматорів. Зустрічі відбуваються 1 раз в місяць в суботу з 13 до 17 год. і побудовані у вигляді лекцій на різні теми, а також практичних занять.

У межах «Школи аніматорів» щопонеділка у позаурочний час проходить резум (релігійна зустріч молоді). Влітку аніматори працюють з дітьми на парохіях, де проводяться «Веселі канікули», а також з нашими молодшими школярами у Східниці.

Метою «Школи аніматорів» є, в першу чергу, допомогти самим аніматорам краще пізнати себе і Бога, щоби бути готовими дарувати свій час і здібності іншим дітям та молоді через різноманітні цікаві моменти, а саме: організацію і проведення свят та виховних заходів у Гімназії, активне

перебування серед молодших учнів під час перерв (танці та забави на подвір'ї, ігри та турніри в ігрових кімнатах, чергування у їдальні), підготовку та проведення літніх духовно-відпочинкових таборів.

Методика виховної роботи згромадження Отців Селезіян базуються на запобіжній системі виховання Івана Боско, який розмежував репресивну систему виховання від запобіжної. Завданням вихователя, на думку Отця Боско, є запобігати провинам. Треба оточити молодь такою опікою і чистою атмосферою, щоб вона не мала бажання, часу, нагоди робити щось погане.

Але як застосовувати запобіжну систему у повсякденному житті? На це запитання о. Боско дає таку відповідь. Запобігати провинам можна найперше тим, що діти будуть постійно зайняті. Треба заповнити корисними справами весь день дитини, від хвилини коли вона прокидається зі сну, аж до хвилини, коли засинає.

По-друге: молодь повинна бути завжди в товаристві вихователя і під його контролем. Отець Боско апелює до всіх вихователів: «Будьте завжди з молоддю в школі, в церкві, але передусім під час дозвілля! Молодь мусить відчувати, що вихователі є завжди з нею і для неї» [3, с.45].

Велика небезпека загрожує несформованим характерам від поганого товариства і поганих книжок. Дозволити юнакам ходити без нагляду – це те саме, що віддати їх на поталу вулиці. Успішність запобіжної системи виховання залежить від вихователя, чи, точніше кажучи, від його ставлення до учнів. Доброта, довіра і любов – це три головні чинники запобіжної системи, три стовпи виховної профілактики.

На думку І. Боско, стосунки між учителем і учнем повинні будуватися на взаємній довірі. Отець Боско був оптимістом в оцінці людської природи: він вірив, що люди від природи добрі. Зокрема він довіряв молоді. «В кожній дитині, навіть найбільш неуспішній, є щось таке, що робить можливим його відповідь на дію добра. І головне завдання вихователя – знайти це «щось», розшукати цю чутливу струну людського серця» [2, с.35]. Навіть злочинець відчуває пошану до того, хто обдаровує його довірою, і не хоче показатися гіршим, аніж він є. Вихованець повинен виявляти любов до учнів.

Педагогіку І. Боско можна назвати виховною системою любові. Бо саме любов він вважав за наймогутніший виховний чинник.

Щоб виховний процес був успішним, то його слід пристосувати до індивідуальних особливостей дитини та до законів її психічного розвитку. Учитель мусить бути дуже обережним, щоб не поводитись з усіма вихованцями за однією і тією ж схемою, щоб не помилитись в оцінці характеру молодої людини та щоб не змінювати її самовільно. Розвиток і розквіт вроджених здібностей – одне з основних завдань виховання: воно має допомогти молоді стати собою.

Іван Боско пішов ще далі: він заговорив про такі невідомі в ті часи речі, як пошана гідності дитини та її свободи. Пошана гідності дитини накладає на вихователя обов'язок не принижувати її, не упокорювати та ніколи не глузувати з неї.

Важливе місце у запобіжній системі І. Боско займає релігія та віра. Вся програма була так спланована, щоб молодь не втомлювати і щоб вона не нудьгувала, а щоб подати їм те, що святе, в привабливій і захоплюючій формі. Велика увага приділялась Сповіді та Причастю, але жодного примусу в цьому напрямі не застосовувалось.

В педагогічній системі Івана Боско різні ігри, розваги та спорт відіграють велику роль. Він вважав їх першорядним виховним чинником для розвитку тіла і душі вихованців.

Поряд із розвагами і свободою велике значення для нормального розвитку дитини має радість. Обов'язком вихователя є оточити молодь атмосферою щастя.

Щодо нагород, то вони повинні спонукати, заохочувати дитину до повторення добрих справ, до більших зусиль та праці над собою. Нагороди заслуговує лише добре зусилля, а не особистий дар дитини.

Джерела:

1. Небесняк Є. Мама Маргарита. – Львів, видавництво «Дон Боско», 2007.
2. Пістеллато О. Салезіянський дух. – Львів, видавництво «Дон Боско», 2007.
3. Рудницька М. Святий Іван Боско – педагог молоді. – Львів, видавництво «Дон Боско», 2007.
4. Селецький К. Отець Іоанн Боско. Його життя і діяльність. – Львів, видавництво ОО. Салезіян, 1992.
5. Чижмар О.П. Методична стаття: «Використання принципів превентивної системи виховання о. Івана Боско в умовах спецшколи-інтернату» Львів, видавництво «Дон Боско», 2009.
6. Вікова і педагогічна психологія / О.В. Скрипченко, Л.В. До-линська, З.В. Огороднійчук та ін. - 2-е вид., допов. - К.: Каравела, 2009. - 400 с.
7. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. - К.: Рад. шк., 1976. - 269 с.
8. Возрастная и педагогическая психология / под ред. М. В. Га-мезо. - М.: Просвещение, 2004. - 256 с.
9. Заброцький М. М. Вікова психологія / М. М. Заброцький. - К.:МАУП, 1998. - 89 с.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

ЮНАЦЬКИЙ ВІК

Войтович Юліана. Дослідження мотиваційних тенденцій студентів-психологів

Життєвий шлях особистості важко зрозуміти, якщо не брати до уваги найвищі її прагнення, наприклад: кар'єрний ріст, само актуалізація, прагнення до здорового способу життя, навчання, діяльності, тощо. Мотиваційна сфера виступає складним утворенням структури людської особистості з притаманною їй складовою та ієрархічною будовою мотивів. Адже досягнення успіху у будь-якій діяльності залежить не лише від здібностей, знань, умінь та навичок, а й від мотивації. Що вищий рівень мотивації, то більше мотивів спонукають людину до діяльності та все більше і більше зусиль вона схильна докладати.

The life of the individual is difficult to understand without taking into consideration the best of its desire, like career development, self-actualization, the desire for a healthy lifestyle, learning activities, and so on. Motivation area are complex formation structure of human personality with its inherent hierarchical structure component and motives. After achieving success in any activity depends not only on ability, knowledge and skills, but also on motivation. The higher level of motivation, the more reasons encourage people to work and more and more it tends to exert effort.

Ключові слова: потреба, мотив, мотивація, мотиваційна сфера, спрямованість, особистість.

Актуальність теми визначається необхідністю дослідження мотиваційних тенденцій у студентів-психологів; як саме вони впливають на досягнення успіху або ж уникнення невдач у тій чи іншій діяльності студентів - психологів, а також на спрямованість та підвищення ефективності діяльності студентів.

Об'єктом дослідження виступають особливості мотиваційних тенденцій та їх вплив на особистісну сферу студентів - психологів. Предметом даного дослідження виступає вплив мотиваційних тенденцій на навчальну діяльність студентів - психологів.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей мотиваційних тенденцій студентів-психологів.

Основними завданнями дослідження є:

- Визначити взаємозв'язок і важливість, мотиваційних тенденцій, мотивів, і потреб студентів-психологів;
- Визначити основні механізми, що впливають на формування мотиваційної сфери студентів-психологів.
- Дослідити, мотиваційні тенденції студентів-психологів та визначити їх вплив на особистісну сферу студентів-психологів.
- Визначити вплив мотиваційних тенденцій студентів-психологів на їх навчальну діяльність.
- Здійснити експериментальне дослідження за допомогою методик для з'ясування впливу мотиваційних тенденцій на особистісну сферу студентів-психологів.

Джерельна база. При написанні роботи були використані загальні оглядові праці з загальної психології та психології особистості. Особливо можна відзначити праці: Леонтева А. Н. (Потребности, мотивы и эмоции; Деятельность. Сознание. Личность.); Х. Хекхаузен (Мотивация и деятельность) А.Г. Маслоу (Мотивация й особистість) та ін.

Поняття «особистість» постає в психології одним з центральних понять, яке включає в себе усі ланки життєвого шляху особистості: великий потенціал соціального й духовного, свідомого й несвідомого, підсвідомого й надсвідомого, інтелекту та розвитку її можливостей, спрямованості та мотивації.

Будь-яка діяльність особистості завжди викликана певними мотиваційними тенденціями, які спонукають її до виконання тих чи інших дій чи вчинків. На сучасному етапі становлення, психологія розглядає основні змістові характеристики мотиваційних тенденцій особистості як систему мотивів, цілей та потреб, мотивування та мотивації загалом, які виконують функцію спонукання, спрямування і регулювання діяльності особистості.

Перш за все у формуванні основних мотиваційних тенденцій особистості провідну роль займають потреби, оскільки вони займають основу мотиваційної сфери особистості. «Потреба – це необхідність для особистості таких умов, що забезпечують її існування і самозабезпечення» [3, с.150]. Отже, потреба – це завжди відчуття нестачі чогось певного.

Проте, найістотнішою стороною особистості, що характеризує її мотиваційну сферу, а тим самим і її поведінку, є формування в неї спрямованості. Більшість людей рухається в соціальному просторі й часі спрямовано. До руху, активності їх спонукають поставлені потреби, цілі та інші чинники. Але не кожна мета, яка виникає перед людиною, стає тим, що підштовхує до дії. Лише мета, яка має для людини привабливу силу, може впродовж певного відтинку життя спрямовувати її психічну активність, роздуми, думки. У людини з'являється досить сильна внутрішня потреба в дії, виникає могутнє спонукання, яке штовхає її до відповідного вчинку. Отже, спрямованість особистості зумовлена низкою відповідних мотивів.

Спрямованість – це система домінуючих мотивів людини, які виступають стержнем структури особистості, на якому вибудовується вся архітектура її мотивів. Це означає, що мотиви, які має людина, мають досить дійову ієрархію, а тому наша конкретна поведінка завжди залежить не від одного якогось мотиву, а від його співвідношення з іншими.

Як правило, діяльність особистості також викликана певними мотивами. Поняття мотив (від лат. Mover - рухати, штовхати) означає спонукання до діяльності, спонукальну причину дій і вчинків (тобто те, що примушує людину до дій). У психічному житті людини є й такі особистісні тенденції та установки, які недостатньо усвідомлюються нею або зовсім не усвідомлюються. І тоді цілі та дійсні мотиви розбігаються і навіть можуть протистояти одне одному.

Як стверджував О. Леонтьєв, розгорнута діяльність передбачає досягнення конкретних цілей (у певній послідовності). Чим диференційованішою є загальна (кінцева) мета, чим більше виділено етапів та конкретних проміжних цілей, тим легше працювати. Досягнення певної проміжної мети (завершення певного етапу діяльності) створює ситуацію успіху, дає емоційний заряд, спонукає до кінцевої мети, посилює мотивацію людини. А співвідношення мотивів і цілей діяльності полягає в тому, що мотив виступає як причина (спонука) постановки тих чи інших цілей [6, с.81]. Щоб поставити перед собою мету, необхідний відповідний мотив: самоствердження, самореалізації, матеріального стимулу, інтересу до змісту діяльності тощо. Наприклад, мета здобути вищу освіту може бути викликана певними мотивами (самоствердження, матеріального збагачення тощо).

Людина часто ніби розвивається між прагненням до самозбереження і безпеки. З одного боку, вона прагне до чогось нового, а з іншого – страх перед небезпекою і чимось невідомим стримують її рух уперед.

Розвиток уперед має місце тоді, коли наступний крок уперед приносить людині більше радощів, більше внутрішнього задоволення, ніж попередні здобутки й перемоги, які стали чимось звичним і навіть набридли їй. Рух уперед – це очікування нових приємних відчуттів і вражень. Саме формування в особистості основних мотиваційних тенденцій та їх актуалізація, сприяють підсиленню мотивації до виконання тієї чи іншої діяльності.

Отже, ми можемо сказати, що вплив мотиваційних тенденцій при виконанні будь-якої діяльності на вибір особистості повинен розглядатися не лише як засіб діагностування мотивації (суб'єкт вибирає те, що йому потрібно, цікаво, корисно), але і як засіб підтримки мотиву, можливість вільно визначати мету, як реалізацію потреб у високій самооцінці, прагнення до автономії, незалежності та компетентності в обраній сфері. Вибір, як правило, є мотивованим, але мотиви бувають майже завжди приховані. У виборі виявляються глибинні тенденції особистості, її підсвідомі установки, які виникли поза діяльністю, але реалізуються у виборі труднощів завдання, постановки мети, та реалізації потреб. А факторами які можуть впливати на формування мотиваційних тенденцій особистості можуть бути як тенденції позитивної так і негативної мотивації, відповідно переважання в особистості однієї з яких приносить людині або задоволення або незадоволення (заради уникнення наприклад покарання). А також сюди належить рівень домагань, адже тенденція до формування високого рівня домагань формує у людини мотивацію до досягнення успіху та високих результатів при виконанні того чи іншого виду діяльності.

Досліджуваними виступали студенти психологи 4-ого курсу факультету психології Львівського Державного університету внутрішніх справ, віком від 20 до 22 років. В проведенні даної методики брало участь 50 студентів психологів з трьох груп: ПП-41(20 осіб); ПУ-41(15 осіб) та ПУ-42 (15 осіб).

До методик, які використовувались у дослідженні належать: «Дослідження мотиваційної структури особистості» В. Є. Мільмана;

«Діагностика мотивації до уникнення невдач» Т. Елерса та «Діагностика мотивації до досягнення успіху» Т. Елерса.

Загальні результати проведеного емпіричного дослідження у групах ПП-41, ПУ-41, ПУ-42 (на рис. 1.) вказують на те, що найбільшій кількості студентів – психологів (136,6% з трьох груп) притаманний середній рівень мотивації; а найменшій кількості (36,7%) притаманний надто високий рівень мотивації; решті студентам – психологам (76,7% та 50%) притаманний низький та надто високий рівні мотивації.

Рис. 1. Загальна схема рівнів мотивації студентів до уникнення невдач у трьох групах.

Отже, високі відсотки середнього рівня мотивації та низькі – надто високого рівня мотивації свідчать про те, що студентам – психологам четвертого курсу Львівського державного університету внутрішніх справ притаманно старатись не допускати будь яких невдач під час своєї навчальної діяльності, а прагнути досягати успіхів. А студенти – психологи зі схильністю до уникнення невдачі, шукатимуть інформацію про можливість невдачі при досягненні певного результату. Вони беруться за вирішення як дуже легких завдань (коли їм гарантований 100% успіх), так і дуже важких (коли невдача не сприймається як особистий неуспіх).

Результати емпіричного дослідження за методикою Т. Елерса «Діагностика мотивації до досягнення успіху» показують, що у групі ПП-41 є такі показники (на рис.2):

- 35% студентів – з дуже високим рівнем мотивації до успіху;
- 10% - низький рівень мотивації;
- 30% - високий рівень мотивації;
- 25% - помірно високий рівень мотивації досягнення успіху.

Рис. 2. Рівні мотивації досягнення успіху в групі ПП-41.

Такі отримані дані (а саме 35% студентів – психологів з дуже високим рівнем мотивації) свідчать, що у студентів групи ПП-41 наявна дуже висока мотивація досягнення успіху у навчальній діяльності. Високі показники мотивації до успіху повідомляють про прагнення студентів - психологів досягти чогось конструктивного, позитивного. Такі студенти зазвичай упевнені в собі, своїх силах, відповідальні, ініціативні й активні у навчанні. Їх вирізняє наполегливість в досягненні мети та цілеспрямованість.

При проведенні дослідження, за даною методикою « Діагностика мотивації до досягнення успіху» Т. Єлєрса у групи ПУ-41 були отримані такі результати (на рис. 3):

- 20% - низький рівень мотивації;
- 33,3% - помірно високий рівень мотивації;
- 26,7% - високий рівень мотивації;
- 20% - дуже високий рівень мотивації.

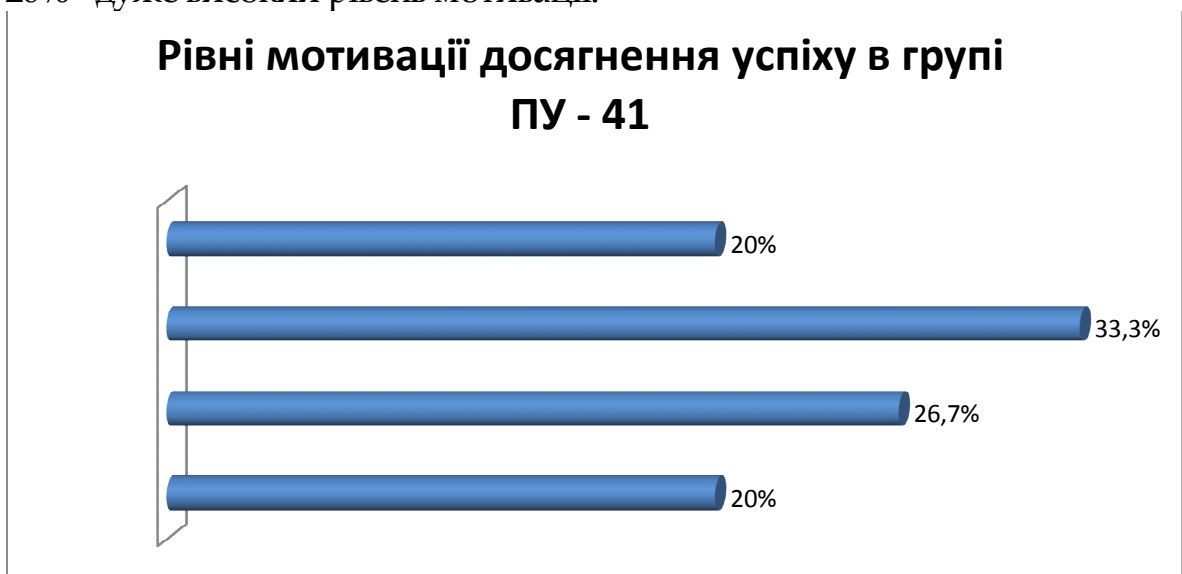

Рис. 3. Рівні мотивації досягнення успіху в групі ПУ – 41.

Отримані результати свідчать про те, що у студентів – психологів даної групи (порівняно з групою ПП–41) переважає помірно високий рівень мотивації досягнення успіху в навчанні. Загалом, група активна, старанна у навчанні та прагне досягти високих результатів.

Отримані емпіричні дані за методикою « Діагностика мотивації до досягнення успіху» Т. Єлерса у групи ПУ–42 дали такі результати:

- 20% - низький рівень мотивації;
- 46,7% - високий рівень мотивації;
- 20% - помірно високий рівень мотивації;
- 13,3% - дуже високий рівень мотивації (рис. 4).

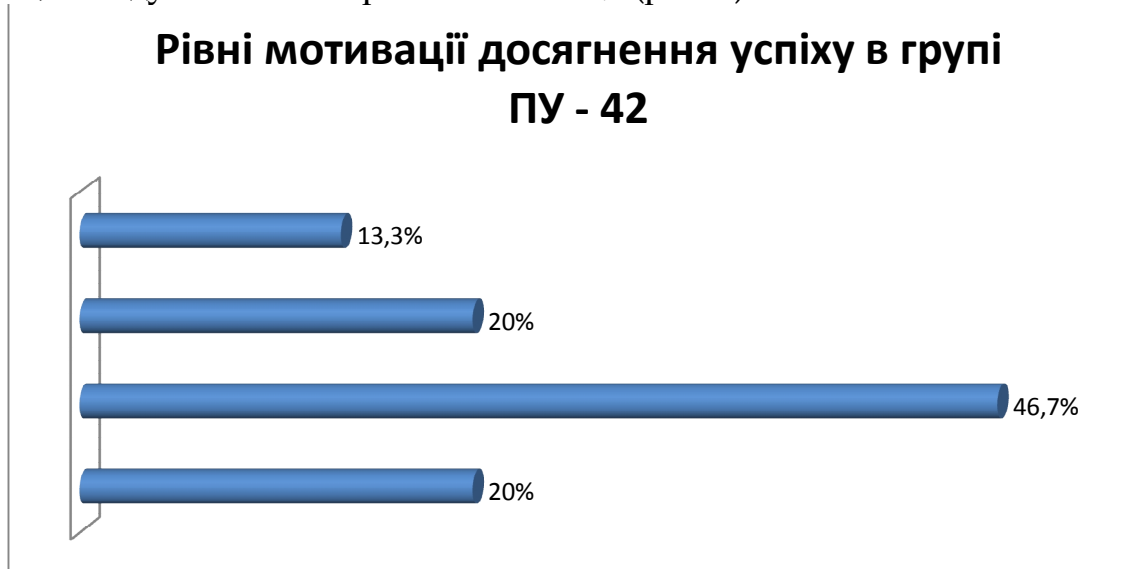

Рис. 4. Рівні мотивації досягнення успіху в групі ПУ–42.

За даними показниками, ми спостерігаємо, що рівень досягнення успіху в групі ПУ–42 – високий, тобто вони мотивовані на успіх та досягнення хороших результатів у навчанні. Студенти, мотивовані на успіх, надають перевагу завданням середньої або трохи вище середньою труднощі. Вони упевнені в успішному результаті задуманого, їм властивий пошук інформації для думки про свої успіхи, рішучість в невизначених ситуаціях, схильність до розумного ризику, готовність узяти на себе відповідальність, велика наполегливість при прагненні до мети, адекватний середній рівень домагань, який вони підвищують після успіху і знижують після невдачі. Дуже легкі завдання не приносять їм відчуття задоволення і справжнього успіху, а при виборі дуже важких - велика вірогідність неуспіху; тому вони не вибирають не ті, не інші. При виборі ж завдань середньої труднощі успіх і невдача стають рівно ймовірними і результат стає максимально залежним від власних зусиль студента. У ситуації змагання і перевірки здібностей вони не втрачаються.

Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що найбільш мотивованою на досягнення успіху у навчальній діяльності та досягненні високих результатів, виступає група ПП–41, хоча й групи ПУ–41 та ПУ–42 також високо мотивовані (рис. 5).

- 50 % - низький рівень мотивації;

- 103,4% - високий рівень мотивації студентів;
- 78,3% - помірно високий рівень мотивації, та
- 68,3% - дуже високий рівень мотивації студентів-психологів на досягнення успіху.

Рис. 5. Загальний мотиваційний профіль студентів досягнення успіху.

Таким чином, можна сказати, що у групах переважає тенденція до високого рівня мотивації на успіх у навчальній діяльності. Дана мотивація відноситься до позитивної, а тому, при такій мотивації, студенти даних груп, розпочинаючи справу, мають на увазі досягнення чогось конструктивного та позитивного. В основі активності таких груп лежить надія на успіх і потреба в досягненні цього успіху.

Отже, ми можемо зробити висновок, що загальний тип мотиваційного профілю – прогресивний, який означає, що групи ПП-41, ПУ-41 та ПУ-42 демонструють тенденцію до розвитку та продуктивності у навчальній діяльності. Студентам – психолога мотивованим на успіх – властива висока мотивація до досягнення успіху у навчанні та досягненні високих результатів. При мотивації до невдачі, активність студентів пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду чи покарання. Розпочинаючи якусь справу, студент з мотивований до невдачі, вже наперед боїться можливого провалу, думає про шляхи його уникнення, а не про способи досягнення.

Висновок. Основні особливості мотиваційних тенденцій особистості представлені у соціопсихічній підструктурі особистості. В будь якому виді діяльності: ігровій, трудовій, інтелектуальній, тощо в особистості переважають ті або інші мотиваційні тенденції. На сучасному етапі становлення, психологія розглядає основні змістові характеристики мотиваційних тенденцій особистості як систему мотивів, цілей та потреб, мотивування та мотивації загалом, які виконують функцію спонукання, спрямування і регулювання діяльності особистості на досягнення успіху та високих результатів, а також на уникнення невдачі в навчанні.

Розвиток основних механізмів мотиваційних тенденцій полягає в тому, що особистість повинна весь час перебувати в системі пошуку, реалізації і вдосконалення того, що в ній закладено. Якщо людина цього не робить, якщо умови життя заважають реалізації життєвого покликання, а потреби, які ними супроводжуються не виконуються, тоді людина здатна деградувати, а отже, її мотиваційна тенденція змінюється не на досягнення успіху, а на уникнення невдач.

До факторів, що впливають на формування мотиваційних тенденцій студентів психологів, будуть відноситись: спрямованість особистості, її рівень домагань, а також співвідношення двох протилежних тенденцій – прагнення до успіху та уникнення невдач, вплив позитивної та негативної мотивації, а також тенденція змін внутрішньої та зовнішньої мотивації.

З проведених досліджень випливає, що в залежності від того, яка мотивація домінує в студента – позитивна або негативна, мотивація до уникнення невдачі чи досягнення успіху, студент здійснює свою навчальну діяльність. Адже, студенти, які мотивовані на невдачу звичайно відрізняються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю у своїх силах. Такі студенти намагаються уникати відповідальних завдань, а при вирішенні занадто важких завдань можуть впасти в стан паніки, стресу чи депресії. При переважанні мотиваційної тенденції на успіх, студентам притаманно досягати високих успіхів та високих результатів в їх діяльності. Вони активні, цілеспрямовані, впевнені у своїх силах та з високим рівнем домагань. Такі студенти вміють ставити перед собою цілі та впевнено крокують до їх реалізації.

Джерела:

1. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности. – М. – 158 с.
2. Баклицький І.О. Психологія праці підручник. - К. – 655 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія. – К. – 1007 с.
4. Занюк С.С. Психологія мотивації. - К. – 304 с.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. - С-Пб. -502 с.
6. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. - М. – 90 с.
7. Макклелланд Д. Мотивация человека. - С-Пб. – 672 с.
8. Маслоу А.Г. Мотивация й особистість. - Екатеринбург. – 478 с.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Частина 3. Психологія конфліктів

Баїк Юлія.

Моральні конфлікти, шляхи їх розв'язання

Існують різні визначення конфлікту, і всі вони підкреслюють наявність суперечності, яка приймає форму розбіжностей, якщо йдеться про взаємодію людей. Конфлікти можуть бути прихованими або явними, але в основі їх завжди лежить відсутність згоди між двома або більше сторонами - особами або групами. Відсутність згоди обумовлена наявністю різних думок, поглядів, ідей, точок зору і т.д. Проте, воно, не завжди виражається у формі явного зіткнення, конфлікту. Це відбувається тільки коли існуючі суперечності, розбіжності порушують нормальну взаємодію людей, перешкоджають досягненню поставленої мети.

Більшість дослідників схильні вважати, що існування суспільства без конфліктів неможливе, оскільки конфлікт є невід'ємною частиною буття людей, джерелом змін, що відбуваються в суспільстві.

Люди для подолання розбіжностей вступають, у відкриту конфліктну взаємодію, в процесі якої вони одержують можливість висловлювати різні думки, виявляти більше альтернатив при ухваленні рішення – саме в цьому і полягає важливе позитивне значення конфлікту.

Ключові слова : поняття морального конфлікту, причини їх виникнення, види моральних конфліктів, шляхи подолання.

Важливим питанням на сьогоднішній час є проблема морального конфлікту. Адже немає такого спілкування, де б не виникали різного роду суперечності, кожна молода людина упродовж життя неодноразово стикається з моральними конфліктами. Конфлікт (лат. *conflictus* – зіткнення) - зіткнення протилежних тенденцій у психіці окремої людини або у відносинах двох і більше людей, а також різних груп, соціальних об'єднань, зумовлене розбіжностями у поглядах, позиціях, інтересах. Для розв'язання конфлікту необхідно мати глибокі знання щодо природи, сутності, шляхів подолання кризових ситуацій, вміти застосовувати на практиці дієві способи поведінки, відповідні технології дій.

Цю тему у своїх працях розглядали такі вчені, як Безпальча Р.Ф., Берлач А.І., Кондрюкова В.В., Дуткевич Т.В., Кибанов А.Я., Захаров Д.К., Коновалова В.Г., Кіржнер Л.О., Мартиненко М.В., Мангольд О.В.

Конфлікти для людей - звичне явище, інколи ж вони мають позитивне значення. Інколи набагато корисніше розкрити назрілий конфлікт і розв'язати його, ніж, боючись загострення, постійно «жити на вулкані» емоційної напруги. Біда у цьому, що ми часто вже не вирішуємо конфліктні ситуації, лише погіршуємо становище своєю амбіційною поведінкою.

Конфлікти можуть мати: а) конструктивний і б) деструктивний зміст. Конфлікти розрізняють як зовнішні, коли виникають різні комунікативні

протиріччя між людьми, так і внутрішні, коли відбувається глибока внутрішня боротьба на рівні індивідуальної моральної свідомості.

Моральний конфлікт – це суперечливе зіткнення моральних принципів в індивідуальній або ж суспільній свідомості, коли людина мусить вибрати те, що для неї не є прийнятним. Особливістю морального конфлікту є те, що в певній ситуації вибір якоїсь дії, що опирається на певну моральну норму веде до порушення іншої норми. Складність полягає не в тому, що людина може не знати відповідних моральних норм, через що не може зробити правильний вибір і не в тому, що вона не бажає виконувати певну вимогу моралі, а у зіткненні цих суперечливих вимог. Вибір власне треба зробити між рівними для даної людини цінностями, які є для неї взаємовиключними. Джерелом внутрішнього конфлікту є складність, різнохарактерність власних особистісних мотивів, які підпорядковані один одному. Для морального конфлікту властива боротьба індивідуальних моральних цінностей, норм, приписів, які особистість визнає для себе беззаперечними.

Існують два види моральних конфліктів: зовнішні та внутрішні. Зовнішні виявляються як гострі моральні суперечності між людьми. Вони відображають розходження спрямованості ціннісних орієнтацій окремих особистостей, соціальних груп і суспільства.

Для зовнішнього конфлікту характерно заперечення правильності протилежних переконань, поглядів, цінностей, ідей.

Зовсім інша природа внутрішніх конфліктів. Їх джерелом є складність, різнохарактерність самих мотивів особистості, що знаходяться у підпорядкованості та супідрядності один до одного. Специфіка внутрішнього конфлікту полягає в тому, що для нього характерна боротьба цінностей, норм, мотивів, які особистість визнає правильними.

Величезний діапазон внутрішніх моральних конфліктів демонструє художня література. В античній літературі трагічне протиріччя між моральним багатством особистості і обмеженістю її можливостей, обумовленою не залежними від людини закономірностями об'єктивної дійсності подає «Цар Едіп» Софокла. Едіпу від народження оракул пророкував жахливий жереб: йому призначено вбити свого батька і одружитися зі своєю матір'ю. Зростаючи на чужині, Едіп робить все, аби запобігти пророкуванню. Але всі його вчинки спрямовані на те, щоб не вчинити зла, всупереч його волі призводять до зворотного, сам того не знаючи, Едіп стає вбивцею свого батька і чоловіком своєї матері - Локасти. Дізнавшись правду, Едіп виколує собі очі. Він сам карає себе за скоєний злочин і стає морально вище богів, які прирекли його на муки. В «Антигоні» дочка царя Едіпа жертвує життям заради обов'язку та кохання. Еврипід («Іфігенія») змальовує трагічний вибір, присуджений оракулом юній Іфігенії, котра з доброї волі віддає своє життя в ім'я перемоги війська Еллади під Троєю.

Основним підґрунтям моральних конфліктів в Середньовіччі стає протиріччя між моральними вимогами (вимогами аскетизму) і природним прагненням людини до щастя (Флобер «Спокуса святого Антонія»).

В часи Ренесансу у драмі Шекспіра «Ромео і Джульєтта» світу феодальних забобонів (ворожнеча двох родин) протиставляються люди нового гуманістичного складу: Джульєтта захищає своє почуття, Ромео зневажає традиції сім'ї. Їх кохання є прикладом вільного вибору. В «Отелло» - протиставляються расові табу і кохання, кар'єризм та заздрість Яго і благородство Отелло.

Форм виявлення моральних конфліктів існує багато. Вони зумовлені особливостями діяльності людини, специфічними умовами, за яких здійснюється ця діяльність, соціально-психологічними характеристиками учасників конфлікту та іншими обставинами.

Розвиток конфлікту вимагає його вирішення. Засобом розв'язання конфлікту є «золоте правило» - з двох лих обрати менше. Менше зло не є добро, але воно являє собою компроміс у тих випадках, коли гармонія принципово неможлива для учасників конкретної ситуації. Найважливіший та болісний вибір стоїть перед людиною, коли вона повинна обирати між добром і добром. Різні види добра можуть знаходитись на різних щаблях ціннісної ієрархії, в такому разі вибір зробити легше: нижчими цінностями спокійно поступаються заради вищих.

Але вибір між цінностями вищими та рівними за значенням - це завжди важкий внутрішній конфлікт. У такому випадку людина переживає внутрішню боротьбу, в ній відбувається важка аналітична робота, яка націлена на те, щоб передбачити наслідки свого вибору.

Яку б цінність людина не поставила на перше місце у своєму виборі, вона завжди буде шкодувати про ту цінність, якою знехтувала. У філософсько-етичній літературі неодноразово робилися спроби виробити рекомендації, які б сприяли подоланню та розв'язанню моральних конфліктів.

Загальним принципом у вирішенні моральних конфліктів висувається положення про ієрархію моральних цінностей, систему переваг. Аксиомою у розв'язанні моральних конфліктів нерідко є положення про пріоритет суспільного інтересу перед приватним. На жаль, у реальній дійсності це сприймається та реалізується дуже спрощено: інтересами особи нехтують заради загальних інтересів. Оптимальний вихід з конфліктної ситуації передбачає не тільки готовність особи пожертвувати власними інтересами, а й зусилля суспільства, спрямоване на задоволення інтересів особи.

Правильний моральний вибір є можливим тільки за наявності такого зустрічного руху від людини до суспільства та від суспільства до людини.

Теорія конфліктів розробляє засоби подолання конфліктних ситуацій за різних обставин і на різних стадіях розвитку конфлікту. Досягнути перемир'я, пригасити протистояння ще не означає завершення конфлікту, який за нових обставин може спалахнути із новою силою. Завершальною стадією

вирішення конфлікту є усунення його справжніх причин, вирішення усієї сукупності суперечностей.

Комунікативна етика вважає найважливішим засобом поладження різних конфліктних ситуацій компроміс. Суть компромісу полягає у здатності прийняти позицію протилежної сторони до певної межі. Компроміс є вирішальним засобом вирішення різних життєвих і ділових ситуацій. Здатність до компромісу високо цінується у бізнесовій сфері.

Стратегічно можливі три варіанти шляхів подолання конфлікту: м'який, жорсткий, принциповий.

- М'який варіант передбачає поступки однієї сторони, яка визнає правильною протилежну позицію і погоджується її прийняти.
- Жорсткий варіант – це коли одна сторона наполягає, але друга – не здається. У цій ситуації відносини між опонентами набувають кризового характеру, а тому можливими є конструктивний і деструктивний виходи із конфліктної ситуації. При деструктивному характері розвитку конфлікту можливе відкрите протистояння, що може набрати насильницьких форм. Вирішитись ситуація може швидко (якщо сили однієї сторони вичерпаються), або набрати затяжного характеру. За цих обставин перемир'я може і не наступити.
- Принциповий варіант розв'язання конфлікту передбачає і не слабкість, і не силу (твердість), а об'єднує одне і друге через досягнення компромісу.

Учасники конфлікту шляхом компромісу досягають консенсусу – згоди, тобто такої позиції, на яку шляхом поступок пристають обидві сторони. Йдучи на компроміс не можна уникнути моральних збитків. Розрізняють добровільний і вимушений компроміс. Мудрість рішення тримається на строгому розрахунку щодо можливих втрат, а тому емоції і моральні втрати мають відійти на другий план. Компроміс тут не можна зводити до угодовства, чи поразки, бо компроміс скоріше є виявом сили і мудрості в ім'я більшої вигоди. Компроміс для конфлікуючих сторін виключає максималізм – «все або нічого», бо «поганий мир все ж кращий, ніж війна».

У ділових конфліктах емоційні пристрасті поступаються перед раціонально виваженими інтересами. Конкуруюча сторона завжди прагне знищити іншу, що іноді супроводжується агресією і злочином. Це є аморальним, але, на жаль, реальним і звичайним для нинішнього часу явищем. У вільному цивілізованому суспільстві опонент є суперником, а не ворогом. У діловій сфері конфлікти – це спосіб з'ясування відносин, співставлення різних точок зору, пошук альтернативних методів вирішення справ. Тому вони не тільки можливі, але й необхідні у процесі між людського спілкування.. Різні варіанти бачення, більше пропозицій сприятиме ефективності відносин, розширюватиме горизонти бачення, покращуватиме в цілому перспективу співпраці. Правильне розуміння природи конфлікту передбачає визнання кожною особистістю розбіжностей у поглядах і готовність ознайомитись із різними підходами, іншими точками зору. А це і є основою ефективного і морального спілкування.

Отже, можна зробити висновок, що моральний конфлікт - це зіткнення моральних норм в індивідуальній чи суспільній свідомості, які пов'язані з протиборством мотивів і потребують морального вибору.

У суспільстві важливим завданням при професійній підготовці людей є етичне просвітництво і моральне виховання, цілеспрямоване формування їхньої системи цінностей, що відповідає вимогам правової держави й громадянського суспільства.. Держава й суспільство – це сполучені судини, які впливають один на одного. Погано, коли суспільством керують аморальні чиновники, адже й аморальним суспільством керувати неможливо.

Джерела:

1. Безпальча Р.Ф. Технологія попередження конфліктів. - К.: Главник, 2007. - 128 с.
2. Берлач А.І., Кондрюкова В.В. Конфліктологія. - К.: Унів-тет "Україна", 2007. – 204 с.
3. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 456 с.
4. Кибанов А.Я., Ворожейкин И.Е., Захаров Д.К., Коновалова В.Г. Конфликтология. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 301с.
5. Кіржнер Л.О., Мартиненко М.В., Мангольд О.В. Конфліктологія. - Х.: ХНЕУ, 2007. - 144 с.
6. Джини Грехем Скотт. Конфликты: пути их преодоления. - К., 1991. - 186 с.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Ільницька Ірина. Сімейні конфлікти з алкозалежними батьками

Сімейні конфлікти - це протиборство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів і поглядів. Звертають увагу на те, що ефективна подружня взаємодія визначається рівновагою понять «ми» і «я». При дуже сильному розвитку складової «ми» - існує небезпека гальмування особистісного зростання одного з подружжя (а іноді й обох). Якщо «я»-компонент надто сильно розвинений - виникають передумови для розлучення.

Сім'я для дитини є головним соціальним середовищем, де задовольняються її основні потреби: матеріально-побутові потреби, потреби в емоційній підтримці та прийнятті, потреби в симпатії.

Однак є діти, які входять до «групи ризику» – це діти, батьки яких хворіють на алкоголізм. Відомо, що алкоголізм – це прогресуючий патологічний процес, який змінює не тільки залежну людину, а також її оточення. Алкозалежні батьки неспроможні бути повноцінним зразком відповідальної поведінки. Несприятливі сімейні умови спричиняють те, що дитина щоденно переживає нервово-психічний дискомфорт, стресові стани, що є основою появи неврозів, замкненості, уповільненого психічного розвитку.

Алкозалежні родичі впливають на формування особистості дитини та її подальше життя. Дитина змушена вдаватися до засобів психологічного захисту, які переростають у риси характеру на усе подальше її життя. Наприклад, дитина має труднощі у формуванні чітко обмежених особистісних кордонів – їй важче від ровесників розрізнити, де починаються «інші» та закінчується власне «я». Оскільки їх інтереси ігноруються, то усвідомлення себе як особистості утруднене. Підростаючи дитині стає все важче жити в родині, в якій випиває хтось із батьків, оскільки це породжує почуття ганьби. У свідомості дитини змагаються дві несумісні тенденції: з одного боку вона любить своїх батьків і прагне ними пишатися, а з іншого боку, вона соромиться їх слабкостей, що викликають осуд однолітків, знайомих.

Постійна необхідність захищатись, «зберігати обличчя» не дають розвиватися спонтанності, креативності та не дозволяють дитині отримувати задоволення від життя. В таких сім'ях дитина стає «маленьким дорослим», бере на себе відповідальність та контроль за ситуацією. Вона не має можливості сприймати світ в усіх барвах, насолоджуватись від грати. Для участі в розвагах та інших заходах може не вистачати матеріального забезпечення. Діти соромляться приводити додому товаришів та друзів через присутність п'яної людини.

У неблагополучних сім'ях, де панує напрута, сварки, потреба дитини в любові, захисті, догляді залишається незадоволеною. Для того, щоби виживати в несприятливих умовах дитина обирає для себе одну з ролей:

- «Гіпервідповідальна дитина» - це часто найстарша чи єдина дитина в родині. Вона бере на себе відповідальність дорослої людини та опіку над молодшими братами та сестрами, виконує сімейні обов'язки, які не виконують батьки-алкоголіки. Подорослішавши з них часто виростають «трудоголіки», деякі досягають значних результатів, але потребують від інших людей постійного визнання своїх заслуг.
- «Загублена дитина» – роль дитини пасивна, її не видно та не чути в домі. Вона не бере на себе відповідальність, підкорюється вказівкам та пристосовується до обставин, що склались. Ставши дорослою, така людина неспроможна будувати кар'єру та тривалі стосунки з іншими людьми.
- «Миротворець» – дитина змушена залишатися уважною та турботливою, допомагати у вирішенні конфліктів між батьками. У дорослому віці такі люди обираю професію, пов'язану з опікою над хворими, або турботою про інших (адвокатура, виховна, соціальна робота).
- «Цап відбувайло» – дитина приймає на себе провину за труднощі, які виникають через батьків-алкоголіків. Для навколишніх людей дитина є причиною алкоголізму батьків. Оскільки приниження та неприємності є головною складовою життя дитини в родині, то і за межами сім'ї ця дитина залишається в цій ролі. Ставши дорослим «цап відбувайло» надалі зазнає труднощі у відношеннях із суспільством та законом.

Нереалізовані сподівання отримати турботу та повагу від алкозалежних батьків пригнічують дитину. Дитина часто переживає розчарування через ставлення батьків до себе. Згідно з сімейною традицією, все тримати у секреті, діти не мають змоги розповісти своїм батькам про свої труднощі та тяжкі почуття. Вони відчувають образу, біль, провину, але відчуття радості їм не відоме. Подорослішавши вони, не мають довготривалих емоційно-залежних стосунків, передчуття розчарування не дозволяє довіряти іншим в спілкуванні та стосунках. Незважаючи на інфантилізм, незрілість у відношеннях із ровесниками, діти алкоголіків вимушені рано ставати дорослими. Ці діти відчувають відповідальність не тільки за своє життя, але і за життя батьків.

Алкозалежні батьки потребують для себе фізичної та емоційної підтримки. Дитина вимушена вислуховувати та підбадьорювати своїх батьків, робити їх життя більш зручним та комфортним. Такі діти беруть на себе батьківську функцію, прикриваючи дезорганізацію сімейного життя. Але надалі вони на підсвідомому рівні починають розуміти, що у них не було чогось важливого, головного. У дорослому житті така людина *бореться* за право володіти тим, чого була позбавлена у дитинстві – уваги, любові, дитячої радості. Але залишається провідним мотив боротьби. Дитина алкоголіка не приймає щастя задарма, з легкістю та привілеєм.

На несвідомому рівні діти алкоголіків:

- звинувачують та осуджують себе;
- мають труднощі в переживанні радості та щастя;
- ставляться до себе надто відповідально і серйозно, або ж навпаки стають безвідповідальні;
- стикаються з труднощами в спілкуванні та налагоджені стосунків;
- підозріло відносяться до змін, які не можуть контролювати;
- постійно шукають визнання та підтвердження своїх досягнень;
- їм здається, що вони особливі, не такі як всі інші.
- лояльні до інших зі шкодою для себе;
- відчувають почуття провини, коли захищають свої інтереси;
- відчувають страх перед людьми, які мають владу;
- мають домінуючу поведінку «жертви»;
- бояться розлучень та втрат;
- бояться проявляти свої почуття;
- можуть стати uzалежними щодо певних занять (азартних ігор), або знаходять собі залежних партнерів.

Дитина батьків алкоголіків постійно живе в напруженні, стресі, хаосі та непередбачуваності, від цього страждає її самооцінка. Дитина завжди бореться за психічне виживання. Цим дітям потрібна допомога в прагненні знайти своє місце в житті, побудові взаємостосунків з оточенням. Їм необхідно надати можливість реалізувати себе та відкрити свої здібності та таланти, допомогти відчути свої кордони та ідентичність.

Сімейні конфлікти – це суперечки між подружжям, батьків та дітей, батьків з їх батьками. Конфлікти в сім'ї між її членами виникають з приводу виконання сімейних функцій, психологічних протиріч, різного розуміння сімейних цілей і завдань розвитку кожного покоління, системи сімейних цінностей членів сім'ї. Сімейні суперечки можуть спричинити:

- різні погляди на сімейне життя;
- незадоволені потреби і нездійснені очікування;
- пияцтво одного з подружжя;
- подружня невірність;
- неповажне ставлення одне до одного;
- небажання брати участь у вихованні дітей;
- побутова невлаштованість;
- небажання допомагати по дому;
- розбіжності в духовних інтересах тощо.

Основною умовою конструктивного вирішення конфліктів є відкритість і ефективність спілкування конфліктуючих сторін. Часом має сенс на самому початку конфлікту піти на ризик і як можна повніше, нехай навіть у різкій формі, висловити один одному те, що відчуваєш, чого прагнеш. У момент «з'ясування стосунків» слід намагатися щось вирішувати, головне – зуміти висловитись і почути інших, не образивши і не принизивши партнера.

Відкрите вираження почуттів (невдоволення, претензій) може допомогти у створенні умов для використання комунікації з метою конструктивного обміну думками.

При спілкуванні слід уникати погроз, брехні, спроб маніпуляції партнером. Подібні стратегії поведінки продиктовані прагненням узяти верх над супротивником, а не домогтися обопільної згоди, знайти вихід з суперечливих стосунків. Конфлікт вирішується успішніше, якщо обидві сторони зацікавлені в досягненні певного результату, який спонукає до співпраці.

Діти страждають від насильства у різних формах. Наприклад, можуть перебувати в кімнаті та потрапити у середину інциденту, намагаючись зупинити насильство. Діти повністю залежать від дорослих, які їх оточують. Якщо дитина не відчуває себе у безпеці вдома, це може мати для неї негативні фізичні та психологічні наслідки.

Виявлено, що хлопчики, які стали свідками насильства щодо своїх матерів, самі будуть у зрілому віці бити своїх партнерок, ймовірність того, що такі діти будуть вживати наркотики і алкоголь або вчинять звалтування, підвищується на 50%.

Наслідки впливу домашнього насильства на дітей: підвищений рівень тривожності; депресії; труднощі зі сном; нічні жахи; розлади харчової поведінки; проблеми у школі; приховування своїх справжніх почуттів чи страждань; занижена самооцінка; вживання алкоголю чи наркотиків; самоушкодження.

Дуже часто такі діти мають відчуття провини. Вони звинувачують себе у насильстві, що відбувається між батьками, або в тому, що вони не можуть зупинити цього насильства.

Для суспільства є небезпечним, що діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід у власне життя. Жінки, які пережили в дитинстві сексуальне насильство, часто не здатні до встановлення нормальних дружніх відносин з іншими жінками, чоловіками, своїми дітьми. У таких жінок немає досвіду позитивних дружніх відносин з чоловіками: вони завжди очікують і в той же час бояться насильства. Часто стають матерями, які контролюють кожен крок своїх дітей, виховують в ізоляції від навколишнього світу.

Джерела:

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.І. Конфликтология. – М.: ЮНИТИ, 2004.
2. Дружинин В.М. Психология семьи. – М.: КСП, 2008.

Стаття надійшла 20 жовтня 2014 р.

Михайлюк Мар'яна. Сімейні конфлікти та їх особливості

У статті розглянуто проблему сімейних конфліктів. З`ясовано зміст поняття «сімейний конфлікт». Охарактеризовано особливості сімейних конфліктів та шляхи їх подолання. Проаналізовано погляди вчених, які займалися вивченням даної проблеми.

Ключові слова: конфлікт, сімейний конфлікт, сім`я, характер, емоції.

Постановка проблеми. Для будь-якого суспільства проблеми конфліктів завжди є актуальними. Однією з найпоширеніших форм конфліктів є сімейні конфлікти. За оцінками фахівців, в 80-85% сімей відбуваються конфлікти, а в інших 15-20% виникають сварки з різних причин. Також відсоток одружень у віці 18-30 років майже дорівнює відсоткові розлучень. Спостереження практичних психологів свідчать, що поняття «конфлікту в сім'ї» майже у кожної людини викликає негативну реакцію. Під цим кутом зору стає зрозумілим, що сім'я, особливо на початковій стадії її розвитку, потребує психологічної підтримки та допомоги.

Проблемою сімейних конфліктів займалися багато як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Це такі вчені, як М.І. Алексеєва, Т.В. Говорун, С.В. Дворняк, В.І. Зацепіна, Т.С. Кириленко, С.В. Ковальова, О.С. Кочарян. Вони стверджують, що криза, в якій сьогодні опинилась українська сім'я – це наслідок соціальних умов суспільства. Криза, у свою чергу, має відповідні ознаки, а саме: конфліктність, високий рівень незадоволеності подружнім життям, стійка орієнтація подружжя на розлучення та малодітну сім'ю, нездатність досягти злагоди, зростання кількості розлучень.

Сім'я - це союз людей, об'єднаних любов'ю, спільністю інтересів, прагненням до взаємовиручки і взаємного розуміння, спільного переживання проблем і радостей один одного. Сім'я як соціальний інститут сьогодні досягла вершини свого розвитку. Цим пояснюються й більш повільні зміни в структурі сімейних відносин у порівнянні з іншими соціальними реаліями.

Унікальність сімейних відносин обумовлює не тільки специфіку виникнення і протікання конфліктів у сім'ї, але й особливим чином відображається на соціальному і психічному здоров'ї всіх її членів. Сімейні конфлікти – це протиборотство між членами сім'ї на основі зіткнення протилежно спрямованих мотивів і поглядів.

Одна з причин нетривалості сімейного життя полягає в складності періоду адаптації молодят до нових для них сімейних ролей, способу життя та обов'язків. Посилаючись на соціологічні опитування спробуємо проілюструвати, як саме розподіл обов'язків у молодій сім'ї, наприклад, стосовно виховання і догляду за дитиною, може стати причиною конфлікту.

Загальновідомо, що з моменту появи дитини у сім'ї змінюється спосіб життя подружжя, а найголовнішим обов'язком подружжя стосовно дитини постають догляд та її виховання. Соціологів цікавило, як розподіляються обов'язки у сім'ї стосовно догляду та виховання дитини. За результатами

опитування подружніх молодих сімей «Молода сім'я в сучасній Україні» (2003 р.) було виявлено, що саме:

- матері найчастіше водять дитину до лікаря (87%); збирають до дошкільного навчального закладу чи до школи (65%); вкладають спати (73%). Ці обов'язки виконують батьки (18%), бабусі/дідусі (5%);
- матері (47%), батьки (22%), бабусі/дідусі (3%) допомагають у виконанні домашніх завдань, супроводжують дитину до школи, дитячого закладу;
- матері (43%), батьки (24%), бабусі/дідусі (7%) займаються з дітьми у вільний час;
- матері (73%), батьки (14%), бабусі/дідусі (4%) слідкують за дотриманням режиму дня дитини;
- матері (42%), батьки (14%), бабусі/дідусі (6%) відводять дитину на заняття у різні гуртки.

Таким чином, є всі підстави говорити про те, що основне навантаження стосовно догляду за дитиною, її виховання у сучасній молодій сім'ї покладається на маму, що може призвести до її перевантаження і як результат – до конфліктів у сім'ї.

Подружжя повних сімей, які у своїх відповідях на запитання анкети, хоч і засвідчили високий ступінь задоволеності шлюбною парою і сімейним життям водночас зазначили і наявність конфліктів у подружніх стосунках. Так, на запитання: «Чи бувають у Вас сварки у сім'ї?» ствердно відповіли 72% молодих подружжів, причому, за їх свідченням: «щонайменше 1 раз на тиждень» – 21%; «1 раз на місяць» – 23%; «кілька разів на місяць» – 28%. Ці дані можуть свідчити про певну напруженість сімейної ситуації і її відносну нестабільність. Рівень і глибина суперечностей, незадоволеності подружжя дозволяють визначити коло проблем, які є джерелом виникнення конфлікту.

Основними причинами сімейних сварок (за переконанням членів повних молодих сімей) є:

- погані житлові умови (24%);
- неекономні витрати одним із подружжя (25%);
- різне розуміння щодо розподілу домашніх справ (26%);
- безвідповідальне ставлення до виконання подружніх обов'язків (18%);
- зрада або ревності (20%);
- втручання батьків у стосунки подружжя (25%);
- егоїзм (14%);
- надмірна втома, нездужання, хвороби (18%);
- різні погляди на події, які відбуваються у суспільстві (16%);
- нелюбов до дитини (10,1%).

Із свідчень представників неповних сімей вимальовується зовсім інша картина. Основними причинами сварок подружжя у сім'ях, що розлучилися, були:

- ревності або зрада одного із членів подружжя (44%);
- несерйозне ставлення чоловіка, дружини до виконання обов'язків (37%);
- егоїзм другої половини (37%).

За даними соціологічного дослідження можна зробити висновок, що свідчить про пасивність і низький рівень конфліктної компетентності подружжя сучасної молодії сім'ї.

Спираючись на роботи Девіда Джонсона, можна запропонувати модель поведінки для вирішення конфліктних ситуацій. Важливу роль у конструктивному вирішенні конфліктів грають такі чинники:

1) Адекватність відображення конфлікту. Часто в ситуації конфлікту ми неправильно сприймаємо власні дії, наміри і позиції, так само як і вчинки, позицію опонента. До хибного сприйняття ситуації сприяють:

- *Категоричність* – бачення відносин з чоловіком (дружиною) в «чорно-білих» тонах. Якщо в якомусь аспекті шлюбу є проблема - подружжя схильне вважати, що шлюб приречений. І навпаки, якщо в якій-небудь сфері відносин є прогрес, то подружжя абсолютно спокійне за шлюб в цілому.
- *Песимізм* – люди помічають і надають значення лише негативним моментам і ігнорують позитивні сторони подружнього життя. Прогнози на спільне майбутнє досить похмурі.
- *Суб'єктивізм* – люди ігнорують очевидне, оперуючи власними фактами. Люди схильні використовувати свої почуття, як доказ будь-чого.
- *Легковажність* – люди впевнені, що проблеми не існують або що окремі факти для їх шлюбу не мають жодного значення.
- *Ідеалізм* – у молодят романтичний погляд на життя. Їх очікування щодо себе, партнера та шлюбу не є реалістичні.
- *Нереальні вимоги* – члени подружжя вимагають одне від одного бути таким, яким вони хочуть бачити. Найбільш поширені слова у вашій лексиконі «повинен» і «зобов'язаний».
- *Орієнтація на комфорт* – люди ставляться до шлюбу, як до інструменту задоволення лише своїх потреб і підвищення рівня свого комфорту.
- *Фаталізм* – члени подружжя відмовляються будь-що змінювати в своєму шлюбі не тому, що їх все влаштовує, а тому що вважають, що нічого змінити неможливо.
- *Консерватизм* – люди розглядають шлюб, як сформований стереотип відносин. Думки про те, що потрібно щось змінювати – викликають тривогу, страх.
- *Жертовність* – дружина або чоловік сприймають шлюб з позиції жертви і необхідності постійно чимось жертвувати: для збереження шлюбу, заради когось чи чогось: заради дітей. Основна помилка полягає в тому, що діти, переймаючи спосіб взаємин батьків, реалізують їх у своїх сім'ях, прирікаючи себе на ту ж роль «жертви» (негативне програмування).

У будь-якому конфлікті обидва партнери відчують так звані змішані почуття. З одного боку, кожен відчуває неприязнь, злість або ненависть до іншого, бажання, щоб супротивник відмовився від своєї позиції, з іншого – у опонентів є більш доброзичливі почуття, породжені всією сукупністю

попередніх відносин, а також прагнення до взаєморозуміння і злагоди. Знаючи про це, в ситуації конфлікту необхідно уважно проаналізувати свої відчуття в конкретних випадках.

2) Відкритість і ефективність спілкування конфліктуючих сторін. Це основна умова конструктивного вирішення конфлікту. Тому часом має сенс на самому початку конфлікту піти на ризик і як можна повніше, нехай навіть у різкій формі, висловити один одному те, що відчуваєш. У цей момент безглуздо намагатися щось вирішувати, головне – не образити і не принизити партнера. Взаємне вираження почуттів може допомогти у створенні умов для використання комунікації з метою конструктивного обміну думками. А так само, слід уникати погроз, брехні, спроб маніпуляції партнером, тому що ці дії продиктовані прагненням узяти верх над супротивником, а не домогтися обопільної згоди.

3) Створення клімату взаємної довіри і співпраці. Конфлікт вирішується успішніше, якщо обидві сторони зацікавлені в досягненні деякого загального результату, який спонукає до співпраці. Довірливе спілкування партнерів є запорукою успішних подружніх взаємин.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що під конфліктом розуміється стимул до змін, який вимагає творчих рішень та зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей, позицій, думок, поглядів суб'єктів взаємодії чи опонентів. Гострота конфліктів, їх частота, сила емоційних вибухів, контроль за власною поведінкою, стратегія і тактика поведінки партнерів у різних конфліктних ситуаціях залежить від індивідуальних особистісних особливостей, темпераменту і характеру подружжя. Основою сімейних конфліктів є розходження між уявленнями партнерів стосовно потреб одне одного, між уявленнями і очікуваннями одного стосовно іншого. Важливим соціально - психологічним чинником подружніх конфліктів є характер спілкування. Також на різних етапах шлюбу існують «свої» проблеми, які повинні враховуватися при розробці програм допомоги сім'ї.

Джерела:

1. Орлова Е.А. Об исследовании семейных конфликтов / Проблемы социологического исследования семьи. – М.: Институт социол. исследований, 1996.
2. Сисоенко В.А. Супружеские конфликты. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Мысль, 1999.
3. Малярова Н.В. Семейный конфликт как объект прикладного социологического исследования: теоретические и методологические проблемы. – М.: Институт социол. исследований, 2004.

Стаття надійшла 20 жовтня 2014 р.

Частина 4.

Прикладні аспекти економічної психології

Захарчук Роксолана.

Нормативно-правове регулювання охорони довкілля: психологічні аспекти

*Скажи, навіщо людству розум,
щоб так цей світ занепастить?*

Ліна Костенко

Вступ. Україна володіє необхідним національним законодавством в галузі охорони навколишнього природного середовища й бере участь у міжнародному співробітництві на державному і громадському рівнях відповідно до вітчизняного законодавства та міжнародного права.

Завданням законодавства України про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [1].

Необхідно зазначити, що державне регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища не завжди відіграє необхідну роль у розв'язанні багатьох екологічних проблем, а саме, збереження біологічного різноманіття, вичерпання або надмірне використання не відновлюваних природних ресурсів, порушення унікальних екосистем. Адміністративні інструменти регулювання охорони навколишнього природного середовища почасти не запобігають виникненню екологічних катастроф, забрудненню повітря, води та ґрунту внаслідок негативної діяльності окремих сільськогосподарських та промислових підприємств, недостатньо сприяють захисту біологічних видів та заповідних територій, а також не завжди ефективно регулюють використання не відновлюваних ресурсів.

Людський фактор — це поняття, що означає функцію людини в суспільстві. Психологічний аспект людського фактору займає важливе значення в проблематиці охорони довкілля та включає внутрішні сили поведінки, які спонукають людей до активності з питань охорони

навколишнього середовища й вимагають узгодження управлінських впливів із психологічними закономірностями поведінки людей.

Основна частина. В основу формування екологічної політики України покладено базовий принцип, згідно з яким екологічна безпека держави стала важливим елементом і складовою національної безпеки. Положення, що розвивають цей принцип, закріплені Конституцією України, низкою інших законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу країни. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості.

Сучасна епоха - це епоха бурхливого розвитку науки і техніки, гігантського збільшення її активної творчої діяльності тощо. Надзвичайно загострилась низка проблем, а серед них одна з головних - проблема взаємозв'язку суспільства і природи, людини і навколишнього середовища.

Для нормального існування людини необхідно задовольняти матеріальні і духовні потреби. Матеріальні потреби сучасної людини складаються з двох частин - природні та комфортні. Природні потреби - це біологічні потреби в їжі, воді, повітрі, житлі, притаманні усякій вищій тварині. Комфортні потреби - це додаткові до природних для покращення умов життя і праці людини. Оскільки поняття "краще" суто якісне, відносне, неконкретне, то і комфортні потреби різних людей значно відрізняються (на відміну від природних потреб, які у всіх людей майже однакові). Витрати природних ресурсів на задоволення комфортних потреб значно перебільшують витрати на біологічні потреби людини.

Застосування економічних інструментів регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища важливе для стимулювання раціонального використання природних ресурсів, а також для зменшення обсягу викидів та відходів і підвищення конкурентоспроможності екологічно безпечних продуктів. Важливим також є функціонування системи моніторингу - відкритої інформаційної системи, пріоритетами функціонування якої є захист життєво важливих екологічних інтересів людини і суспільства; збереження природних екосистем; відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям [2].

Окреме й особливе місце в системі захисту довкілля займають й психологічні чинники. Діяльність завжди спонукається певними мотивами. Мотиви - це те, заради чого виконується діяльність (наприклад, заради самоутвердження, матеріального зиску, ін.) [3]. У системі відносин особистості ставлення до праці загалом і до конкретної професійної діяльності, до своєї спеціальності, нарешті, до професійного завдання з охорони довкілля, яке виконує, суттєво визначає успішність діяльності. Ці ставлення мають свої

вирішення в мотивах діяльності, під якими необхідно розуміти психологічні причини, які визначають цілеспрямовані дії людини. Психологічними умовами, які визначають цілеспрямований характер дії, є властивості особистості (наприклад, працелюбство, сумління, акуратність, комунікабельність тощо), які виражають цілу систему мотивів. На відміну від властивостей особистості, зокрема мотиви щодо охорони навколишнього природного середовища характеризують окреме і мінливе ставлення людини до явищ зовнішнього світу.

Будь-яку форму поведінки можна пояснити як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. У першому випадку як висхідний і кінцевий пункт пояснення є психологічні властивості суб'єкта поведінки, а у другому — зовнішні умови й обставини його професійної діяльності. У першому випадку йдеться про мотиви, потреби, цілі, наміри, бажання, інтереси тощо, у другому — про стимули, які впливають із професійної ситуації, що склалася. Інколи всі психологічні фактори, які йдуть від працівника-спеціаліста з охорони довкілля, і визначають його поведінку є особистісними диспозиціями. Тоді говорять про диспозиційну та ситуативну мотивацію як аналог внутрішньої і зовнішньої детермінації поведінки.

У процесі мотивування керівнику (зокрема установи з охорони довкілля) необхідно використовувати як матеріальні, так і нематеріальні стимули. Матеріальні стимули - це передусім грошова винагорода, споживчі блага і послуги. Йдеться також про будь-які заохочення у матеріальній формі, що отримані працівником відповідно до затрат праці. Це заробітна плата, премії, нагороди, натуральна оплата, знижки в оплатах. Система винагород має бути прозорою й однорідною, а одночасно достатньо еластичною, щоб можна було пристосувати її до вимог і умов праці та оточення.

Нематеріальні стимули - це стимули, які не мають грошової форми. Зазвичай вони поділяються на:

- зовнішні стосовно виконуваної роботи (усілякі нематеріальні винагороди, грамота, догана, рекомендація, заохочувальна нагорода);
- внутрішні, які безпосередньо стосуються виконуваної роботи, тобто впливають на працівника завдяки покращенню умов праці й життя, дбають про справедливий розподіл завдань, збереження добрих міжособистісних стосунків, збільшення рівня свободи тощо.

Висновки. Згідно з оцінками експертів сучасна політика України щодо сталого розвитку та охорони навколишнього природного середовища може бути оцінена як запізнювальна. Зважаючи на зазначене, відповідно до рекомендацій фахівців нагальним завданням політики у сфері охорони довкілля є:

- проведення інституційної реформи державної системи охорони довкілля та використання природних ресурсів;
- упровадження механізмів та інструментів екологічної політики, реалізація пріоритетних національних і державних програм з метою створення умов для сталого збалансованого розвитку держави;

- створення державної системи регулювання екологічної безпеки як невідмінної складової національної безпеки України.

У площині зазначеного керівникам та управлінцям установ і підприємств необхідно передбачити активізацію в персоналу з охорони довкілля наступних пріоритетних мотивів:

спонуки суспільного характеру;

отримання певного матеріального зиску;

задоволення потреб щодо самоактуалізації, самореалізації тощо.

Джерела:

1. Закон України « Про охорону навколишнього природного середовища ». Редакція від 01.01.2015 р. / Верховна Рада України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : [www.http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12).
2. Постанова КМ України «Положення Про державну систему моніторингу довкілля», від 30.03.1998 року, № 391 / Кабінет міністрів України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : [www.http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF).
3. Занюк С. Мотивация, активность, достижения // Психология мотивации. Киев, Ника-Центр, 2001, С. 5.

Лозинський Олег.
Економічна психологія в аналізі
психологічних аспектів фінансових криз

*«До воєн, що точаться як збройні конфлікти,
приєднуються війни, менш видимі, але не менш
жорстокі, що відбуваються на полі економіки і
фінансів, з використанням ресурсів, які однаково
спустошують життя, сім'ї та підприємства».*
Папа Франциск [6, Папа].

У статті проведено аналіз психологічних та суспільних явищ, які виникають в період фінансових криз. Звернуто увагу на те, що фінансові кризи (глобальні та локальні) виникали впродовж історії. Вони майже завжди супроводжувалися бурхливими політичними конфліктами – війнами, політичними переворотами. Остання фінансова криза розпочалася у США у 2007 р., її згубні наслідки до цього часу дають про себе знати в багатьох кутках світу. Теперішні драматичні вітчизняні події скерували суспільну увагу з економічного стану на проблеми війни. Однак в основі жахливих подій є триваюча фінансова криза. Її наслідком є трикратне знецінення гривні у порівнянні з 2008 р. Ймовірно кровопролиття на Сході України не припиниться до тієї пори, поки фінансова девальвація не сягне «запрограмованого дна».

Ключові слова: економічна психологія, фінансова криза, недовіра, панічні настрої.

Психологія від початку свого існування як наукової галузі досліджувала неочевидну реальність (психічні явища, процеси), котра людьми не завжди усвідомлюється, але впливає на їх активність у суспільстві. Закордонні дослідники, що розвивали класичні психологічні напрямки (фрейдизм, аналітична психологія, неофрейдизм, гештальтпсихологія, когнітивна психологія, біхевіоризм, гуманістична психологія) вивчали не лише психологію особистості, але й виходили у своїх наукових пошуках на аналіз соціальних явищ, глибинних детермінант економіки та політики.

Історичний розвиток вітчизняної психології з 1930-х р. відбувався за вкрай несприятливих суспільно-політичних обставин і це позначилось на колі проблем, які було дозволено досліджувати. Психологія економіки та психологія політики впродовж 60 років стали забороненими темами, які фактично не вивчалися ні на теоретичному, ні на емпіричному рівні. Попри зняття на початку 1990-х років цензури вітчизняна психологія досі не оговталася від вимушеної тривалої бездіяльності щодо названих тем і не змогла запропонувати суспільству вартих уваги психологічних інтерпретацій актуальних проблем економіки та політики.

Все ж слід відзначити, що в незалежній Україні з'явилося декілька підручників з Економічної психології, Психології підприємництва, в яких автори висвітлюють організаційну, управлінську, рекламну тематику. На жаль досі ми не бачимо досліджень проблем *фінансової психології* – взаємодії особистості (соціальних груп) з грошми як невід'ємного атрибуту соціальності людини. Декілька тисячоліть грошові знаки є невід'ємним елементом в житті

людей, вони істотно визначають людську активність, статус індивіда у суспільстві, залишаються домінуючою причиною агресивної, девіантної, злочинної, шахрайської, корупційної поведінки. Незадовільною є ситуація, що психоаналіз грошей досі залишається темою нон-грата в психології.

Зокрема, впродовж 2012–2014 рр. у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні було зареєстровано 32 теми для захисту кандидатських дисертацій за спеціальністю «організаційна психологія, економічна психологія» (19.00.10). Однак з них лише 5 тем певним чином стосувались економічної психології і передбачали висвітлення *інноваційної економічної діяльності, маркетингу освітніх послуг, формування економічного мислення у майбутніх спеціалістів фінансів, професійного самовизначення фахівців торгових підприємств, професійної компетентності менеджерів.*

Більшість соціальних наук впродовж десятиліть достатньо інтенсивно намагаються досліджувати закономірності економічного життя. На перетині економічної теорії та інших наук (історії, політології, соціології, етики) виникли *економічна історія, історія економічних вчень, політекономія, економічна соціологія, етика бізнесу.* На жаль вітчизняна психологія досі залишається осторонь економічної проблематики. Психологічну термінологію і її теоретичні положення щодо економіки більш активно використовують не психологи, а саме економісти.

I. Внесок психології в розуміння економічної поведінки. Слід зазначити, що широко відомі психологи такі, як Уільям Джеймс (1842-1910), Карен Хорні (1885-), Альфред Адлер (1870–1937), Курт Левін (1890-1947), Ерік Фромм (1900-1980), Беррес Скінер (1904-2001), Абрахам Маслоу (1908 - 1970), Ерік Берн (1910-1970), Жак Лакан (1901–1981), Леон Фестінгер (1919 - 1989) та ін. в своїх психологічних теоріях виразно виходили на економічну проблематику, ними був закладений міцний поняттєвий та теоретичний фундамент для майбутнього розвитку економічної психології.

Винятково реалістичним є визначення особистості американського психолога, філософа, засновника прагматизму У. Джеймса: «Особистість в широкому сенсі – це «Я» плюс *капітал і готівка*, зміна кожного з цих компонентів неминуче впливає на трансформацію «Я». Іншими словами, в соціальному докльлі людина як особистість без фінансів (зарплати, заощаджень), без власності (майна) не може належним чином існувати. В домінуючій мірі завдяки грошам людина може задовольнити потреби виживання, існування, самореалізації, посідання певної позиції у співтоваристві, налагоджувати співпрацю з іншими, проявити моральну мотивацію – ділитися з іншими людьми, допомагати їм, здійснювати благодійницьку діяльність і т.п.

Грошова винагорода засвідчує, що знання, вміння та праця людини має суспільний характер, користується попитом. Особа при цьому переживає емоційне піднесення, моральне задоволення від потрачених зусиль.

Відсутність грошової винагороди за здобуті знання, вміння (як у випадку вимушеного безробіття) навпаки спричиняє психологічний дискомфорт, зневіру людини у власних силах, недооцінку власної особистості, звужує спектр мотивацій її активності. У конкурентних стосунках технологія тиску на особистість (групу) полягає у позбавленні її матеріальних та фінансових ресурсів. Історія підтверджує це: з метою упокорення певних категорій населення політичні гравці прагнуть забрати, експропріювати чи зруйнувати їх майно, а також знецінити їхні грошові заощадження та інші ресурси (обмежити громадянські, професійні права). Позбавляючи людину матеріальних та фінансових ресурсів, суттєво трансформується її Я-концепція, рівень домагань, змінюється її поведінка і це з давніх-давен є відомою річчю.

У ХХ ст. засновниками економічної психології як окремої міждисциплінарної галузі знань стали *Габріель Тард* (1843-1904; праця «*La Psychologie Économique*», 1902), *Гуго Мюнстерберг* (1863-1916; праця «*Психологія і економічне життя*», 1912), *Джордж Катона* (1901-1981; «*Психологічна економіка*», 1975).

У фрейдистські тлумачення економічної поведінки як значною мірою ірраціональної вкладається «грошова класифікація людей» (11 типів), яку запропонували Н. Форман (1987), Х. Голдберг, Р. Левіс. Із класифікації чотири типи – «скнара», «марнотрат», «торгаш», «колекціонер» – отримали психоаналітичну інтерпретації економічних мотивацій. Наприклад:

- «*Скнара*» – захоплюється самим процесом накопиченням грошей, боїться втратити їх, не довіряє навколишнім; володіння грішми дає йому відчуття захищеності, безпеки.
- «*Марнотрат*» – схильний безконтрольно витратити гроші; періодично переживає депресію, відчуття власної нікчемності, в розтринькуванні грошей знаходить віддушину; володіння грішми справляє на таких осіб терапевтичний вплив.
- «*Грошовий мішок*» – має захоплення від накопичення грошей, їх розглядає, як джерело сили, влади, високого статусу, поваги з боку навколишніх.
- «*Торгаш*» – азартно шукає можливість поторгуватися з продавцем і купити товар за меншою ціною, це дає йому відчуття переваги над продавцем.
- «*Колекціонер*» – цінність грошей сприймає як предмет мистецтва; колекціонування нерідко стає його основним заняттям.

Із наведеного видно, що грошова поведінка окремих типів людей стимулюється не завжди усвідомленими схильностями – фобіями, маніями, страхами, ігровим азартом, прагненням отримати емоційну розрядку, підвищити власну самооцінку, відчувати захищеність. Гроші в даному випадку відіграють для особи психорелаксаційну роль.

Проблематика економічної психології отримала теоретичне тлумачення в *неофрейдизмі* (А. Адлер, Е. Фромм, К. Хорні), де зроблено акцент на впливах *соціальних* чинників у формуванні особистості та її поведінці. Соціальними

чинниками, що впливають на поведінку людей є крім виховання та культури також соціально-економічні умови існування в суспільстві: матеріальний достаток (чи фінансова скрута), оплачувана праця (чи безробіття) і т.п. Саме цими причинами зумовлені психологічні наслідки – людина здобуває адекватну самооцінку, або ж підсвідомо потерпає від різноманітних «комплексів». Як зазначав Е. Фромм у книзі «Мати чи бути», лише у випадку адекватної самооцінки і матеріального благополуччя людина буде прагнути реалізувати власні здібності та покликання, намагатиметься принести користь іншим людям, суспільству. За несприятливих соціально-психологічних та матеріальних обставин особа запрограмована або на конформізм, пасивність, або на садистське суперництво з іншими членами суспільства (стратегії фізичного насилля, крадіжок, вимагання, шахрайства, зловживання становищем, корупції).

Вагомий поштовх економічна психологія отримала від ідей американського психолога-біхевіориста Б. Скінера, який вивчаючи економічну поведінку дійшов висновку, що людей, по-перше, можна привчити до певного типу поведінки завдяки багаторазовому її повторенню; а по-друге, люди схильні повторювати лише таку поведінку, яка матеріально чи фінансово винагороджується. При цьому надто швидка винагорода знецінює вартість дії в очах виконавця; якщо ж поведінка не отримує очікуваної винагороди, то можливі прояви агресії (автоагресії). Окреслені психологічні висновки широко застосовуються в економічній теорії та практиці. Зокрема, найманих працівників завдяки щоденному нормованому робочому дню, а також отриманню регулярної (хоч і низької) заробітної платні привчають до виконавських ролей. Цими стимулами найманий контингент населення втрачає лідерські та підприємницькі задатки.

Ідеї французького психіатра, психолога, засновника структурного психоаналізу Ж. Лакана (досліджував механізми вибірковості людської уваги) пояснюють специфіку сприйняття людиною соціальних об'єктів, зокрема грошей як певного ідолу. Лакан створив концепцію трирівневої структури людської перцепції: «реальне»—«уявне»—«символічне». Усі об'єкти індивідом сприймаються:

- як типові, нічим не особливі, що не заслуговують уваги («реальне»);
- як такі, що привертають зацікавлення, збуджують уяву в силу їх оригінальності, нетиповості («уявне»);
- як такі, що є винятково значущими для людини, в силу їх соціальної небезпечності, престижності й т.п. («символічне»).

Гроші з часів Античності в масовій свідомості посіли місце значущого «символу» багатства, сили, достатку, свободи, можливостей, влади, атрибуту життєвого успіху, матеріальних благ, фетишу соціального благополуччя (від франц. *fetiché* – ідол, талісман).

Ідеї американського психолога, автора теорії когнітивного дисонансу Л. Фестінгера є вельми значущими для економічної психології. Дослідник експериментально аналізував поведінку людей в умовах необхідності вибрати

одне рішення з декількох можливих. Це стається тоді, коли людина оцінює себе, порівнюючи з іншими людьми, або вибирає як їй вчинити, коли більшість (як мінімум два) можливі варіанти її поведінки однаково бажані (корисні), чи небажані (збиткові, небезпечні). У такого роду ситуаціях виникає *когнітивний дисонанс* – внутрішньо психологічний конфлікт, що може спричинити неспокій, розгубленість, відчуття провини, переживання сорому, знижену самооцінку, депресію, стрес, агресію або інші небажані наслідки. Ця теорія пояснює причини низки соціально-економічних та соціально-правових явищ, зокрема: *споживацького конформізму, владної корупції, бездіяльності правоохоронних органів, неправосудних рішень судів* і т.п. – як важливих явищ економічної поведінки суспільних гравців.

Ідеї німецько-американського вченого, одного з представників *гештальтпсихології* К. Левіна для економічної психології також є науково плідними. Теорія «польової поведінки» – тобто поведінки, зважаючи на ситуацію в якій перебуває індивід (група) – пояснює мотиви економічної активності людини. Практична рекомендація гештальттеорії така: *якщо прагнете змусити людей діяти певним чином, змініть ситуацію в якій вони перебувають*. Прикладами застосування підходів гештальттеорії – є вплив моди на споживчу поведінку, або паніки та недовіри вкладників до банківського сектору. Людина, відносячи себе до певної соціальної страти (бізнесмен, політик і т.п.), діє згідно норм, що визнаються представниками цієї страти як прийнятні. Ставши депутатом, чиновником, бізнесменом, чи працівником бюджетної сфери індивід схильний мислити і діяти так, як це на його думку притаманно більшості представників суспільної страти. Теперішня ситуація в Україні унаочнює дієвість висновків гештальтпсихології: у більш благополучних соціально-політичних умовах громадяни були б обурені від обвального падіння курсу українських грошей, зниження рівня фінансових доходів, підвищення цін та комунальних тарифів. Однак війна стала достатньою причиною відсутності протестних дій громадян.

Ідеї А. Маслоу також отримали застосування в економічній психології, а саме в маркетингових дослідженнях для прогнозування економічної поведінки різних категорій споживачів. Типова ієрархія мотивів (авторство котрої приписують А. Маслоу) та рівень грошових доходів дозволяють спрогнозувати на що буде витрачено отримані кошти представниками тих-чи-інших груп населення.

Таким чином, фундатори більшості психологічних напрямків не обмежувалися в дослідженнях проблемами суто психологічними, а намагалися знайти їх практичне застосування в дослідженні явищ соціальної, політичної, а також економічної психології.

II. Психологічна сутність фінансових криз. Фахівці констатують у 2014 р. в Україні розгортання фінансової кризи. Її прояви – 25%-ва інфляція, зростання цін і тарифів для населення, замороження зарплат, зростання рівня безробіття, девальвація гривні, банкрутство банків, зменшення обсягу золотовалютних резервів, неспроможність держави обслуговувати державний

борг без отримання зовнішніх запозичень від міжнародних фінансових інституцій.

У науковій літературі *фінансова криза* (фінансово-банківська криза) визначається як різке погіршення стану фінансової системи внаслідок накопичених фінансових ризиків [7, Педь]. Погіршення торкається:

- *інститутів фінансового сектору* – різке зростання частки проблемних банків, боргів;
- *фінансового ринку* – істотне скорочення кредитів, переважання спекулятивної фінансової діяльності над інвестиційною;
- *грошового обігу* – різке некероване зростання цін із переходом у хронічну інфляцію;
- *добробуту населення* – скорочення рівня зарплат, їх затримка, зростання цін та тарифів для населення, зростання кількості безробітних;
- *валютного регулювання* – неконтрольоване падіння курсу національної валюти; масовий витік капіталів з країни;
- *економічної активності усередині країни* – перехід до збиткової моделі фінансової діяльності, ланцюгові банкрутства підприємств;
- *державних фінансів* – падіння обсягів золотовалютних резервів, дефіцит бюджету, скорочення податкових надходжень, критичне збільшення внутрішнього та зовнішнього боргу, неспроможність країни обслуговувати борги (дефолт);
- *міжнародних фінансів* – затримка розрахунків із наростаючим колапсом платіжних систем.

Локальна фінансова криза 2014 р. наклалась на криваві військові події в нашій державі. У ЗМІ акцентується увага на військово-політичних новинах, через що про фінансову кризу інформації недостатньо. Відчувається брак експертних тлумачень стосовно причин загострення фінансових проблем держави саме починаючи з другої половини 2014 року. Зрозуміло, що теперішній колапс виник через накопичення фінансово-економічних проблем за попередні десятиріччя. До боргового цейтноту держави довели політична безвідповідальність, політична корупція, енергозалежність, неефективна структура економіки.

У 2008 р. під час всесвітньої фінансової кризи українська грошова одиниця знецінилася лише на 60% (з 5 грн. до 8 грн. за 1 \$) – це спричинило значні негативні економічні та соціально-політичні наслідки. У 2014 р. гривня стала дешевшою на 110% (з 8 грн. до 17 грн. за 1 \$), тобто її гострота є значнішою, ніж шість років назад. Слід шукати офіційні чи експертні обґрунтування цього економічного явища, явні та приховані причини фінансового обвалу.

Важливо визначити, що саме і в якій мірі вплинуло на різку девальвацію української грошової одиниці:

- військові події на сході держави, економічні збитки від втрати територій та промислових руйнувань?
- втрати від експорту на російський ринок, знецінення російського рубля?

- недовіра інвесторів до української економіки через переддефолтний її стан?
- надмірна залежність вітчизняного експорту від економічної ситуації в США? [8, Фінансові]
- спекулятивні кулуарні домовленості крупних фінансових гравців (вітчизняних та іноземних)?

На думку експертів фінансова девальвація була бажаною та очікуваною для монополістів. Однак аж до 2014 року її відтермінували, не ризикували здійснити через можливість соціальних протестів. Але розгортання військового сценарію в Україні зробило можливим здійснити девальвацію, оскільки ситуація політична унеможливила виникнення соціального збурення.

На початку листопада 2014 р. А. Новак оцінив так оцінив ситуацію: «Те, що сьогодні курс гривні по відношенню до долара становить майже 16 – це спекуляції, які проводять банки. А головні українські банки – це залежні фінансові установи, структури, які входять до фінансово-промислових груп і таким чином, девальвуючи гривню, власники цих утворень хочуть компенсувати собі економічні втрати від зменшення об'ємів продажу своєї продукції» [4, Новак]. Наслідки кризи підривають довіру населення до влади, на що без сумніву в теперішніх обставинах розраховують певні політичні гравці, що зв'язані з впливовими фінансово-промисловими групами.

Аналізуючи інформацію про фінансові кризи слід зробити висновок: вони не виникають випадково, такого плану соціальні явища є наслідком системи фінансово-економічних передумов, котрі хоч і містять певну міру стихійності, однак здебільшого створюються цілеспрямовано. Цю тезу ілюструє фінансовий обвал російської валюти, котрого було досягнуто цілеспрямованою системою міжнародних секторальних санкцій, а також завдяки заходам щодо головного джерела доходів РФ – валютних надходжень від продажу енергоносіїв.

Фінансові кризи мають циклічний (глобальний) або прицільний (локальний) характер. Циклічні фінансові кризи виникають здебільшого стихійно внаслідок різкого підйому цін на енергоресурси, падіння цін на сировину, обвалу спроможності позичальників обслуговувати борги т.п.

Локальні прицільні фінансові кризи в сучасних умовах є рукотворним явищем. Зокрема Управління фінансової розвідки та вивчення тероризму США (Office of Terrorism and Financial Intelligence, TFI) використовує глобалізацію для прицільного фінансового знешкодження окремих осіб, терористичних груп або країн-ізоїв. Якщо об'єкт потрапляє до «чорного списку» Управління з контролю за іноземними активами міністерства фінансів США (OFAC, Office of Foreign Assets Control) його активи будуть «заморожені» в усіх фінансових установах, котрі перебувають під юрисдикцією США. Установи, що спробують вести бізнес з кимось з «чорного списку» будуть оштрафовані багатомільйонними штрафами [5, Шаров].

Крім державних агентів локальні прицільні фінансові кризи здатні створювати глобальні фінансові агенти – *хеджфонди* (крупні міжнародні фінансово-промислові групи), що за оцінкою експертів можуть концентрувати до 1 трил. дол. для нападу на ту-чи-іншу національну валюту чи фондовий ринок. Хеджфонди спеціалізуються на спекулятивних операціях для отримання надприбутків шляхом навмисного корегування фінансових показників – валютних курсів, курсів акцій, облікових ставок [9, Фінансові кризи].

Основою спекулятивних фінансових технологій є *незабезпеченість валют* (непідкріпленість національних валют вмістом золота в них, або виробленою масою всіх товарів, які вони представляють). Сучасні гроші є так званими «паперовими», «несправжніми», «фіктивними» грошми. Функції паперових грошей зведено лише до засобу платежу і обігу. Решту функцій (об'єктивна міра вартості товарів; засіб накопичення, створення статків) фіктивні гроші фактично втратили.

Жодна сучасна світова валюта після відміни у 1930-х р. «золотого стандарту» не має такої забезпеченості. Вартість паперової валюти однієї держави за таких обставин визначається *довірою* з боку інвесторів, кредиторів до її середньострокової надійності у порівнянні з іншими валютами. Через незабезпеченість валют їх ціна залежить у значній мірі від *суб'єктивних факторів*, чим відкривається поле для спекулятивного пониження або підвищення їх вартості під впливом фінансових операцій [10, Виникнення].

Фінансові кризи спричиняються і супроводжуються не лише економічними проблемами, але значною мірою також соціально-психологічними явищами. Коли читаємо наукові статті про фінансові кризи їх автори надзвичайно часто використовують психологічну термінологію (табл.1).

Таблиця 1. Психологічна термінологія в оцінці фінансових криз

НЕГАТИВНІ ЕМОЦІЙНІ СТАНИ
банківська <i>паніка</i> ;
<i>побоювання</i> власників паперів упустити момент початку нового падіння
<i>невдоволення</i> населення від зростання вартості життя
<i>втрата довіри</i> до регуляторів фінансових ринків
<i>зростання недовіри</i> між учасниками ринку
КОГНІТИВНІ ДИСОНАНСИ
<i>зростання невизначеності</i> на фінансових ринках
<i>виникнення сумнівів</i> вкладників у надійності банків;
НЕГАТИВНІ ПЕРЕЖИВАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕВИЗНАЧЕНІСТЮ МАЙБУТЬОГО
<i>моральні ризики</i> для кредиторів
проекти стають <i>більш ризикованими</i>
<i>відчуття підвищення ризику</i> інвесторів
<i>збільшення психологічних ризиків</i>
<i>негативні ділові очікування</i> міжнародних інвесторів
НЕВДАЛІ АБО АВРАЛЬНІ ДІЇ
<i>намагання позбутися</i> цінних паперів, пов'язаних з іпотекою
НЕСПРОМОЖНІСТЬ ЗАПРОПОНУВАТИ ПРИНЦИПОВО НОВІ ІДЕЇ
<i>відсутність альтернативних моделей</i> глобального економічного світобачення

Бачимо, що під час фінансових негараздів в учасників драматичних подій (інвесторів, акціонерів, кредиторів, вкладників, населення) виникають різноманітні емоційні стани – *паніка, страх, невдоволення, недовіра*. Їх спричиняють *негативні очікування, збільшення невизначеності, сумніви, зростання ризиків* до неконтрольованого рівня. За таких обставин учасники аврально намагаються позбутись ризикованих проєктів і перевести активи у більш безпечні місця. Ситуація фінансових обвалів є глобальною. В ній примножити свої ресурси здатні лише суб'єкти, що організували кризу. Решті фінансових агентів доводиться тішитися від того, що вони хоча б не зазнали абсолютного краху – банкрутства, або відтермінували дефолт.

Висновок. Фінансова криза 2014 року в Україні вимагає поглибленого аналізу не лише методами економіки, але й економічної психології. «Гібридна війна», яку здійснює Російська Федерація щодо України задіяла не лише військові компоненти: анексію Криму, введення на територію Донбасу терористичних груп та сучасної військової техніки, потужних пропагандистських ресурсів у ЗМІ. Як бачимо у хід залучено фінансово-економічні інструменти, що спричинили різкий обвал української національної валюти, і загалом переддефолтний стан держави. Ініціатори вказаних негараздів перебувають не лише за межами України, але й на її території. Оскільки бізнес більшості представників попередньої влади (пов'язаної з РФ) не виведений з України, і в їх розпорядженні перебувають значні фінансові ресурси, то це дає їм змогу діяти на шкоду економіці України. Мета таких підривних економічних дій – фінансове послаблення України, стимулювання розколу в українському суспільстві, примус до поступок на користь антиукраїнських сил.

Джерела:

1. *Лісовицький В.М.* Історія економічних вчень: Навчальний посібник. – К.: «Центр навчальної літератури», 2004. – 220 с.
2. *Ємельянов В.М.* Політична корупція в сучасній Україні. / Ємельянов В.М., Степанюк Д.А. // Політичні науки. Наукові праці. Т. 93. Вип. 80. – С. 72-75.
3. *Білорус О.* Світова фінансова криза // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2008/11-12/200801.html>
4. *Новак А.* Девальвуючи гривню, фінансово-промислові групи компенсують витрати на війні // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1405891-a-novak-devalvuuyuchi-grivnyu-finansovo-promislovi-grupi-kompensuyut-vitrati-na-viyni>
5. *Шаров В.* США розпочали проти Росії потужну фінансову війну. Newsweek обнародував подробиці // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.pic.com.ua/ssha-rozpochaly-proty-rosiji-potuzhnu-finansovu-vijnu-newsweek-obnaroduvav-podrobytsi.html>
6. Папа: Існують збройні конфлікти і фінансові війни // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.catholic-media.org/ua/index.php?option=com_content&view=article&id=9242:isnujut-zbrojni-konflikty-ta-finansovi-vijny-12122013&catid=131:f1&Itemid=100151
7. *Педь І., Лисенков Ю., Яцук С.* Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1248>
8. Фінансові війни // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://groshi.ua/uk/articles/finansovi-viyni>

9. Фінансові кризи // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://econ-house.ru/svitova-ekonomika/26/733-finansovi-krizi>
10. Виникнення та суть грошей // Електронний ресурс. Режим доступу: http://pidruchniki.com/10561127/finansii/ekonomichnij_zmist_groshey_transformatsiya_sutnosti_suchasnih_groshey

Стаття надійшла 16 січня 2015 р.

УДК: 351.84:365.2 (477)

Пінчак Ліліана.

Управління процесом формування житлового фонду України та його активізація

Досліджено особливості формування житлового фонду України та його підсистем, об'єм прийнятого в експлуатацію житла за місцем будівництва, його структура. Опрацьовані статистичні дані і показники, що відображають стан та динаміку житлового фонду, квартирну чергу, дані щодо надання житла окремим категоріям населення України.

Ключові слова: житловий фонд, квартирний облік, державна підтримка громадян на будівництво (придбання) житла.

Проблеми розвитку житлового середовища досліджували в своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні учені: Ю.М.Білоконь, Б.Ю.Брандербург, В.І.Ежов, Ю.П.Регін, Р.Й.Фільваров, Р.Г.Штойко, Я.А.Штейнберг, Д.Н.Яблонський та інші. Соціально-типологічні і функціонально-демографічні особливості житла вивчали С.Д.Альбанов, І.О.Бадолян, В.Ю.Дурманов, Б.І.Зенгер, Г.М.Любімова, І.М.Ськріль. В.І.Смотріковський, Д.Е.Фесенко. Результати наукових досліджень українських та зарубіжних вчених займають важливе місце в становленні житлового будівництва як виду економічної діяльності. Однак існують невирішені питання організаційного характеру і труднощі в пошуку оптимальних шляхів державного регулювання його розвитку. У будь-якому соціально-економічному середовищі виникає житлова система, що містить наступні підсистеми (інституційну, ресурсну, організаційно-технологічну, житлового фонду та потреби у житлі) та активізує їх [1].

Постановка завдання. Досліджуючи інструменти вирішення житлових проблем різних країн, представники російської наукової школи вважають, що спроби прискорити інституційний розвиток за рахунок запозичення інституційних моделей більш ефективних систем призводили до їх відторгнення менш розвиненим економічним середовищем. З урахуванням неефективності реалізації в Україні державної житлової політики за роки незалежності переконливим є висновок В. Мартиненка про те, що «в період пошуку ефективної системи державного управління слід враховувати світовий позитивний і негативний досвід державного впливу на внутрішнє становище, конкретні національні умови» [2].

Результати досліджень. Більшість українських родин не може отримати доступ на ринок житла навіть при бюджетній підтримці і наявності цілого ряду соціально-економічних житлових програм через жорсткі умови кредитування і високу вартість житла. У 2011 р. в Україні на квартирному обліку перебувало 111 000 молодих сімей, отримали житло 94. Станом на 01.01.2012 р. - 43100 багатодітних сімей та 31 500 одиноких матерів. З них отримали житло 752 багатодітні сім'ї та 416 одиноких матерів [3]. Вирішення житлової проблеми за допомогою механізму забезпечення доступності житла

розглядається фахівцями як одна з найважливіших умов сприяння народжуваності [4].

Для придбання двокімнатної квартири загальною площею 75 м. кв. середньо-статистичної жителя України повинен працювати від 20 до 30 років. За рівнем доступності такого товару, як житло, Україна значно поступається другим країнам, про що свідчать результати дослідження, проведеного аналітичною компанією Evans, що вивчила ситуацію на ринку нерухомості 40 країн світу (для вирішення квартирної проблеми росіянину знадобиться чверть століття) [5]. Наведені дані свідчать, що в даний час проблема забезпечення житлових потреб українського населення залишається невирішеною. Для підтвердження розглянемо статистичні показники в житловому фонді за останні роки та формулювання визначень.

Житловий фонд – сукупність житлових приміщень незалежно від форм власності, включаючи житлові будинки, спеціальні будинки (гуртожитки, будинки - інтернати для престарілих та інвалідів, дорослих і дітей, дитячі будинки, інтернати при школах і школи - інтернати), квартири, службові житлові приміщення, інші житлові приміщення в будівлях, придатних для проживання. У попередні роки згідно зі статистичними даними на 1 січня 2012 житловий фонд України становив 1086,0 млн. м. кв. загальної площі, в т.ч. міських поселень - 64,0 %, включаючи житловий фонд (2,2 млн. м. кв.), що знаходиться на балансі підприємств - банкрутів та тих, які припинили свою діяльність.

Майже весь житловий фонд (98,1%) розміщувався в житлових будинках квартирної типу, а 1,9 % (20,1 млн. м. кв.) - площа гуртожитків і житлових приміщень в нежитлових будівлях. Частка приватного житлового фонду в загальному обсязі склала 93,4 %, комунального - 5,2%, державного - 1,4 %.

Станом на 1 січня 2012 житловий фонд налічував 10 млн. 161,8 тис. будинків, а в експлуатації знаходилося 5,1 млн. м. кв. старого та аварійного житлового фонду, або 0,5 % від усього житлового фонду, в якому проживало 118, 6 тис. осіб [6, с.3].

Наведені дані свідчать, що динаміка основних показників стабільна, відбулося незначне зростання житлового фонду за останній період. Але цього не достатньо для вирішення житлової проблеми в країні.

Однією з найважливіших причин дефіциту житлового фонду є зменшення обсягів будівництва в державі. Багато з побудованих раніше житлових будинків потребують реконструкції, відновлення або знесення [7]. Для відновлення будівельної галузі державою розробляються і реалізуються відповідні програми, виконання яких забезпечило б житлом громадян.

З роками утворилися черги громадян, визначених згідно законодавства такими, що потребують поліпшення умов проживання. У таблиці №1 наведено показники, що відображають загальну кількість сімей та одиноких громадян, які перебували на квартирному обліку на кінець року, та які отримали житло протягом року згідно з даними Державної статистичної служби України [8].

Таблиця 1.

	Кількість сімей і одиноких громадян на квартирному обліку (тисяч).	Кількість сімей і одиноких громадян, які отримали житло протягом року (тисяч).
2001	1624	29
2002	1533	25
2003	1460	25
2004	1414	23
2005	1323	20
2006	1300	20
2007	1252	17
2008	1216	17
2009	1174	11
2010	1139	11
2011	1084	7
2012	1022	7

Отже, в Україні за останні 12 років спостерігається тенденція до зниження кількості громадян, які перебували на квартирному обліку, та кількості наданого таким громадянам житла, хоча розмір житлового фонду збільшується з кожним роком.

Крім цього, аналізуючи табличні дані, слід врахувати, що не всі громадяни, які потребують поліпшення житлових умов, знаходяться на квартирному обліку. Значна кількість сімей в умовах несприятливої економічної ситуації останніх 20 років і відмови держави від своїх соціальних зобов'язань не забезпечена житлом, але згідно з чинним українським законодавством не підпадає під категорію таких, що потребують поліпшення житлових умов і тому не є на квартирному обліку.

У зв'язку з цим формування Єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов, є дуже актуальним і позитивним законодавчим нововведенням, відносно якого затверджено ряд нормативних документів.

Необхідність ведення Реєстру врегульована Законом України від 29.06.2010 р. № 2367-VI « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання у сфері будівництва житла» [9], яким відповідні норми включені до Житлового кодексу Української РСР, внесено зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування».

До кінця 2012 р. на квартирному обліку перебувало 1021,7 тис. сімей та одиноких громадян. Це на 62 тис. менше, ніж до кінця 2011 р. Найчисельнішою категорією були жителі гуртожитків - 15,5% (158, 2 тис.) і молоді сім'ї - 10,1%. Із загальної кількості сімей та одиноких громадян, які перебувають на квартирному обліку, 26,6% - громадяни, які користуються правом першочергового отримання житла, 9,2% - позачергового одержання житла, 62,8% знаходяться у загальній черзі.

У 2012 р. 7200 громадян отримали житло і поліпшили свої житлові умови, що майже не відрізняється від відповідного показника 2011 р.

За видами черговості права на отримання житла 30,5% складають громадяни, які скористалися правом першочергового отримання житла, 21,0% - громадяни, які скористалися правом на позачергове одержання житла, 48,5% - громадяни, які отримали житло, перебуваючи в загальній черзі.

Станом на 1 січня 2013 житловий фонд країни становив 1094200000 м.кв. загальної площі, з якого 64,0% - житловий фонд міських поселень.

Частка приватного житлового фонду в загальному його обсязі становила 93,7%, комунального - 4,9%, державного - 1,4%. Загалом, за останнє десятиліття прийнято в експлуатацію житла 95298.5 тис. м. кв., згідно статистичних даних у таблиці 2.

Таб. 2. Прийняття в експлуатацію житла за видами житлових будівель (тис.м. кв. загальної площі)

Роки	Усього	У тому числі у житлових будівлях		
		одноквартирних	з двома та більше квартирами	гуртожитках
2003	6432,9	3873,9	2553,4	5,6
2004	7566,0	5037,8	2508,9	19,3
2005	7815,9	4385,7	3410,9	19,3
2006	8628,4	4686,0	3917,0	25,4
2007	10243,7	5716,7	4519,7	7,3
2008	10495,6	5919,9	4531,1	44,6
2009	6399,6	2363,3	4015,8	20,5
2010	9339,3	6266,8	3050,4	22,1
2011	9410,4	5189,0	4178,9	42,5
2012	10749,5	7170,5	3534,1	44,9
2013	11217,2	6787,7	4361,7	67,8

Більшість житлового фонду (98,2%) знаходилося в житлових будинках квартирної типу. Площа гуртожитків та житлових приміщень у нежитлових будівлях в житловому фонді склала 1,8% (19,9 млн. м. кв.).

Загальна кількість квартир в Україні - 19,4 млн. За кількістю кімнат квартири розподілилися наступним чином: 19,3% - однокімнатні, 37,0% - двокімнатні, 32,8% - трикімнатні, 10,9% квартир, що мають чотири і більше кімнат.

У експлуатації знаходилося 4,9 млн. м. кв. старого та аварійного житлового фонду, або 0,4% від усього житлового фонду, в якому проживало 117,5 тис. осіб.

На 1 січня 2013 житловий фонд налічував 10179,9 тис. будинків, з них 9,6 тис. у гуртожитку [10].

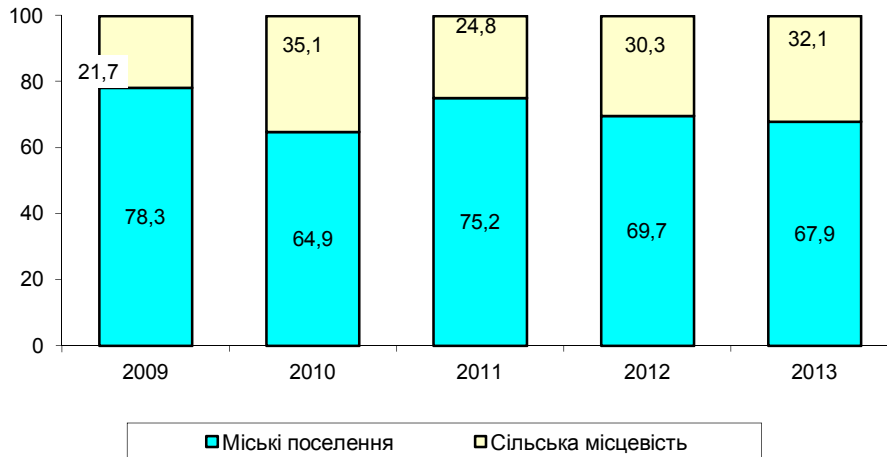
Обсяг прийнятого в експлуатацію житла в січні – березні 2013 порівняно з відповідним періодом попереднього року збільшився на 0,4%.

У січні-березні 2013 р. в Україні прийнято в експлуатацію 2116,6 тис. м. кв. загальної площі житла, з яких 722,3 тис. м. кв. побудовані без дозволу на виконання будівельних робіт та проведення технічного обстеження їх

будівельних конструкцій та інженерних мереж (34,1% загального обсягу житла). Значна частина (72,8%) загального обсягу житла прийнята в експлуатацію в одноквартирних будинках, 26,7% - в будинках з двома та більше квартирами та 0,5% - в гуртожитках.

У міських поселеннях обсяг прийнятого в експлуатацію житла склав 1418,5 тис. м. кв., у сільській місцевості - 698,1 тис. м.кв. (рис. 1).

Рис.1. Структура прийнятого в експлуатацію житла в міській і сільській місцевостях в січні - березні, % до загального обсягу

Одна з державних соціально - економічних програм - «Власний дім» - діє відповідно до Постанови КМУ від 5.10.1998 р. № 1597 «Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі» [11].

У 1998-2010 рр. в рамках програми отримали кредити більше 76 тис. сільських забудовників на суму 775 500 000 гривень, що дозволило ввести в експлуатацію більше 1,2 млн. м. кв. житла та газифікувати 59 500 садиб; передбачено збільшення сільського житлового фонду на 3 млн. м.кв., в т.ч. на 1 млн. 850 тис. в 2011-2015 рр. [12].

Підсумки функціонування цієї та інших житлових програм у всіх областях України, обсяг прийнятої в експлуатацію загальної площі житла за регіонами, а також результати діяльності будівельних компаній та організацій можна відстежити в поданій нижче таблиці.

З урахуванням обсягів житла, прийнятого в експлуатацію відповідно до встановлених Порядків (накази Мінрегіону України від 19.03.2013 № 95 та від 24.06.2011 № 91).

Табличні дані дозволяють обчислити такі показники: у Києві та Київській області прийнято в експлуатацію 27, 4% від загального обсягу загальної площі житла, ще 27, 1% – в Автономній Республіці Крим, Одеській, Івано-Франківській та Львівській областях.

За рахунок коштів державного бюджету в січні-вересні 2013 р. прийнято в експлуатацію 15, 6 тис.м загальної площі житла (0, 2% від загального обсягу), що на 59, 1% менше рівня відповідного періоду попереднього року. Із загальної площі прийнятого в експлуатацію житла 6235, 6 тис. м. кв. становила

площа квартир, 302, 0 тис. м. кв. – площа гуртожитків і приріст площі існуючих квартир за рахунок реконструкції та розширення [8].

Таб. 3. Прийняття в експлуатацію житла за 2013 р.

	Усього		У т.ч. у міських поселеннях	
	тис. м. кв. загальної площі	у % до відповідного періоду попереднього року	тис. м. кв. загальної площі	у % до відповідного періоду попереднього року
Україна ¹	11217, 2	104, 4	7672, 5	101, 8
Автономна Республіка Крим	963, 4	131, 4	691, 6	130, 0
Області:				
Вінницька	352, 4	109, 3	209, 4	97, 8
Волинська	225, 1	74, 1	106, 2	62, 6
Дніпропетровська	305, 5	114, 3	239, 2	107, 8
Донецька	415, 6	120, 1	351, 0	116, 1
Житомирська	175, 2	100, 9	115, 0	96, 8
Закарпатська	380, 2	103, 8	184, 8	103, 6
Запорізька	179, 6	92, 5	133, 3	84, 3
Івано-Франківська	631, 2	118, 5	291, 7	97, 6
Київська	1514, 7	129, 8	598, 9	131, 1
Кіровоградська	109, 3	84, 2	79, 1	86, 0
Луганська	178, 2	100, 8	154, 0	104, 7
Львівська	675, 1	92, 3	431, 6	94, 8
Миколаївська	122, 1	101, 4	108, 6	107, 6
Одеська	637, 3	82, 7	430, 0	81, 2
Полтавська	197, 6	111, 8	122, 8	96, 6
Рівненська	269, 5	112, 7	149, 1	117, 2
Сумська	142, 6	72, 8	113, 0	74, 2
Тернопільська	395, 4	96, 8	250, 3	93, 7
Харківська	392, 2	103, 4	330, 3	110, 5
Херсонська	190, 3	107, 9	134, 1	130, 6
Хмельницька	290, 2	80, 9	232, 3	77, 7
Черкаська	129, 7	98, 9	98, 2	100, 6
Чернівецька	340, 5	83, 7	172, 9	78, 7
Чернігівська	190, 9	99, 7	140, 7	100, 9
м.Київ	1509, 0	100, 4	1509, 0	100, 4
м.Севастополь	304, 4	123, 5	295, 4	129, 0

Висновки. Проведені дослідження довели правильність зроблених вітчизняними та зарубіжними вченими висновків про те, що зрілість усвідомлення економічних законів і явищ закріплюється нормативно - правовими документами. Таким чином, розвиток ринку житла відбувається в певних рамках правових відносин, сприяючи розвитку ринку або гальмуючи його розвиток, що достатньо розглянуто багатьма вченими [13].

В Україні за останні 13 років спостерігається тенденція до зниження кількості громадян, які перебували на квартирному обліку, та кількості наданого таким громадянам житла, хоча розмір житлового фонду збільшується з кожним роком; серед побудованих квартир переважають двокімнатні (23,6% від загальної кількості), однокімнатні (21,5%) та трикімнатні (21,2%) квартири; формування Єдиного державного реєстру громадян, які

потребують поліпшення житлових умов є доцільним; необхідним є розвиток соціальної відповідальної житлової політики держави, яка сприятиме розробці та вдосконаленню законодавства у сфері соціального та доступного житла, ефективної реалізації законодавчих норм, забезпеченню злагодженої роботи центральної та місцевої влади.

Джерела:

1. Безсонова О.Е. Житло: ринок і роздача. – Новосибірск: Наука, 1993. – 160 с.
2. Мартиненко В.Ф. Еволюція державного управління на рубежі епох // Інновації. 2007. - № 8. - С. 64-6 .
3. Молодь в умовах становлення незалежності України (1991-011 роки) : щорічна . доп. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні / М-во освіти і науки , молоді та спорту України, Державний інститут розвитку сімейної та молодіжної політики; сост. О.В. Бєлишев (голова) та ін Київ, 2011. 276 с. // Режим доступу: <http://www.dipsm.org.ua/files/2012/04/dopovid-molod11-ebook.pd>
4. Герасименко А.В. Оцінка впливу соціальних програм на динаміку рождаємості в Україні / / Демографія та соціальна економіка. 2010. № 1 (13). С. 55-5.
5. Ситуація на ринку нерухомості. Evans [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gzt.ru/topnews/realty/-dlya-resheniya-kvartirnogo-voprosa-rossiyaninu-/338482.html>] . Дата звернення: 06.04.14 .
6. Житловий фонд України у 2011 году Статистичний бюлетень / відп. за випуск І.В.Калачова. К.: Державна служба статистики України, 2012. - 351 с.
7. Балакірева А.М., Головенько В.А., Левін Р.Я. Соціологічний вимір соціально -економічних процесів в Україні / за ред. А.М. Балакіревої. М. : Ін- текон. і прогнозування . НАН України, 2009. - 320 с.
8. Державна служба статистики України, 1998-2013 [Електронний ресурс]. Дата поновлення: 10.07.13 . Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Проект Закону від 31.08.2009 р. № 5067 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (Щодо врегулювання оподаткування відслушних операцій)» // [Електронний ресурс]. Дата останньої модифікації: 01.10.12 .Режим доступу:http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF3WR001.html
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. № 03.6 -33 / 690 від 15.05.2013 . Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Постанова КМУ від 5.10.1998 р. № 1597 «Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі» // [Електронний ресурс]. Дата останньої модифікації: 16.10.10. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1597-98-%D0%BF>
12. Цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
13. Скаржинський М. Поняття житла в цивільному праві України // Підприємство, господарство і право. 2004. - № 9. - С. 75-77.

Стаття надійшла 20 грудня 2014 р.

Довідка про авторів

1. **Баїк Юлія** – студентка 2-го курсу спеціальності «Правознавство» Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”.
Моральні конфлікти, шляхи їх розв’язання
2. **Бінас Оксана** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”. E-mail: binas.oksana@ukr.net
Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі
3. **Власюк Олена** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”. E-mail: elena_vlasjuk@mail.ru
Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах
4. **Войтович Юліана** – магістр факультету права, психології та економіки Львівського державного університету внутрішніх справ. E-mail: vojtovuch@bk.ru
Дослідження мотиваційних тенденцій студентів-психологів
5. **Вороняк Ірина** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”. E-mail: ira.voronyak.95@mail.ru
Розвиток вокальних здібностей у школярів на позашкільних заняттях з хорового співу
6. **Дика Ірина** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”. E-mail: Ira199514@ukr.net
Розвиток творчих здібностей в підлітковому віці (12-17 років) у загальноосвітній середній школі
7. **Захарчук Роксолана** – слухач Львівської обласної Малої академії наук. E-mail: roksolana.lvivua@gmail.com
Нормативно-правове регулювання охорони довкілля: психологічні аспекти
8. **Ільницька Ірина** – студентка 2-го курсу спеціальності «Правознавство» Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”.
Сімейні конфлікти з алкозалежними батьками
9. **Келюх Ганна** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”.
Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі
10. **Кобецька Дзвенислава** – студентка 1-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”. E-mail: dzvenyslava.kobetska@gmail.com
Використання контент-аналізу на прикладі психологічного дослідження

11. **Костів Василина** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». К.т.0936063734. E-mail: chernyuk.vasuluna@mail.ru
Методика розвитку координаційних здібностей у дітей молодшого шкільного віку
12. **Лозинський Олег** – викладач кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка».
Економічна психологія в аналізі психологічних аспектів фінансових криз
13. **Максимів Христина** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка».
Розвиток здібностей в дітей віком 4-6 років у дошкільному закладі
14. **Михайлюк Мар'яна** – студентка 2-го курсу спеціальності «Правознавство» Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». E-mail: marianna.pravo@yandex.ua
Сімейні конфлікти та їх особливості
15. **Пінчак Ліліана** – аспірант кафедри менеджменту ЛНУ імені Івана Франка. К.т.: 0979399911
Управління процесом формування житлового фонду України та його активізація
16. **Ружицька Марія** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». E-mail: ruzhitsca@ukr.net
Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі
17. **Семираз Ірина** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». E-mail: Siemiraz95@mail.ru
Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі
18. **Срібна Діана** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка».
Розвиток спеціальних здібностей в підлітковому віці 12-15 років у спортивній секції кіокушінкай карате
19. **Тимців Ілона** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». E-mail: ilona.tymtsiv@mail.ru
Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у хореографічних гуртках
20. **Франчук Анастасія** – студентка 1-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». E-mail: franchuk_nastya@mail.ru
Використання контент-аналізу на прикладі психологічного дослідження
21. **Широка Анастасія** – асистент кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка». E-mail: sudylovska@ukr.net
Використання контент-аналізу на прикладі психологічного дослідження

22. **Ярошук Назар** – студент 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”. E-mail: big-nazar_3@bigmir.net
Розвиток спеціальних здібностей в підлітковому віці в навчально-виховному закладі імені бл. Климентія Шептицького
23. **Яців Марта** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”.
Розвиток загальних здібностей в дітей віком 6-8 років у загальноосвітній середній школі
24. **Яцюшка Юлія** – студентка 3-го курсу спеціальності «Практична психологія» кафедри психології, педагогіки та соціального управління Інституту права та психології НУ “Львівська політехніка”.
Розвиток спеціальних здібностей в дітей молодших класів (7-11 років) у музичних школах

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Психологічні виміри
культури, економіки, управління:
науковий журнал

Psychological Dimensions
of Culture, Economics, Management:
Science Journal

Випуск IV

Ідея проекту, макет, комп'ютерна верстка, дизайн
Наукової організації «Львівський аналітичний дім».
E-mail: lviv-forum@ukr.net

Підписано до друку 16.01.2015 р. Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк на ксероксі. Гарнітура Palatino Linotype.
Ум. друк. арк. 6,9. Тираж 100.

Видавництво:
ТзОВ «Ліга-Прес»
79006, м. Львів, а/с 11018.

Віддруковано ПП «Марусич М. М.»
Свідоцтво про державну реєстрацію №1252 від 30. 12. 1996 р.
Львівська обл., Пустомитівський р-н, с. Зубра,
вул. Сагайдачного, 17
(м. Львів, пл. Я. Осмомисла, 5, тел. : (032) 261-51-31).
E-mail: interprint-m@rambler.ru